ra particulară şi după stingere, astfel că dimineaţa nu se putea scula odată cu camarazii săi. Adeseaori, servitorul se apropia de patul lui şi-i suna clopoţelul la urechi, fără ca Iustin să dea semne de viaţă. Câteodată, noi, colegii lui, întrebuinţam toate mijloacele spre a-l putea trezi pentru lecţii. O altă trăsătură caracteristică a lui Iustin era aceea de a cerceta câte doi trei elevi mai mici, cărora le da sfaturi cum şi ce trebue să înveţe".

In felul acesta a izbutit să-şi însuşiască cunoştinţi din întreaga bibliotecă a şcolii, suferind influenţa literaturii clasice ruse. Sub înrâurirea acestei literaturi, tânărul Frăţiman şi-a format intelectul în vederea operei măreţe, ce-şi propusese s'o realizeze.

„Starea materială a părinţilor nu i-ar fi permis să facă studii îndelungate şi destul de variate, dacă nu l-ar fi ajutat aptitudinile înăscute şi dorinţa-i neobosită de a parcurge, în întregime, lungul drum al învăţăturii de carte înaltă". [1])

Astfel, absolventul premiant al şcolii spirituale din Edineţ a trecut la seminarul teologic din Chişinău, unde s'a remarcat tot ca primul elev. S'a dedat studiilor şi cercetărilor ştiinţifice şi a fost un aprig cercetător al stării populaţiei din Basarabia. In acest scop, a colindat toate satele Moldovei dintre Prut şi Nistru, documentându-se la faţa locului, cercetând şi adunând documentele şi cărţile vechi, pe temeiul cărora dovedia colegilor săi din seminar origina latină a Românilor şi drepturile lor asupra Basarabiei.

Influenţa lui asupra colegilor a fost mare: „Iustin Frăţiman a contribuit la desvoltarea culturii naţionale

[1]) Vasile Ciubotaru: „Solidaritatea" No. 7–8, anul 4, pag. 35.

printre elevii seminarului, pe care îl terminase în anul 1892.[1])

Prin discuţii contradictorii, cu argumente solide, reuşia să-şi impună punctul său de vedere şi să convingă pe colegii săi.

Un alt coleg, ceva mai tânăr, actualul preot iconom stavrofor Alexandru Mintici, ne povesteşte următoarele: „Lui Iustin Frăţiman îi plăcea să examineze pe alţii. Printre aceştia am fost şi eu, când am trecut din clasa a III-a în a IV-a. Am fost interogat foarte amănunţit la limba greacă, la care căpătasem nota patru (opt). La mai multe întrebări i-am răspuns mulţumitor; atunci examinatorul, probabil cu intenţia ca să mă încurce, mi-a pus o întrebare caracteristică şi de amănunt, la care nu i-am putut răspunde. El nu se gândi mult şi mi-a tras o urechială, zicându-mi: „ştii ceva; să mă crezi, însă, că dacă ţi-aşi fi profesor, ai căpăta pentru cunoştinţele tale numai nota trei şi ceva şi nici într'un caz nota patru (notarea după sistemul rusesc).

Era foarte capabil şi se ocupa mai mult cu lecturа şi cercetările ştiinţifice.

Avea încă doi prieteni, şi anume: pe Grigorie Veste şi Ioan Goian. Primul a ajuns Episcop în Podolia, iar al doilea a fost preot la Hristici.

Cu ei se întreţinea adesea, şi tot cu ei,—nefiind căsătoriţi nici unul—făceau vizite la Ciuciuleni, judeţul Bălţi.

Faţă de femei, Iustin Frăţiman nu s'a arătat de loc cum ar fi fost de dorit. Cu figura lui firavă şi hainele neîngrijite, nu putea să placă sexului frumos. Pe lângă

---

[1]) „Viaţa Basarabiei“ Nr 7—8, anul 1937: „Contribuţiuni noui pentru istoria evoluţiei naţionalismului intre Prut şi Nistru“ de P. St.

aceste defecte, nu cunoştea dansul şi nici convorbirile împestriţate de complimente, aşa cum o cer anumite cercuri ale societăţii.

In schimb discuţiile, ce se angajau între el şi Veste, cu privire la chestiunile religioase, erau foarte interesante şi produceau efect asupra ascultătorilor".

Trecutul istoric şi geografic al Basarabiei şi al locuitorilor ei, îl preocupa cu pasiune. Era cuprins de adâncă revoltă şi indignare când vedea cum se înstreinează neamul.

Ca seminarist, vizita biserica din satul natal, cânta singur românește şi se supăra pe acei cari îndrugau răspunsurile în limba rusă. Mergea până la organizarea cursurilor pentru deprinderea cetitului în românește. Mulţi tineri au învăţat să citească destul de bine, căci Frăţiman în limba neamului său, nu tolera cetitul pocit. Zelul cu care lucra în această privinţă era neobişnuit, după cum era foarte mare şi bucuria lui când izbutea să-şi atingă scopul propus.

Terminând ca premiant Seminarul Teologic, a fost trimis ca bursier al statului, la Academia Teologică din Cazan, pe care o termină cu succes şi a fost proclamat candidat în teologie, cu dreptul de a preda în Seminarii, începând cu 21 Iunie 1897.

„In loc să se refugieze la vre-o slujbă, la biserică sau la stat, Frăţiman s'a încumetat să exploareze şi alte domenii ale gândirii şi activităţii omeneşti".[1])

Iustin Frăţiman a terminat Institutul Imperial de Arheologie din Petersburg şi a devenit membru activ al lui, având în acest sens atestatul din 9 Mai 1907, sub No. 194.

---

[1]) Revista „Solidaritatea".

A urmat Facultatea de Litere din Petersburg, secţia Istorico-Filologică între 20 Martie 1903 şi 1910, căpătând diploma de Licenţă la 23 Martie 1910, sub Nr. 968.

Ca student, petrecea vacanţele mari în România, unde a izbutit să-şi însuşească literatura şi istoria naţională. In felul acesta, pregătirea lui ştiinţifică, s'a complectat prin cunoaşterea culturii naţionale.

„Diplomat a trei şcoli academice, Frăţiman se putea aştepta la situaţii frumoase în erarhia bisericească sau în cea funcţionărească, dacă ar fi ştiut să fie, în diferitele împrejurări, ceiace se cheamă, „om practic". Această ştiinţă, însă, nu i-au dat-o anii de studii, iar firea lui puţin comunicativă şi pornită împotriva rutinei mediului şi timpului i-a prilejuit multe neajunsuri sufleteşti; pe cele materiale le-a ignorat".[1])

In cariera funcţionărească a debutat ca pedagog repetitor la şcoala spirituală din Chişinău, dela 1 Septembrie 1897 până la 1 Februarie 1899. Tot în aceeaş şcoală a îndeplinit funcţiunea de profesor al clasei pregătitoare, între 1 Decembrie 1898—10 Februarie 1899.

Cu ordinul Nr. 591 din 28 Ianuarie 1899 al procurorului sf. Sinod, a fost numit, pe data de 21 Ianuarie 1899, profesor de limba greacă la seminarul din Pskov. Aici, cu aprobarea episcopului, a predat limba franceză, istoria bisericească şi liturgica la clasele a 4-a şi a 5-a.

Pentru serviciile aduse, departamentul civil, cu ordinul Nr. 50, l-a ridicat la rangul de „Colejischii asesor", cu începere dela 1 Septembrie 1897, iar cu ordinul Nr. 8 din 25 Ianuarie 1903 a fost ridicat la rangul

---

[1]) Vasile Ciobotaru: „Solidaritatea" Nr. 7—8, anul 4.

de „Nadvornâi sovetnic", la data de 1 Septembrie 1901.

Cu ordinul Nr. 4946 din 17 Iunie 1904 al Oberprocurorului Sf. Sinod, a fost transferat profesor de limba greacă la seminarul din Lâscov, unde a funcţionat dela 16 Iunie 1904 până la 1 Februarie 1905, când, cu ord. Nr. 54 al Curţii de Conturi, a fost numit funcţionar al ei, la început cu salarul unui funcţionar inferior şi mai apoi cu salarul unui funcţionar superior.

Intre timp, îmbolnăvindu-se, a făcut cerere de demisie din serviciu. Demisia i-a fost primită, iar Administraţia Financiară, în urma ordinului Consiliului de Miniştri, i-a eliberat un ajutor în suma de 700 ruble pentru căutarea sănătăţii.

A revenit în serviciu cu ordinul Nr. 12948 din 25 Septembrie 1910 al Sf. Sinod, fiind numit profesor de limba greacă şi latină la seminarul teologic din Oloneţ. Aci a îndeplinit, pentru scurt timp, şi funcţiunea de subdirector, iar ca profesor a predat pe lângă greaca şi latina, istoria bisericească, dogmatica şi istoria laică. Tot atunci, cu ordinul Nr. 19 din 24 Aprilie 1912, a fost avansat pentru vechime: „Colejschii Sovetnic".[1])

Nu i-a fost dat să stea mult timp într'un loc cu serviciul, fiind mutat cu ordinul Nr. 25 din 11 Octombrie 1912, ca profesor de limbi clasice la seminarul din Pinsc. Apoi, după multe peregrinări, a ajuns profesor la şcoala normală din Soroca, la 1 August 1913.

Aici, aproape de satul său natal, a căutat să fie folositor marelui ideal naţional. A ţinut să fie dascălul viitorilor luminători ai satelor din judeţul Soroca.

Lucrurile au mers bine dela început, căci Frăţiman

---

[1]) „Colejischii asesor", „Nadvornâi sovetnic" şi „Colejischii sovetnic" sunt cinuri funcţionăreşti ruseşti.

a fost numit, de către Ministerul Instrucţiunii, la 8 Martie 1914, membru în comitetul de construcţie a nouii clădiri a şcolii normale.

Cu ordinul Nr. 12025 din 2 Mai 1914 al aceluiaş minister, a fost ridicat la rangul de profesor titular definitiv de istorie şi geografie la şcoala normală din Soroca, la 1 Decembrie 1913.

La Soroca, în scurtă vreme, se făcu cunoscut autorităţilor ca mare românofil şi nu pierdea nici un prilej ca să îndrumeze tineretul moldovean spre Prut şi dincolo de Prut.[1])

Iustin Frăţiman, profesor la şcoala normală din Soroca.

Caracterizarea cea mai reuşită a lui Iustin Frăţiman, ca profesor, a făcut-o d-l Vasile Ciubotaru, inspector general şcolar al Ţinutului Nistru, în revista „Solidaritatea". Ne-o însuşim întocmai.

„Cine nu-şi aduce aminte de o figură încovoiată înainte de vreme şi ascunsă neglijent într'un frac cazon, cu fierăria abundentă a nasturilor şi insignelor aurii? Privirea-i aluneca cu îndărătnicie pe lângă interlocutor şi căuta mereu a vrăjmăşie. Ochelarii demodaţi şi bine prinşi trădau meteahna cititului de nopţi târzii. Râsul navalnic, dar fără rezonanţă, masca fără succes, sbuciumul neputincios al unui suflet singuratec, comprimat în interior de rigorile regimului. Intreaga-i ţinută: vorbă, mers, îmbrăcăminte, arunca societăţii sfidarea şi dispreţul unui om, care în cutele ascunse ale inimei tăinuia o comoară nepreţuită.

Singura aceea era rostul vieţii lui".

---

[1]) La descrierea lui Iustin Frăţiman ca profesor am folosit amintirile d-lor Vasile Ciubotaru. Mitrofan Toma, A. Vataman

Pentru a împărtăşi şi altora din tainele inimii sale, Frăţiman avea obiceiu să întreţină la gazdă elevi normalişti moldoveni. Printre aceştia a fost şi Vasile Ciubotaru, care ne spune că într'o zi au fost invitaţi să se mute la gazda temutului profesor. Au trebuit să se supună fără crâcniri, de frica persecuţiilor.

„Deci, nu ştiu dacă am fost invidiaţi sau compătimiţi de soarta ce ne distinsese atât de împotriva voii, dar noi ne-am supus chemării fără întârziere, cu răsuflarea încetinită şi cu gândurile sperios pornite în scrutarea viitorului ce ni se anunţa ca o penitenţă".

Cu timpul s'au convins că profesorul Iustin Frăţiman nu urmărea scopuri pecuniare, căci „fiecare lună se solda cu deficite din ce în ce mai mari". „Nu căuta să ne fie dădacă educativă de orice moment şi nici să facă din noi spioni care să raporteze gândurile cele mai intime ale colegilor lor.

Totuşi era ceva la mijloc...

Intr'o seară, înainte de culcare, Frăţiman a întrat inopinat în cameră. Era foarte abătut şi cu glas tânguitor a anunţat moartea Regelui Carol al României.

Era—spunea el—cel mai vârstnic suveran din lume, după Franţ Iosif al Austro-Ungariei... A făcut epocă în viaţa ţărişoarei de peste Prut... Ar fi plătit—mai spunea Frăţiman—un parastas pentru odihna sufletului său, dar... îi era frică că va fi acuzat de separatism.

Profesorul s'a retras după aceasta, lăsând în sufletul elevilor surpriza plăcută a accentelor de duioşie de care nici unul dintre ei nu-l credeau capabil."

Toţi au rămas nedumeriţi, neştiind care a fost cauza marei impresii ce a produs asupra lui Frăţiman, moartea Regelui Carol.

„N'am priceput atunci—mărturiseşte d-l Ciubotaru—dar prin vigilenţa directă a subconştientului, întâmplarea a fost integral încorporată sufletului, pentru a se traduce mai târziu în înseninarea unui gând, tot mai stăruitor, tot mai conturat."

In altă seară, de data aceasta cu mai multă siguranţă, Frăţiman destăinui elevilor atentatul ce-l plănuiau profesorii şcolii de a interzice cu desăvârşire elevilor moldoveni să vorbească în limba lor maternă. El a avut curajul să lupte cu toţi profesorii dela conferinţa şcolară şi a izbutit: „să zădărnicească o hotărîre nepedagogică, neumană şi inaplicabilă".

„Limba moldovenească, spunea cu acest prilej Frăţiman, are toate drepturile de cetăţenie între limbile lumii".

La aceste cuvinte, elevii, mai mult pentru a-i face opoziţie, au obiectat: „dar n'avem nici un fel de literatură în limba noastră moldovenească".

Frăţiman, ieşi imediat din cameră şi după câteva clipe se întoarse cu un teanc de cărticele, pe care ni le lăsă şi, fără să spună vreun cuvânt, plecă. Elevii s'au pus pe citit bucăţile literare în limba părinţilor lor. Mai mult: fiecare din elevi lua câte un număr din „Cuvântul Moldovenesc" şi colinda cu el gazdele colegilor moldoveni.

„Spre acest fel de lectură ne mai atrăgea din ce în ce mai mult farmecul lucrului oprit şi ineditul unei atitudini, pe atunci atât de revoluţionară:

„De cât să staţi în nemişcare,
Cercaţi şi voi un drum,
De nu ştiţi, unde, cum,
Un pas deabia e lucru mare."

Frăţiman îşi alesese drept confidentul gândurilor şi frământărilor lui interioare pe elevul Macrinici. „Act premeditat spre a-şi putea difuza în cercuri tot mai largi opiniile sale naţionale, sau o simplă nevoe de a comunica cu cineva, de a încredinţa cuiva o taină a sufletului lui? Iniţierea unui plan de acţiune precaută sau urmarea stării sufleteşti a legendarului bărbier a lui Midas?

Probabil şi una şi alta"

La plecarea mea din Pskov—povestea Frăţiman lui Macrinici—într'o discuţie de rămas bun în cancelaria profesorilor dela seminarul teologic, la cuvintele de îngrijorare ale unora pentru soarta Rusiei în prag de răsboiu, am replicat că nu-mi pasă de Rusia, că, în ce mă priveşte, aş vinde-o cu cinci copeici. Toţi au făcut ochii mari la auzul acestei enormităţi. Ca să-i lămuresc, le-am spus că, doar, sunt basarabean şi Basarabia, se ştie, e locuită de moldoveni."

Sub influenţa lui Frăţiman, d-l Vasile Ciubotaru se hotărîse să plece în ţară. Destăinui acest gând lui Macrinici, iar profesorul îi trimise vorbă, că după ajungerea lui la Iaşi să se adreseze lui Gheorghe Ghibănescu—Iaşi, str. Rafael Nr. 1.

...In clasă, e prima lecţie de început de an şcolar. Frăţiman cercetează fiecare familie. Intreabă pe fiecare dacă-şi cunoaşte origina.

Asupra unora se oprea îndeosebi pentru a-i lămuri, căci aceştia, în majoritate, erau băeţi de ţară şi n'aveau idee despre familia lor.

El insista asupra numelor neaoşi româneşti. „Vataman nu provine dela vătămătură, ci dela vătămani, primari ai satelor din Moldova; deaceea numele ade-

vărat e Vătăman şi nu Vataman". Elevul Nichita N. e silit să-i dea, pe un ton de savantă siguranţă, răspunsul: „Numele de Nichita vine dela grecescul Nichitus".

„Doi elevi—continuă amintirile d-l Ciubotaru—cuprinşi de o subită dragoste de a imita pe maestru, încearcă să descifreze enigma cuvântului moldovenesc „duneata". Unul susţinea, cu emoţii de mare descoperitor, că acest cuvânt e format din două: „Dunea" = persoană şi „ta" = pronume posesiv.

Aducându-se la cunoştinţa lui Frăţiman soluţia aflată, acesta şi-a dat drumul unei cascade de râs protegu itor, corijându-şi discipolii, cu menajamentele de circumstanţă:

„Duneata" vine dela „Domnia ta", prescurtat în „Dumneata" şi transformat în dialectalul „Duneata".

Noi, după cum am spus-o, nu pricepeam că Frăţiman urmărea două scopuri: satisfacerea gustului său de filolog notoriu şi încercarea de a deschide în sufletele moldovenilor o pârtie luminoasă care, încetul şi pe neobservate, să ducă la deşteptarea sentimentului naţional.

Numai cu înaintarea noastră în vârstă am început să pricepem vorbele cu tâlc ale profesorului nostru şi în felul acesta calculele lui să se împlinească.

Filolog pasionat şi cunoscător bun al limbilor clasice, Frăţiman jongla cu cunoştinţele lui când trebuia şi chiar atunci când nu era nevoie de ele.

Nu pierdea nici un prilej ca să facă legătură între cuvintele latineşti şi cele româneşti. Adeseaori întrebuinţa fraze latineşti, fără rost şi fără să le explice.

„Ante Christum natum aut post Christum natum? interoga el, în ora de istorie, pe elevul—victimă, care

ar fi uitat sau ar fi neglijat să-şi fixeze în ere evenimentul vreunei bătălii, omor colectiv şi iresponsabil. Alte ori cita fraze din Virgiliu şi Horaţiu, legănându-şi ascultătorii depe bănci în muzicalitatea pur auditivă, detaşată de orice înţeles, a fragmentelor latine".

* * *

Frăţiman era considerat ca un prigonitor al elevilor. Adevărul era altul: susţinea pe moldoveni, iar faţă de ceilalţi era mai sever. Moldovenilor, adesea ori la lecţii căuta să le strecoare pe nesimţite în suflet noţiuni de educaţie naţională.

Insista asupra geografiei şi istoriei Basarabiei, depăşind cu mult prevederile programei oficiale.

La o lecţie de geografie, chemă la tablă pe elevul ucrainean Krâjanovschi. Elevul, deşi capabil; însă leneş, nu ştia să răspundă.

Frăţiman stărui: „Arată-mi Marea Neagră".

Elevul, cu mare greutate, trecând întâi pe la Baltica şi Caspica, arăta.

Profesorul, nemulţumit: „Arată Dunărea".

Krâjanovschi o căuta, fără s'o găsească.

Frăţiman, cu ton sever: „Arată America".

Elevul, care nu se simţea la largul său în „Lumea Veche", se căsni în zadar să afle „Lumea Nouă".

Frăţiman: „La loc! Auzi, nu ştie nici unde-i America. Eu îţi pun, frăţiorule, unu!"

Apoi s'a adresat unui Român: „Mitrofan Petrovici zis şi Constantinovici, arată-mi America".

Elevul arăta. Frăţiman îl întrebă de unde e, şi află că-i dela Ordăşei. Atunci Frăţiman, vesel, îi puse întrebarea: „Cum îi zic grâului, porumbului, orzului la Ordăşei?" (Intrebarea, în clasă, a fost pusă în limba

rusă). Elevul răspunse: grâu, popuşoi, ovăs.

Frăţiman: „Bravo! Aşa! Bine! Dar elefantului cum îi zic la Ordăşei?“

Elevul: „Slon“. (Aşa îi ziceau moldovenii, împrumutându-l din limba rusă).

Frăţiman, foarte supărat, strigă: „A, nu! „Elefant“ se chiamă“. Elevul tăcu, căci pentru prima dată auzi aşa numire.

Frăţiman: „Cum îi zic găinii la Ordăşei?“

Elevul: „Găină“.

Frăţiman: „Bravo! Da, da. Dela latinescul—gallina“

—„Dar cum îi zic orzului la Zastânca?“

Elevul: „Orz“.

—Bravo! Dela latinescul Hordeum.

Moldovenii sunt de neam mare, se trag dela Romani şi Daci. Bine, aşa, dar el ştie (adică elevul), îi pun 4 (egal cu 8). Treci, frăţiorule, la loc“.

Altădată Frăţiman, la lecţia de istorie, vorbind despre luptele lui Traian cu Dacii, a surâs şiret şi a zis: „A fost el deştept Traian, dar nici Decebal nu era flăcău prost“. Şi adăuga: „Noi din Daci şi Romani ne tragem, suntem popor civilizat“.

Elevii, toţi, se uitau la el şi nu înţelegeau nimica, fiindcă în carte se spune că suntem „Slavi“ şi aşa ne învaţă toţi profesorii.

La o altă lecţie de geografia Europei, elevul B. a fost pus să-şi valorifice cunoştinţele sale despre România. Profesorul se arăta foarte mulţumit de răspunsul elevului, care era dintre cei tocilari, iar maestrului îi plăcea ca victima să se ţie cât mai aproape de textul cărţii. Il aştepta una dintre cele mai mari note.

Deodată, elevul căuta să-şi complecteze răspunsul,

ca să fie mai pe plac (aşa credea el) şi spuse, după textul cărţii, că trei sferturi din populaţia României este neştiutoare de carte.

Profesorul, înfuriat: Ce? Toţi ştiu carte! Ciobanii păzesc turmele şi citesc ziare. Birjarii stau pe capre şi citesc franţuzeşte!"

. . . In plin răsboiu mondial, Frăţiman se arăta de un curaj nemaipomenit. La multe lecţii căuta să aducă vorba despre Neculai al II-lea, întrebând de pildă: „Cine conduce Rusia?"

Elevul: „Majestatea Sa Impăratul Neculai al II-lea Alexandrovici".

Frăţiman: „Ei, ce fel de domnişor e acesta? Intrebarea o repeta adesea ori, fapt care intriga pe elevi cari, orcât s'or fi frământat cu minţile lor fragede, nu înţelegeau ce urmăreşte profesorul prin aceste cuvinte.

Iustin Frăţiman era lipsit de simţul practic al vieţii. Era un naiv şi oricine putea să-l inducă în eroare. Fiind de bună credinţă, el putea chiar să greşească fără să ştie.

In afară de câteva cunoştinţe practice din domeniul apiculturii şi a conţinutului nenumăratelor cărţi ce le studia, nu pricepea nimic.

Exteriorul lui lăsa foarte mult de dorit, căci el nici odată nu se preocupa de el. Trecea drept unul din cei mai severi profesori ai şcolii normale, ca un om lipsit de suflet, ca un misantrop.

De fapt, însă, avea multă bunătate în inimă, căci a întreţinut pe cheltuiala lui, mai mulţi elevi la învăţătură. Printre ei putem cita pe decedatul învăţător din Cuhureşti, loan Potoroacă şi Sofia Pomană. La Sofia Pomană ţinea foarte mult, numind-o „fiica mea".

Tot din bunătatea sa, ţinea la gazdă elevi moldoveni, ajutându-i chiar peste puterile sale materiale, iar în fiecare lună bilanţul îl solda cu deficite regulate. Deşi burlac şi retribuit cu un salar destul de mare, n'a agonisit avere, singura lui bogăţie fiind rafturile de cărţi pe care le cerceta cu neîncetată sârguinţă.

Mai mult, nici băcanii nu aveau încredere în averea lui şi la fiecare 20 ale lunii îi invadau casa, cerând şi izbutind să încaseze dela el costul îndoit al mărfurilor livrate pe credit.

Ca să-şi poată echilibra bugetul, a ajuns, într'un rând, să închirieze o bojdeucă, ce n'ar fi putut fi invidiată nici de un măturător de stradă. Familie nu şi-a întemeiat.

Se însinuă că-i place alcoolul, dar nimeni nu l-a văzut în localuri de petrecere sau stăpânit de băutură.

E drept, că într'o bună zi elevii de'a gazdă au descoperit un butoiaş cu vin. Greutatea butoiaşului scădea vădit şi, din zi în zi, ameninţa să-şi dea la iveală fundul. Dar nu Frăţiman era de vină.

Din cei trei elevi găzduiţi, doi erau orheeni, cunoscători în ale vinurilor. Ei şi-au procurat o ţeavă potrivită şi, pe îndelete, la început cu sfială, mai apoi cu curaj crescând, au golit deabinealea butoiul.

Iar când, într'o bună zi, profesorul observă lipsa, orheenii l-au lămurit, ca oameni de podgorii ce sunt, că vinul scade la jumătate din pricina fermentaţiei. Frăţiman crezu.

Intâlnindu-se cu profesorul de ştiinţe naturale, îl întreabă: „E adevărat că vinul scade la jumătate din cauza fermenţilor?“

—„Dar, mă rog, cine v'a spus acest lucru?“

—„Elevii mei dela gazdă, cunoscători în viticultură“, a răspuns Frăţiman.

Profesorul de ştiinţe naturale, cu ironie: „Să ştiţi că microbul fermentator al vinului D-vs. nu sunt decât elevii de gazdă“.

S'a amintit că nu mult după venirea sa la Soroca, Frăţiman a trecut în faţa autorităţilor drept un mare românofil.

După ieşirea lui în plină conferinţă şi zădărnicirea atentatului de a se vorbi în limba moldovenească, colegii lui, profesori de limba rusă, l-au urmărit pas cu pas. Cum printre elevii normalişti erau şi Ruşi, le era lesne profesorilor conaţionali, să afle despre comportarea lui Frăţiman în clasă. Apoi, felul lui de a fi, ursuz şi necomunicativ, a constituit o permanentă cauză de izolare şi de invidie din partea colegilor săi, cari nu se puteau compara cu el în ce priveşte pregătirea şi cultura.

Toate acestea au făcut pe duşmanii lui să-l considere pe Frăţiman ca om periculos în stat. Ei s'au coalizat şi au trimis un denunţ împotriva lui la Ministerul Instrucţiunii Publice, care a delegat pe inspectorul şcolar Cuzneţov din Odesa, să ancheteze cazul. Acesta s'a grăbit să-şi execute mandatul şi a venit la Soroca, la sfârşitul anului şcolar 1915—16.

Dăm mai jos, în copie, denunţul profesorului Haliutin, principalul acuzator al lui Frăţiman:

„La 26 lanuarie, ziua eliberării certificatelor absolvenţilor clasei a 4-a, care au reuşit la examenul de admitere în şcoala militară, profesorul Frăţiman nu s'a prezentat la Te-Deumul, ce s'a oficiat de către preotul şcoalei, în preajma plecării tinerilor soldaţi spre o nouă viaţa şi apoi venind în cancelaria profesorilor după Te-Deum, în prezenţa câtorva

persoane din corpul didactic, a numit Te-Deumul, terminat cu urări pentru Casa Imperială, „Comedie".

„In ziua luării cetăţii Erzerum, profesorul Frăţiman, aflând că în clădirea şcoalei se va oficia Te-Deumul, intenţionat pleacă dela lecţii acasă, nevoind a asista la Te-Deumul, fapt care a fost observat de către elevi.

Chiar personal am căpătat dovezi, cum că profesorul Frăţiman, îşi permitea la lecţia de istorie şi geografie să vorbească cu elevii moldoveneşte, şi chiar am avut ocazia să aud dela elevi că profesorul micşorează nota elevului, care nu ştie denumirile geografice în limba moldovenească.

In fine, la 1 Martie a. c. a fost parastas pentru defunctul Impărat Alexandru al II-lea, şi tot timpul acesta profesorul Frăţiman îl petrecu intenţionat în cancelarie, ceeace iarăşi a fost observat de elevi şi după parastas a plecat acasă.

Din cele arătate mai sus şi bazându-mă şi pe alte fapte, ce afirmă neîncrederea în ideile lui politice, eu acum cu siguranţă pot să afirm că cuvântul „Gospodincic" (domnişor, în înţeles batjocoritor, ironic), care m'a surprins la examenul de istorie din toamna anului curent, a fost spus de către profesorul Frăţiman, nu către elevi, cum afirmă dânsul, ci către persoana sfântă a monarhului meu.

Toate de mai sus le pot confirma: profesorul A. Protopov şi alţi profesori ai şcoalei, deasemenea şi eu sub prestare de jurământ declar că cele de mai sus nu sunt contra conştiinţei mele şi nu este o iscodire răufăcătoare, mai cu seamă că afară de relaţiuni în interes de serviciu, eu n'am nimic comun cu profesorul Frăţiman." L. S. (ss) Haliutin.

La sosirea inspectorului şcolar, şcoala era într'o fierbere mare. Elevii repetau în grabă materiile parcurse. Lecţiile tuturor profesorilor s'au bucurat de prezenţa lui. In special, s'au bucurat de mare atenţie lecţiile de istorie şi geografie ale lui Iustin Frăţiman.

Ancheta inspectorului şcolar a fost îndreptată în mai multe direcţiuni, căci se căuta cu orice preţ să se

dovedească vinovăţia insubordonatului profesor şi pedepsirea lui exemplară.

In acest scop, el a căutat să asculte pe elevii şcoalei, dela care să scoată probele ce le urmărea.

Astfel, printre elevii audiaţi, a fost şi d-l Vasile Ciubotaru. Inainte de a pleca la hotelul, unde a fost invitat pentru ora 4 după amiază, d-l Ciubotaru s'a consfătuit cu colegii săi, hotărând cum trebue să mărturisească şi să apere pe profesorul lor, în care vedeau o victimă, un apostol şi un martir.

Activitatea naţională, zi de zi, a lui Frăţiman s'a văzut încununată cu deplin succes moral, când un elev moldovean din judeţul Orheiu, care se simţea mereu nedreptăţit de către Frăţiman, a fost printre primii care s'au oferit să depună întru apărarea profesorului. La ora fixată de către inspectorul şcolar, d-l Ciubotaru s'a prezintat la hotel. A fost interogat şi cercetat de către anchetator, care a căutat, în toate chipurile, să afle conduita lui Frăţiman.

Iată cum a răspuns d-l Ciubotaru, la întrebarea principală pusă de către inspector:

„Este adevărat că Iustin Stepanovici întrebuinţează din când în când câte un cuvânt moldovenesc izolat, dar aceasta o face din dorinţa, justificată psihologiceşte, de a ne fixa în minte, înţelesul străinismelor, prin asocierea lor cu cuvinte cunoscute din limba localnicilor: ostracism—strachină, renaissance—renaştere, intensiv—intins, etc. Pedagogia recomandă utilizarea, în măsură largă, a asociaţiilor de idei şi de termeni şi, ca atare, Iustin Stepanovici este în acord cu cerinţele ştiinţifice.“

După toate probabilităţile, depoziţiile elevilor n'au

fost luate în considerare de către inspector. Au fost alţii, mai cu vază, care au căutat să distrugă o fiinţă omenească, cu multe defecte, însă, fără îndoială, superioară pigmeilor şi rataţilor monarhişti ruşi, cari îşi puteau schimba culoarea asemănător cameleonului.

Stupiditatea anchetei, cum şi capacitatea intelectuală a stâlpului ţarist, se pot vedea din următorul fapt: „Iustin Frăţiman, un cunoscător al mai multor, limbi, avea în biblioteca sa cărţi în limba franceză greacă, română, rusă.

Pentru a-şi complecta ancheta şi, probabil, pentru a pune mâna pe vre-un corp delict, inspectorul s'a dus acasă la Frăţiman. Cercetând cărţile din biblioteca lui şi dând peste cărţi româneşti, inspectorul a început să-l dojenească: „De ce cetiţi, cărţi româneşti, Iustin Stepanovici?“

La această întrebare stranie, savantul român i-a răspuns, după cum merita:

„Domnule Inspector, eu nu citesc numai cărţi româneşti. Uitaţi-vă: am cărţi latineşti, greceşti, franţuzeşti, nemţeşti, româneşti şi ruseşti. Poftim, cetiţi şi D-vs dacă puteţi“.

Rezultatul anchetei nu putea fi altul decât acela dorit de iniţiatorii ei: Iustin Frăţiman, declarat om periculos ordinii în stat, acuzat de separatism, nu putea rămâne în judeţul său natal şi a fost exilat, aşa după cum se întâmpla cu toţi oamenii de idei şi prefaceri, de sub regimul ţarist.

In vara anului 1916, a fost dat sorocenilor să vadă pe profesorul lor în fiare, transportat la închisoarea din dealul Sorocii.

După aceasta, a fost exilat în Turgaiscaia Oblasti. In toamna anului următor, elevul Macrinici confidentul lui, a primit o scrisoare care, în rezumat, spunea: „Mă aflu în drum spre Turgaiscaia Oblasti, unde sunt exilat. Mă mănâncă paraziţii. Nădăjduesc că mă veţi răzbuna".

Din aceste câteva cuvinte, se poate vedea că Iustin Frăţiman era sigur de elevii săi şi era încredinţat că sămânţa, sădită de el, va da roade însutite.

Răzbunarea, la care el a făcut apel, i-a fost dat s'o vadă înfăptuită mai curând decât se aştepta el însuşi. Statul rus n'a putut rezista cerinţelor reclamate de războiul mondial şi s'a prăbuşit. Toate bastiliile imense ale Rusiei şi-au deschis porţile largi pentru a elibera sutele şi miile de oameni idealişti, cari au luptat pentru o aşezare umană, mai naturală şi mai echitabilă. Printre aceştia a fost şi Iustin Frăţiman.

El s'a grăbit să se întoarcă în mijlocul alor săi, căci era încredinţat că Moldovenii lui sunt ca orfanii, lăsaţi la voia întâmplării, având nevoe de un sprijin şi bun sfătuitor. De atunci a început misiunea lui, în concordanţă cu aspiraţiunile pleiadei tinerilor naţionalişti moldoveni, cari au dus la acele fapte măreţe, ce se desăvârşesc rareori în istoria neamurilor.

„Dar omul acela scund şi gârbovit sub povara loviturilor de soartă, omul care n'a cunoscut niciodotă afecţiunile unei vieţi de familie, s'a prăpădit înainte de vreme, binemeritând dela contimporani doar titlul de original.

El care n'a fost decât un erou şi un martir".[1])

Suferinţele, precum şi contribuţia măreaţă la înfăp-

---

[1]) Vasile Ciubotaru; „Solidaritatea" Nr. 7—8 anul 1932.

tuirea idealului nostru naţional, au fost repede nesocotite. Mulţi viteji s'au găsit după răsboiu. Aceştia trebuiau răsplătiţi cu vârf şi îndesat. Din această cauză, Iustin Frăţiman a fost înlăturat din rândul acelora, care s'au bucurat de recunoştinţa posterităţii. Această nedreptate căutăm s'o reparăm acum, spre a adeveri că niciodată faptele bune omeneşti nu trec neobservate şi nerăsplătite.

* * *

Origina familiei Frăţiman, fiind din Călineştii Moldovei, a păstrat neîncetat legătura cu Patria şi aceasta a făcut să se cultive în sânul ei ideea şi conştiinţă de neam.

Datorită acestui fapt, Iustin Frăţiman, de mic copil, a avut putinţa şi prilejul fericit ca să-şi dea seama despre situaţia provinciei sale natale. Am văzut cum Iustin, ca seminarist, cânta românește în biserica satului, apoi a organizat pentru tineret un fel de cursuri pentru deprinderea cetitului. Mânat de acelaş sentiment, a cutreerat, ca student, satele Basarabiei, adunând documente şi cărţi vechi, cu ajutorul cărora a convins pe prietenii săi despre dreptul de a ne cultiva limba şi obiceiurile strămoşeşti. Pretutindeni, pe unde a călcat piciorul său, a căutat să desvolte mândria de moldovan, tocită de asperităţile timpului.

O mărturie în această privinţă ne-o prilejueşte d-l Grigorie Cazacliu, fiu de mazil din Cuşelăuca, care ne-a povestit cum a făcut cunoştinţă cu Iustin Frăţiman. Demnitatea cu care s'a comportat Frăţiman faţă de un înstrăinat, a stârnit admiraţie nu numai a d-lui Cazacliu, ci şi a sătenilor.

„In vara anului 1911, eu cu tatăl, cu fratele Vlad

şi cu mai mulţi lucrători ne aflam la prăşitul porumbului, pe moşia ce leagă Cuhureştii (satul natal al lui Frăţiman) de Gara Cobâlnea. Deodată zărim o trăsură ţărănească, în care se găsia un domn îmbrăcat cam jerpelit. Din partea opusă venia o trăsură boerească cu un domn simandicos. Vizitiul, un ţăran, încercă să dea din drum. Pasagerul lui, însă, se răsti: „Nu da din drum, căci este al tău şi al strămoşilor tăi şi lasă-l să te înconjoare el pe tine, căci e un venetic pe pământul nostru sfânt". Boerul, ajuns în dreptul trăsurii, se coborî din ea şi se repezi cu bastonul la îndrăsneţul necunoscut, ameninţând şi înjurând: „Svoloci" (haimana, derbedeu).

„Te-oi svoloci eu pe tine, porcule ce eşti", îi răspunse îndată Frăţiman. La aceste cuvinte neaşteptate, boerul s'a interesat cine este răsvrătitul şi aflând că în faţa lui se află studentul Iustin Frăţiman, membru activ al Institutului Arheologic din Petersburg, porunci vizitiului să dea în cai şi plecă.

Această întâmplare a produs o impresie puternică asupra celor de faţă şi mai ales asupra fraţilor Cazacliu. Sentimentul de demnitate s'a trezit în sufletul lor şi cu toţii comentau, cu admiraţie, atitudinea curajoasă a fiului dascălului din Cuhureşti.

Toţi locuitorii din Cuhureşti şi Cotiugenii-Mari, aflând această întâmplare, se minuuau cum de a îndrăsnit Frăţiman să se pună în cârcă cu „Zemschii Nacialnic" (funcţionar superior de judeţ).

Atitudinea aceasta a lui Frăţiman. ca şi multe altele, l-au pus sub vigilenţa autorităţilor poliţieneşti, cari au căpătat ordin să-l aresteze.

Jandarmii îl urmăreau, însă nu îndrăzneau să-l

aresteze, din cauză că era socotit protejatul d-nei Olga Catargiu şi al boerului Bogdan din Cuhureşti.

Olga Catargiu i-a pus la îndemâna lui Frăţiman vasta ei bibliotecă, pe care el a cercetat-o cu mare sârguinţă. Deaceea, jandarmul, însărcinat cu urmărirea lui, a mărturisit d-lui Alexandru Cazacliu că nu îndrăzneşte să puie mâna pe Frăţiman, pentru a nu intra în disgraţiile potentaţilor zilelor de atunci.

După întâmplarea de pe câmp, s'a legat o strânsă prietenie între Frăţiman şi fraţii Cazacliu, dar aceştia au căpătat încrederea lui Frăţiman numai după ce d-l Vlad Cazacliu a scris, în „Viaţa Basarabiei", articolele sale despre „Puterea întunericului în Basarabia". In aceste articole, autorul ataca, cu vehemenţă, politica ţaristă de desnaţionalizarea moldovenilor, prin cumpărarea moşiilor de către statul rus şi vinderea lor ţăranilor ruşi, aduşi din alte părţi. In felul acesta s'au alcătuit satele ruseşti din judeţul Soroca: Chirilovca, Alexeevca, Dumitrovca, Pocrovca.

Articolele d-lui Vlad Cazacliu au avut un efect atât de mare, încât ziarul „Viaţa Basarabiei", al cărui director era Grigore Constantinescu, a fost suspendat.

Intâlnindu-se după aceasta la Cuhureşti, cu fraţii Cazacliu, pentru a discuta modalitatea răspândirii literaturii române în Basarabia, Frăţiman le-a spus că în ce priveşte readucerea Basarabiei la Patria-Mumă se poate înfăptui numai în cazul unui război, când ţarismul se va prăbuşi şi popoarele eliberate vor fi chemate să dispună singure de soarta lor.

După 1912, fraţii Cazacliu şi Frăţiman nu s'au mai întâlnit decât la primul congres al învăţătoriior din Basarabia, din 25 Mai 1917.

Revoluţia din 1917 i-a dat putinţă lui Frăţiman să scape din exilul „Turgaiscaia Oblasti“. Ca vechiu luptător naţionalist, s'a grăbit să se întoarcă în mijlocul moldovenilor şi veni la Chişinău, unde, din răsputeri şi cu toată priceperea sa intelectuală, a luat parte activă la evenimentele de mari prefaceri naţionale.

Toţi naţionaliştii moldoveni s'au întâlnit la gazeta „Cuvântul Moldovenesc“. Aci s'a format partidul moldovenesc, care a isbutit să înfrunte toate greutăţile şi să încununeze strădania sa cu măreţul act dela 27 Martie 1918.

La redacţia ziarului „Cuvântul Moldovenesc“, luptătorii sinceri şi desinteresaţi au hotărît:

„Deacum înainte moldovenii nu trebue să mai îndure râsul altora. Trebue de făcut, trebue de cerut dela stăpânirea cea nouă, vremelnică, pe seama moldovenilor şi a Basarabiei“.[1])

Printre primii veniţi, nechemat de nimeni, a fost Iustin Frăţiman.

„Printre cei dintăi—dacă nu chiar cel dintăi şi nechemat, înaintea profesorilor chemaţi,—a sosit de departe, din fundul Rusiei Europene, Frăţiman (Iustin Stepanovici Frăţiman), cu graiul românesc literar, chiar cu neologisme, al cărţilor noastre“.[2])

Strigătul de alarmă al naţionaliştilor moldoveni a fost, mai întâiu, naţionalizarea şcoalei. Acest lucru l-au cerut toate instituţiunile: Zemstva, comitetele ostăşeşti din Odesa, Sevastopol, Frontul Român, Cooperatorii, învăţătorii, ţăranii.

„Setea de învăţătură a Moldovenilor era nemăr-

---

[1]) Romulus Cioflec: „Pe urmele Basarabiei“. Cultura Românească. Bucureşti, pag. 97.

[2]) Romulus Cioflec: op. cit, pag. 103.

ginită. Şcoala rusească n'a reuşit să capteze şi să conrupă decât elementele dela suprafaţa societăţii. Ţărănimea a rămas imună la otrava înstrăinării, dar şi fără carte".[1])

Moldovanul era un copil naiv, care bâjbâia în întuneric, gata în orice moment să cadă în prăpastie. Inteligenţa lui naturală a fost înăbuşită şi din fiinţa-i umană nu-i rămăsese decât înfăţişarea fizică. Scăparea a găsit-o numai în instinctul său de conservare, manifestat prin tradiţie, obiceiuri şi limba strămoşească.

„Lipsit de lumina potrivită sufletului său, neavând bucoavnă moldovenească la îndemână, fiind părăsit şi uitat chiar de conducătorii lui fireşti, ţăranul şi-a păstrat în schimb, tradiţia şi limba lui grăită".[2])

Iată dece, tineretul s'a adunat în jurul redacţiei „Cuvântului Moldovenesc" şi a stăruit, din răsputeri, să organizeze secţia învăţământului.

Acest lucru s'a înfăptuit la 30 Aprilie 1917, când a luat fiinţă cercul compus din Teodor Neaga, Gavril Ciubuc, P. Arventiev, Hammer, învăţătorii Sucevan, Treschin (rus), Ştefan Ciobanu şi Iustin Frăţiman. Dintre aceşti membri ai cercului, cunoscători buni ai limbii româneşti erau Ştefan Ciobanu şi mai cu seamă Iustin Frăţiman, căci: „Trăit în mediul binecuvântat al Sorocii (care a dat atâţia luptători pentru cauza naţională), în contact neîntrerupt cu cărţile româneşti, se exprimă, în graiul ca şi în scrisul românesc, aproape neted".[3])

Datorită culturii sale, Frăţiman a fost unul dintre

---

[1]) H. Dăscălescu: „Revoluţia dela 1917 în Basarabia". Chişinău 1938, pag. 3.

[2]) Opera citată, pag. 4.

[3]) Romulus Cioflec: Op. citată, pag. 159.

cei mai documentaţi susţinători ai întroducerii alfabetului latin şi deci al naţionalizării şcoalei din Basarabia. D-l Grigorie Cazacliu ne povesteşte cum, după o întrerupere de 5 ani, din 1912 până în 1917, l-a întâlnit pe Frăţiman la întâiul congres al învăţătorilor:

„La primul congres al învăţătorilor, ce s'a deschis la Chişinău, la 25 Maiu 1917, la care sosisem ca preşedinte al ofiţerilor şi soldaţilor moldoveni de pe frontul român cu sediul la Iaşi, am fost plăcut impresionat când, ca din pământ, s'a urcat pe tribună Iustin Frăţiman şi, într'o limbă curat moldovenească, a arătat, cu un lux de argumente, necesitatea întroducerii limbii moldoveneşti în şcoala din Basarabia. Am luat şi eu cuvântul, cam cu forţa, căci preşedintele Herţa, necunoscându-mă, nu ştia în ce sens aveam intenţia să vorbesc. Lui Frăţiman i-a plăcut mult cuvântarea mea şi, emoţionat, chiar m'a sărutat. A fost şi mai mult impresionat, când a vorbit soldatul ce mă întovărăşia pe mine, Cristea Vasile, astăzi decedat, care şi-a terminat cuvântarea sa cu întrebarea pusă învăţătorimii: „Care alfabet este mai uşor de învăţat, cel rusesc cu 36 litere sau cel românesc cu 26 litere?“

Lupta a fost grea şi a necesitat discuţii aprinse. Trebue să arătăm că şi la 26 Maiu 1917 a fost nevoe de intervenţia d-lor Ştefan Ciobanu, Pan. Halippa şi Iustin Frăţiman.

Satisfacţia a fost deplină când congresiştii au acceptat, în unanimitate, întroducerea alfabetului latin. „Învăţători, fruntaşii moldoveni şi ţărani, se hiritiseau şi se sărutau de bucurie, dorindu-şi unii altora: „să ne hie de ghine cu alfabetul latinesc“.[1])

[1]) H. Dăscălescu, op. cit. pag. 32

După aceasta, s'a discutat înfiinţarea bibliotecilor populare, deschiderea de şcoli, înfiinţarea cursurilor pentru învăţătorii moldoveni. Cu această ocazie, profesorul Iustin Frăţiman a propus să se ceară stăpânirii ruseşti ca să alipiască la Basarabia părţile locuite de Români din Cherson, Ovidiopol şi Odessa, întrucât aceşti Români, pe vremea Mitropolitului Gavril Bănulescu-Bodoni, au fost ocârmuiţi, din punct de vedere religios, de către Mitropolia din Basarabia. N'a uitat nici despre Moldovenii din Caucaz şi a propus ca autorităţile să se intereseze de cultura lor.

Primele cursuri învăţătoreşti s'au deschis la 18 Iunie 1917. Deschiderea oficială s'a făcut în sala Eparhială, unde s'a oficiat un serviciu religios, de către Arhimandritul Gurie şi preotul Alexie Mateevici. Despre însemnătatea momentului au vorbit: d-l Ciobanu, Herţa, Gore şi Iustin Frăţiman.[2])

Printre primii lectori, la cursurile învăţătoreşti, cari au predat obiecte naţionale a fost, alături de alţii, şi Iustin Frăţiman. Ca încercat luptător pentru cauza românească, întors din exil, el şi-a dat drumul sufletului, căutând să răscoliască fibrele cele mai adânci ale cursiştilor.

* * *

Pregătirea sa culturală, Frăţiman a folosit-o pe terenul publicistic. Aici s'a simţit în largul său, fiind ferit de contactul cu semenii săi, în mijlocul cărora se afla totdeauna stingherit.

Articolele lui, elaborate cu conştiinciozitate, au cuprins probleme în legătură cu întreaga românime. Pe el îl preocupau nu numai Moldovenii din Basarabia, ci

---

[1]) **Romulus Cioflec: op. cit. pag.** 176

şi acei care, datorită împrejurărilor, au ajuns în Transnistria, Caucaz şi Siberia. Despre Românii transnistrieni, Frăţiman s'a ocupat într'o serie de 7 articole.[1]) In aceste articole el a lămurit istoricul Românilor de peste Nistru, legăturile lor cu Basarabia, personalităţile care s'au remarcat. Astfel, a amintit pe Românul P. Berendeiu care, pe la 1615—25, a editat la Chiev un dicţionar Ruso-Român. A arătat rolul jucat de Petru Movilă şi a descris viaţa Românilor de peste Nistru, citându-l pe Melhisedec, Episcopul Romanului, care, în cronica Huşilor, publicată în 1869, redă următorul cântec auzit dela Românii de peste Nistru:

„Şi-ar face-o casă pe mal
Să ducă dorul de amar,
De Moldova şi Craiova,
Ţară bună şi blăjină,
De păgâni n'are hodină".

Aceste versuri ne vorbesc destul de limpede despre origina Românilor de peste Nistru, precum şi despre sentimentele ce le păstrau pentru ţara lor de obârşie.

Frăţiman a relevat sentimentele de duioşie manifestate de Românii transnistrieni, căutând să dovedească tendinţa lor de a se uni cu Românii liberi: „Ei doresc măcar să vadă fumul din hogeacurile patriei lor şi apoi să moară".[2]) El a citat scrisoarea din 8 Maiu 1917, a ţăranului de peste Nistru, Filimon Marian, în vârsta de 76 ani: „Ca mâine voiu muri, da tot nu mă îndur să se stingă moldoveneasca. De aceea foarte mă

---

[1]) Activitatea ziaristică a lui Iustin Frăţiman vom face-o, analizând articolele publicate de d. Onisifor Ghibu: „Dela Basarabia Rusească la Basarabia Românească". Vol. 1, Cluj 1926. Pag. 17, 123, 140, 147, 233, 276, 283.

[2]) Onisifor Ghibu: op. cit. pag. 25.

rog şi vă poftesc să nu-i uitaţi nici pe Moldovenii de pe malul Nistrului, cel din stânga, din Gubernia Chersonului".[1])

Cu ocazia congresului ostaşilor moldoveni din anul 1917, luna Octombrie, Frăţiman n'a uitat să treacă peste apelul ostaşului moldovean de peste Nistru, Toma Jalobă, care, în plină adunare, a zis: „Dar pe noi, fraţilor, care suntem deslipiţi de Basarabia, cui ne lăsaţi? Dacă ne veţi lăsa, noi vom muta apa Nistrului, ca să nu mai fie zid despărţitor între noi".[2])

Din aceste citate se vede că Frăţiman, pe lângă unitatea neamului, îndeosebi, a căutat să evidenţieze sentimentele naţionale ale moldovenilor de peste Nistru, sentimente ce vin ca o confirmare firească a celor susţinute de el.

Intr'un alt articol, intitulat „Cu ce se nutreau sufleteşte Românii din Transnistriania", Frăţiman a arătat rolul pe care l-au jucat în trecutul nostru istoric, ca factori de coheziune a Moldovenilor de pe ambele maluri ale Nistrului, Grigorie Ţamblac, Spătarul Necu-lae Milescu, Dimitrie şi Antioh Cantemir etc.

Pomenind despre o „tipografie românească de dincolo de Nistru", Frăţiman a amintit de acea a lui Mihail Strelbiţchi, care a desfăşurat o deosebită activitate tipografică, tipărind cărţi religioase româneşti, ce s'au folosit pe ambele maluri ale Nistrului.

Dela Moldovenii basarabeni, Românii transnistrieni au început să împrumute hrana sufletească, iar odată cu revoluţia rusă din 1905, s'a format, la Chişinău, nucleul naţionaliştilor care au tipărit: „Basarabia", „Lu-

---

[1]) „Cuvântul Moldovenesc" din 2 Maiu 1917.
[2]) Onisifor Ghibu op. cit. pag. 27.

minătorul“ şi apoi „Cuvântul Moldovenesc“. Acesta, în timpul din urmă, a fost unica potolire a foamei spirituale pentru transnistrieni“.[1])

Pentru a documenta ideea cardinală naţională a lui Frăţiman, vom reda, textual, următoarea frază de încheere din articolul său, citat mai sus:

„Din cele spuse până aicea înţelegem că Transnistrienii totdeauna gândeau şi simţeau curat românește“. Acest fapt l-a dovedit Frăţiman şi prin răspunsul ce i-au dat Românii din „Berdianschii Posiolok“ din Turgaiskaia Oblasti, unde—după cum ştim—a fost exilat: „Cum nu ne-am întoarce, dacă n'am fi legaţi? Dacă ne vom întoarce, apoi suntem datori a reîntoarce toate cheltuelile care s'au făcut cu noi. Apoi în Basarabia n'avem pământ. Dar vom vedea după răsboiu ce vom face“.[2])

In articolul „Românii de peste Nistru şi Revoluţia rusească din 1917“, Frăţiman, convins deplin de justeţea cauzei naţionale, a arătat la congresul din Odessa din 29 Maiu—2 Iunie 1917, cum a formulat următoarele revendicări pentru Românii de acolo:

1. In toate şcolile din satele moldoveneşti din Transnistria să se predea numai în limba românească.

2. Pentru pregătirea profesorilor de şcoli secundare să se deschidă la universitatea din Odessa şi la cea din Chiev, fondată de către Petru Movilă, câte o secţie de limbă românească.

3. In toate satele moldoveneşti din Transnistria, clerul, dascălii să fie Români, iar serviciul religios să se facă în limba română.

---

[1]) Onisifor Ghibu, pag. 32.
[2]) Idem pag. 32.

4. Să se înfiinţeze pentru şcoalele din Transnistria un guvernământ deosebit la Odessa în care toţi funcţionarii să fie Români.

5. Pentru administrarea bunurilor materiale ale bisericilor, precum şi administrarea clerului, să se creeze o secţie specială religioasă.

6. Invăţătorii moldoveni de peste Nistru, cari doresc să introducă învăţământul în limba românească, să participe neapărat la cursurile ce vor avea loc la Chişinău între 15 Iunie—15 August 1917.

7. Pentru concentrarea, centralizarea şi sprijinul Românilor din Transnistria ar fi de dorit să se înfiinţeze o eparhie cu sediul la Tiraspol sau Dubasari.

Seria articolelor a fost încheiată cu următoarele propuneri originale, pe care le redăm întocmai:

„Până ce ne vom lua ziua bună dela Românii Transnistrieni, în concluzia articolelor noastre, eu găsesc de cuviinţă ca să propun autorităţilor noastre basarabene să ia măsuri pentru aducerea Românilor Transnistrieni în Basarabia, în timpul curent, când moşiile cele mari boereşti sunt distruse, expropriate şi date pe mâna ţăranilor şi, din altă parte, colonizarea naţiunilor străine este oprită pentru viitor. Dacă se vor retrage înapoi în Basarabia, dânşii nu vor simţi lipsă de pământ“.[1])

Iată până unde mergea dorinţa sinceră a lui Frăţiman de a consolida neamul românesc.

Intr'un alt articol: „Un răspuns directorilor de şcoli secundare din Chişinău“, Frăţiman s'a ridicat, cu vehemenţă, împotriva dării de seamă, publicată de către „Invăţământul secundar“ din Chişinău, prin care comi-

[1]) Onisifor Ghibu, pagina 34.

siunea directorilor, de sub preşedinţia lui Hrişcov, recunoştea necesitatea întroducerei limbii româneşti în şcoli, însă din lipsa manualului şi a corpului didactic opina să se amâne pentru „începutul anului viitor“. Articolul acesta, publicat în „Sfatul Ţării“, l-a revoltat pe Frăţiman şi l-a făcut să arate, în rânduri tipărite, motivele adevărate ale amânării întroducerei limbii româneşti în şcoli.

Dăm mai jos cuvintele şi argumentele lui care, prin claritatea lor, ne scutesc de orice comentariu.

„Mi-a sângerat inima de durere şi neputându-mi stăpâni revolta am prins condeiul în mână şi încerc să mă răcoresc, măcar cu următoarele observaţiuni eşite din adâncul inimei şi dragostei mele de neam“. Le răspunde mai departe directorilor, că în Basarabia sunt mulţi oameni cu studii superioare, care au fost resfiraţi în întreaga Rusie şi care ar putea fi puşi în serviciul neamului. „Dacă chiar n'ar ajunge, am putea apela la fraţii din celelalte provincii ca să ne ajute. Vom putea găsi şi manualele necesare, dacă va fi, bineînţeles, bunăvoinţă.“

„Intenţiile directorilor, a arătat mai departe Frăţiman, sunt izvorîte din credinţa că ar fi posibilă o întoarcere spre ţarism şi o împiedicare a întroducerei limbii româneşti în şcoala din Basarabia.

„De aceea cerem cu toată energia ca să se treacă peste ele şi să începem, în timpul cel mai scurt, învăţământul secundar românesc obligator, în toată provincia dintre Prut şi Nistru“.

In articolul „Românii din Siberia“ a relevat metodele ingenioase şi crude ale ţarismului pentru desnaţionalizarea Românilor. „Dar să sperăm că acum, du-

pă sdrobirea ţarismului, autorităţile noastre basarabene vor lua imediat cele mai necesare măsuri pentru aducerea îndărăt în ţară a acestor nenorociţi. Dacă aceşti fraţi ai noştri, depe la Amur şi Camciatca, se vor întoarce în Basarabia, nu vor mai simţi lipsă de pământ".

In afară de articolele pur politice şi naţionale, pe Frăţiman l-a preocupat şi partea culturală. El îşi dădea seamă că numai printr'o cultură naţională un popor se poate afirma ca neam. Mai întâiu l-au preocupat monumentele noastre istorice, în care descifra tot trecutul românesc şi legătura lor cu prezentul.

De aceea a închinat un articol special: „Monumentele noastre istorice", arătând că Basarabia a fost neîncetat încălcată de duşmani şi n'a avut parte de o desvoltare paşnică. Cu toate acestea, ea posedă o mulţime de monumente istorice, dintre care cele mai multe se găsesc în Rusia.

Frăţiman a arătat locul aflării lor pentru ca autorităţile şi oamenii de ştiinţă să le poată aduna şi cerceta. Astfel, în „Lavra lui Alexandru Nevschi" din Petersburg, se găseşte un epitrahir, pe care e cusută icoana lui Alexandru cel Bun. In diaconicul mănăstirii „Peciorschii" din Gubernia Pscov, este un Felon din 1657 al cărui preţ se urca la 30.000 ruble. In Ermitajul din Petersburg se găsesc o mulţime de monumente privitoare la istoria neamului. In Lavra Pecerschi din Chiev se găseşte icoana lui Eremia Movilă. In Muzeul Academiei spirituale din Chiev se află o Alexandrie editată în Chişinău, sec. XVIII. Intr'un sat din Gubernia Volinschi se găsesc icoane cu inscripţii româneşti din secolul XV şi XVI. In târguşorul Kogani, Gubernia Harcov, se află o icoană a Maicii Domnului cu urmă-

toarea inscripţie românească: „Copia exactă a icoanei făcătoare de minuni a Prea Sfintei Maicii Domnului ce se păstrează în Sf. Mănăstire aşa numită Neamţu din ţara Moldovei şi a fost trimisă de evlaviosul Impărat Andronie Paleologul, Voevodului Alexandru, Gospodarul ţării Moldovei în anul 6907 din 1399". In biblioteca Academiei spirituale din Moscova se află o colecţie întreagă de monumente adunate de către Teofil Ghepeţchi. La fel sunt o mulţime de monumente istorice în muzeul „Societăţii de Istorie şi Antichităţi din Odessa". Tot acolo se păstrează hrisoave şi urici scrise pe pergament, adunate de către Murzachevici. Arhivele ruseşti cele mai bogate în documente sunt concentrate tot la Odessa, str. Nejanschi Nr. 3. In arhivele Ministerului de Externe din Moscova se găseşte o secţie pentru chestiuni Moldoveneşti. Se mai pot afla ceva ştiri în arhivele Sf. Sinod şi ale Senatului din Petersburg.

După ce a enumărat toate aceste izvoare de unde învăţaţii noştri s'ar putea documenta, în cercetările lor ştiinţifice, Frăţiman a apelat la autorităţi ca ele să înceapă adunarea şi concentrarea lor.

Pentru a trece pe făgaşul practic, Frăţiman a depus toate sforţările ca să înfiinţeze o societate ştiinţifică la Chişinău, cu scopul de a întemeea un muzeu naţional.

A scris articolul „Societatea ştiinţifică basarabeană" în care a relevat scopul ce trebue să-l urmăreas-că şi a anunţat adunarea de constituire a societăţii pentru 25 Martie 1918. In articolul „Societatea istorică literară din Chişinău" a arătat că la 1 Aprilie 1918 s'a constituit societatea sub preşedinţia sa. Societatea aceasta, potrivit scopului, a stăruit să pună bază unui

muzeu naţional şi a deschis o universitate populară, atât de necesară, în acel timp, în capitala Basarabiei. In cadrul ei, Iustin Frăţiman a avut un rol destul de însemnat.

Din cursul de istorie bisericească pe care l-a ţinut în anii 1920—1921, a scos o lucrare ştiinţifică „Studiul contributiv la istoricul Mitropoliei Proilavia“ (Brăila). Dându-şi perfect de bine seamă de rolul culturii în consolidarea unui neam, Frăţiman şi-a terminat articolul cu următorul apel: „Aşteptăm ca bunii Români şi alţi iubitori de ştiinţă să se grăbiască a se înscri în societate şi a contribui din toate puterile la ajungerea scopului urmărit de ea“.[1])

Mai târziu a apărut articolul „Mănăstirile Basarabiei“ în care, ca preşedinte al societăţii, a cerut ca autorităţile basarabene să ia imediate măsuri pentru ca să se dea cuvenita îngrijire acestor lucrări istorice, care sunt de glorie nu numai pentru noi, dar pentru tot neamul românesc“.[2])

S'a insistat ceva mai mult asupra articolelor lui Frăţiman, publicate în 1917—1918, perioadă de nouă aşezare a statului nostru pe baze naţionale, spre a se putea evidenţia contribuţia personală a acestui mare luptător naţionalist sorocean. In rândurile ce urmează, vom aminti în treacăt celelalte lucrări ale lui, publicate în limba rusă şi cea română.

Datorită acestor lucrări, Frăţiman a făcut parte din mai multe societăţi culturale. Astfel, cum s'a pomenit, el a fost membru activ al Institutului Arheologic din Petersburg; a fost preşedintele societăţii „Bogdan Petri-

---

[1]) Onisifor Ghibu, pag. 277.
[2]) Idem, pag. 284.

ceicu Haşdeu", iar Academia Română l-a numărat printre membrii săi corespondenţi. Această din urmă distincţiune a fost nu numai o satisfacţie personală a lui Frăţiman, ci—socotim—şi o cinste deosebită pentru judeţul nostru.

Dăm mai jos lucrările în limba rusă:

1. Discurs funebru rostit cu ocazia morţii profesorului Mihail Ştefan Luzanovschi, publicat în „Vedomostile Eparhiale", Chişinău 1891.

2. Discurs rostit cu ocazia plecării dela Academia Teologică din Cazan, la 1895.

3. Iacob Stamati, episcopul Huşilor. Chişinău 1901.

4. In chestia Eparhiilor din Basarabia. Chişinău 1901

5. Episcopul Huşilor Inochentie. Chişinău 1903.

6. Românii de peste Nistru. Tipărit în „Sfatul Ţării" 1918.

7. Despre exilul meu în Siberia. In „Basarabia liberă" 15 Mai 1917 şi în „Glasul nostru" Nr. 2 anul 1917.

8. Mai multe articole în „Sfatul Ţării", 1918.

9. Un discurs cu ocazia jubileului de 50 ani a Protoereului Alexandru Policarpovici Vladimirschi, în „Convorbitorul Ortodox" din 1897.

Lucrări scrise în limba română:

1. Românii de peste Nistru. Publ. în „România Nouă" anul 1918.

2. „Administrarea bisericească la Românii Transnistrieni, între Bug şi Nistru" Chişinău 1919.

3. Mai multe articole în „Sfatul Ţării", „Ardealul", „România Nouă". 1918—1919.

4. Mai multe articole în „Dreptatea" şi

5. „Studiul contributiv la istoricul Mitropoliei Proi-

+ „Mănăstirile Basarabiei"

lavia“ (Brăila).

După înfăptuirea Unirei, Frăţiman a fost profesor la şcoala normală de fete din Chişinău. A încercat să candideze la catedra de istorie bisericească dela seminarul teologic din Chişinău. A făcut o cerere în care a arătat studiile ce posedă, funcţiunile deţinute de el în diferitele societăţi culturale. Zădarnică încercare şi mare decepţie pentru el, care, sub oblăduirea străină contră căreia a luptat, a deţinut astfel de catedră, iar în ţara lui liberă nu i-a fost dat să se învrednicească de aceasta.

O altă neplăcere i-a fost pricinuită cu ocazia publicării unui concurs pentru o catedră liberă dela facultatea teologică din Cernăuţi. Bazat pe studiile ce le avea şi pe lucrările ştiinţifice şi religioase, a înaintat o cerere decanatului rugând să fie înscris printre candidaţii la concurs. Nu cunoaştem prin ce mister, adresa decanatului facultăţii din Cernăuţi Nr. 66, din 25 Octombrie 1923, a parvenit lui Frăţiman abia la 6 Noembrie 1923, a doua zi după ce începuse concursul. Şi de data aceasta a înaintat o cerere Ministerului Instrucţiunii, arătând cu dovezi cum a fost împiedicat să participe la concurs. Dar şi acest demers a rămas fără răsunetul cuvenit.

Frăţiman a trăit în epoca materialismului şi nepotismului, clădit pe orânduiri, ce excludeau criteriile obiective. Era vremea celor lipsiţi de bun simţ, dar şireţi şi vicleni. Oamenii de merit şi de sacrificiu au fost lesne daţi uitării şi chiar înlăturaţi, adeseori, ca nepoftiţi şi dăunători.... Era o mentalitate specifică vremurilor de după răsboiu şi care şi-a găsit mediul cel mai propice în provincia noastră.

Iustin Frăţiman a ajuns să fie considerat tot omul naiv, ciudat şi misantrop, deşi el a fost clar văzătorul care a depăşit puterile de concepţiune a celor mai de seamă cunoscători ai realităţii. De aceea a căpătat un adânc desgust de viaţă, devenind un izolat, un sihastru care arunca dispreţul său semenilor, înzestraţi cu „simţ practic“ şi mai răsfăţaţi de destin.

Numai de sărbătorile Crăciunului, ale Paştelui şi în vacanţa mare venea la Cuhureşti, unde îşi petrecea vremea lângă samovar şi se ocupa cu apicultura.

In vara anului 1927, după cum ne povesteşte d-l Dascălu, învăţător din Cuhureşti, care a fost martorul ultimelor zile din viaţa marelui naţionalist, Frăţiman se plângea că-l doare o coastă. Cu toate acestea n'a chemat medicul. In ziua desnodământului fatal, la 23 Septembrie, a cerut surorei sale, Anica, să-i tocmească o trăsură pentru ca să-l ducă la un medic. Căruţaşul, Petrache Balan, a venit cu căruţa lui de lucru, plină cu paie. Frăţiman a eşit din casă, fără pălărie, sprijinit de sora sa Anica, s'a urcat, ţinându-se de cărâmb, în căruţă şi a căzut mort.

Inmormântarea a fost făcută de fratele său Teodor, diaconul din Cobâlea. Invăţătorii satului, în frunte cu d-l Dascălu şi răposatul Potoroacă, au transportat pe umerii lor sicriul la cimitir. Ei au vorbit la mormântul său relevând marile merite ale defunctului. Pe locul de veci, fratele şi sora lui Frăţiman au ridicat un mic cavou. Până la 1938, mormântul lui a fost dat uitării. Abia în acest an, tot d-l Dascălu cu învăţătorii şi străjerii au îngrijit locul de odihnă a lui Frăţiman, iar în ziua Eroilor s'a oficiat un parastas, de faţă fiind intelectualii, şcolile şi sătenii. Cu această ocazie s'a re-

levat ilustra personalitate a dispărutului.

Vom caracteriza ingratitudinea posterităţii faţă de Frăţiman, redând cuvintele d-lui Vasile Ciubotaru:

„Pentru cine nu l-a cunoscut, înşirarea de merite oglindeşte numai o latură a vieţii celuia, care s'a numit Frăţiman. Pentru cine l-a cunoscut, Frăţiman a fost o personalitate, şi personalităţile nu se pretează la aprecieri contradictorii. El a reprezentat tipul Românului dintr'o provincie înstrăinată, pus în condiţii nefavorabile şi neegale de luptă şi prin aceasta osândit a-şi acumula în interior întreaga amărăciune a visurilor neîmplinite.

In viaţa Basarabiei, survenind evenimentele din 1917—1918, cu cortegiul lor de prefaceri şi cu înfrigurarea poftitorilor de situaţii şi de mărire, Frăţiman a rămas veteran modest al luptei pentru desrobirea sufletească a provinciei lui natale, lăsând să treacă peste el şi înaintea lui pe toţi profitorii de ocazie, pe toţi patrioţii şi naţionaliştii de paradă.

Mai dureroasă pildă de nerecunoştinţă nici nu se poate!

A murit sărac, lipsit de prieteni şi de ajutor, el, care s'a frământat o viaţă întreagă pentru trezirea conştiinţei de neam a poporului basarabean!“ [1])

---

[1]) Vasile Ciubotaru „Iustin St. Frăţiman“ în „Solidaritatea“ Nr. 7—8. Anul IV pag. 36—37.

Vasile Al. Florea
(1854—1920)

Vasile Al. Florea

(1854—1920).

Adevăraţii eroi ai neamului sunt cei cari şi-au slujit Patria cu dragoste, credinţă şi devotament, aducându-i jertfă sângele lor şi dovedind fapte de netăgăduită vitejie, în timpul răsboiului, sau în clipele de grea încercare. Numai aceasta le dă dreptul să primească răsplata vredniciei lor.

După înfăptuirea României Mari, au răsărit mulţi patrioţi de meserie, cari au ştiut să folosească nouile împrejurări spre procopsirea lor, lacomă şi grabnică. Nici Basarabia, ca şi celelalte provincii, n'a fost cruţată de aceşti profitori. Iar ca ironie a soartei, acei cari nu şi-au uitat originea, ci dimpotrivă, nesocotind riscurile, au stăruit din răsputeri să şi-o afirme şi s'o transmită generaţiilor viitoare ca o obligaţie firească şi desinteresată,—în statul lor liber şi naţional, au fost îmbrânciţi, înlăturaţi şi lăsaţi în umbră de o nouă pleiadă de oportunişti şi pescuitori de situaţii.

O pildă de mare nedreptăţit ne poate servi fostul profesor al şcoalei normale din Soroca Iustin Frăţiman, un mare luptător român care, pentru ideile sale, a fost exilat în Siberia. In România Mare, visată de el, a dus-o greu şi a murit în cea mai neagră mizerie, iar cei cari au înlesnit, sub regimul ţarist, prigoana contra lui, au izbutit să-şi creieze situaţii frumoase.

Populaţia din judeţul nostru a rămas, prin instinct, credincioasă originei sale. Ea ţinea, fără discernământ, la portul, limba şi obiceiurile strămoşeşti. Sufletul aces-

tui norod cuminte aştepta conducători conştienţi cari să-l călăuzească spre un ţărm mai fericit. Satele de răzeşi şi mazili au ştiut să dea din sânul lor astfel de îndrumători. Unul dintre aceştia, cu desăvărşire dat a-cum uitării, a fost Vasile Alexandru Florea, căpitan de mazili din satul Rughi.

Intr'o convorbire avută cu Vasile Sacară, mazil din Rughi, l-am întrebat cum a ajuns el să lupte pe terenul naţional cu atâta vigoare, să stărue pentru în-troducerea limbei române în şcoală şi să se arate atât de dârz şi perseverent spre a câştiga noui prozeliţi pentru mişcarea naţională?

Cu sinceritatea şi demnitatea caracteristică firei sale nobile, răposatul Vasile Sacară mi-a spus: „Con-ştiinţa mea de om cinstit îmi impune să fac următoa-rea mărturisire. Scrutând trecutul, nu pot trece peste adevăratul părinte al naţionalismului din partea de nord a judeţului nostru, asupra lui Vasile Alexandru Florea.

Imi aduc aminte cu piozitate de momentele din viaţă când, întors dela Soroca ca absolvent al şcoalei judeţene, complect rusificat, m'am întâlnit întâmplător cu V. A. Florea. El era însărcinat cu recensământul populaţiei din Rughi, în 1897 şi m'a rugat să-l ajut. Am acceptat bucuros, iar Florea m'a invitat la el aca-să, unde am dat peste o mare bibliotecă. L-am între-bat, nedumerit, cum de are cărţi latineşti. Capitanul mi-a răspuns, mândru, lămurindu-mă că nu sunt lati-neşti, ci româneşti.

Explicaţia aceasta m'a întrigat şi mai mult, căci până în momentul acela nu cunoşteam că se poate scrie literatură românească şi încă cu litere latine. Gaz-da a intervenit, din nou, probabil pentru a-mi risipi

nedumerirea şi mi-a propus să citesc şi eu vr'o carte, asigurându-mă că o voiu putea face foarte uşor. Intr'adevăr, nu după mult timp, am citit în biblioteca lui pe Ion Creangă, M. Eminescu, Vasile Alecsandri, iniţiindumă în istoria neamului. Seri întregi discutam cu Florea asupra soartei neamului nostru. Astfel, fără încunjur, pot spune că primele seminţe ale educaţiei naţionale, mi le-a sădit în sufletul meu Vasile A. Florea. Deaceea figura lui îmi revine în amintire astăzi mai cu deosebire, că despre el nu s'a scris şi nu s'a vorbit nimic".

Mărturisirea lui Vasile Sacară despre fostul luptător, sincer şi desinteresat, al cauzei naţionale, ne-a îndemnat să dăm publicităţii tot ce vom putea afla şi culege despre viaţa lui Florea. Dacă în prezent o putem face, datorim aceasta şi d-lui Ion Loghinescu, profesor secundar din Soroca, ginerele lui Florea, care ne-a pus la îndemână acte şi documente inedite ce vor contribui la lămurirea luptei dusă de fostul căpitan de mazili pentru redeşteptarea naţională în Basarabia subjugată ţarismului.

* * *

Familia Florea se trage din vechi postelnicei, cu misiunea de „căpitani de margină, în buza puştilor duşmane".

Este ştiut că, pentru paza hotarului dela răsărit, dealungul Nistrului, Ştefan cel Mare a aşezat sate răzeşeşti cu îndatorirea specială de apărători ai ţării. Se înţelege că Domnitorul a ales în acest scop pe cei mai pricepuţi şi mai viteji. Deaceea şi până astăzi coborîtorii răzeşilor şi mazililor păstrează, cu sfinţenie şi cu

semeţie, nota specifică originei lor.

Ca postelnicei, familia Florea s'a bucurat de anumite privilegii: scutiri de impozite, corvezi etc. Bunicul lui Florea, Teodos, s'a plâns în anul 1796, Domnitorului Alexandru Calimah, arătând în jalba sa, că drepturile sale sunt nesocotite de către stăpânire. Domnitorul, cercetându-i plângerea şi constatând-o comp'ect întemeiată, „după cum se adevereşte şi din cartea gospodară pe care le are la mână dela Domnia Sa Mihail Constantin Suţu Voevod" (1793—1795), dispune: „Să fie scutit şi apărat de toate dăjdile visteriei cum şi de toate alte dări şi havaleli, ori câte vor fi asupra altora". Reproducem, mai departe, în clişeu, originalul „cărţii gospodăreşti".

Nepotul lui Teodor Florea, Vasile, s'a născut în satul Rughi, la 1 Ianuarie 1854. Familia lui era considerată dintre cele mai înstărite din sat. Era cinstită de populaţie, căci număra printre membrii ei şi preoţi.

Intrucât în jumătatea secolului XIX erau puţine şcoli în Basarabia, Vasile Florea a fost luat de o mătuşă la Chişinău, unde a terminat şcoala primară şi apoi a urmat şcoala spirituală (duhovnicească), pe care din motive familiare, n'a putut-o termina.

Cu studiile neterminate, a ajuns învăţător în mijlocul Rusiei, la Ecaterinoslav. Nu s'a putut împăca însă, cu mediul nou şi a depus toate sforţările să se reîntoarcă în satul natal. Inapoiat pe aceste meleaguri, s'a căsătorit cu fiica preotului din satul Corbu şi a izbutit să fie numit funcţionar la Movilău, la serviciul de navigaţie pe Nistru.

Nu s'a liniştit până ce nu s'a întors în Rughi, unde a început o temeinică activitate naţională. A stă-

[illegible]

[illegible]

1796 [illegible] 28

[illegible]

Actul de mai sus conţine următoarele:

„Noi Alexandru Ioan Kalimah Voevod
cu mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovei.

Să face ştire cu această carte a Domniei Mele pentru Teodor Florea, postelnicel, ce se află cu locuinţa la ţinutu Eşii: carele prin jalba ce au dat-o către Domnia Mea au aratat, că el mai înainte vreme au slujit curţii gospodăreşti fiind postelnicel, şi au făcut rugăminte, că după carte gospodară ce are de apărare dă dăjdii şi dă alte havaleli, să facem şi Domnia Mea milă spre a nu fi supărat nici de acum înainte, a căruia jalobă cercetându-se de câtră Domnia Mea, s'au aflat arătările sale adevărate, ca mai înainte vreme au slujit curţi gospodarilor fiind postelnicel, după cum se adevereşte şi din cartea gospodară ce are la mână dela Domnia Sa Mihail Constantin Suţul Voevod deci netrecând Domnia Mea cu vedere rugămintea lui, ce făcând milă cu dânsul, hotărâm prin cartea aceasta să fie scutit şi apărat de toate dăjdile visterii cum şi de toate alte dări şi havaleli, ori câte vor fi asupra altora, el întru nimica să nu fie supărat, cum nici de către dregătorii ţinutului, să nu se poată orîndui la vre-o poroncă, căci când va fi trebuinţă, să va orîndui de Noi, prin deosebita carte gospodară, deosebit am mai făcut Domnia Mea milă cu dânsul şi la slujbele însemnături să aibă a scuti aceste bucate, adică: cincizeci stupi şi svini (mascuri sau porci) de desetină şi cincizeci oi goştine şi cincizeci vedre de vădrăit Aceste bucate fiind drepte ale lui să nu să supere întru nimică; cum şi pentru doi liudi—oameni streini, ce şi va putea găsi şi aduce dintre alte ţări de peste hotare, care fiind adeveriţi prin mărturia dregătorilor de margini, că sunt cu adevarat streini să fie scutiţi şi apăraţi de tot birul vesteriei, cum şi de toate alte dări şi havaleli oricâte vor fi asupra altor locuitori; aceştea întru nimică să nu fie supăraţi; rămânând ca să poată căuta numai de slujbele casei sale. Pentru cari poruncim Domnia Mea atât D. V.: ispravnici de Ţinutul Eşi, cum şi altor zapcii ce veţi fi orânduiţi cu orice fel de slujbe şi porunci gosp.: de împliniri. De către toţi să se urmeze întocmai după cum mai sus să hotăreşte. 1796 Aprilie 28.

Stampila Moldovei. Semnătura.

ruit, din toată puterea, să trezească în sufletul consătenilor conştiinţa de neam. Pentru atingerea scopului, a sacrificat bani şi situaţia lui de funcţionar, devenind un gospodar model şi ocupându-se cu pomicultura, viticultura şi agricultura, indeletniciri nobile pentru obârşia românească şi mazilească.

Fiind o fire hotărîtă, iubitor de cărţi şi bun cântăreţ, Florea a câştigat lesne, stima sătenilor, cari, ca un omagiu, l-au ales, aproape neîntrerupt, căpitan de mazili. Aceasta demnitate cadra de minune cu sufletul lui curat românesc. In orice împrejurare evoca datina strămoşească şi în toate manifestările vieţii sociale, economice şi culturale din sat apăra cu îndârjire drepturile mazililor faţă de stăpânirea rusă, neînţelegând să se treacă peste aceste reguli şi obiceiuri, specifice clasei sale. Nu odată a întrat în conflict cu autorităţile administrative. Lupta în această privinţă s'a soldat pentru Vasile Florea cu o deţinere, ce-i adevărat pentru scurt timp, în închisoarea Zemstvei.

In toate împrejurările stăruia, în deosebi, să dovedească caracterul românesc al Basarabiei. Reacţiona, fără ezitare, faţă de încercările de rusificare. Astfel, când stăpânirea a vrut să-i schimbe numele în „Florov", el s'a împotrivit până ce i s'a recunoscut numele strămoşesc de Florea. Din satul său, a intrat în legătură cu literaţii români din Regat.

Redăm, mai departe în clişeu, scrisoarea lui Al. Vlăhuţă din 17 August 1894.

Tot dela Vasile Florea s'au păstrat două scrisori şi o fotografie a Generalului Ştefan Stoika, din Urziceni. Odată cu aceste scrisori, pe care le avem mai de mult, vom reda în paginile ce urmează şi scrisorile lui

Florea către Generalul Stoika. Găsirea acestor scrisori ne-a fost prilejuită de o rudă apropiată a Generalului Stoika, d-l Cezar Stoika, care, după apariţia celor două epistole ale Generalului către Florea, a dat în vileag şi pe cele ale căpitanului de mazili către Generalul Stoika.

Inainte de a reproduce, însă, aceste documente interesante, socotim de cuviinţă a schiţa câteva date biografice despre familia Stoika.[1])

Astfel, Generalul Ştefan Stoika a fost al 3-lea fiu al Colonelului Ştefan Christofor Stoika şi al soţiei sale Zoe, născută Făgărăşanu. El s'a născut la Bucureşti, la 25 Martie 1848 şi a murit la 1924.

A îmbrăţişat cariera militară şi a dovedit frumoase aptitudini, fiind trimis pentru specializare în Germania. A luat parte la războiul de Neatârnare 1877—1878.

A ieşit la pensie cu gradul de General.

Mânat de focul sacru al sentimentului naţional, Generalul Stoika s'a înrolat în rândul acelora, cari ajutau măreaţa idee a întregirii neamului. In slujba acestui ideal, a socotit ca o sfântă datorie să strângă legăturile cu fraţii săi din provinciile înstreinate.

Sfaturile sale înţelepte, întovărăşite de însemnate ajutoare materiale, au încurajat pe prietenii săi în frumoasa luptă naţională. Mai mult: legăturile prin scrisori au dus şi la vizite reciproce, făcute unii altora, ce au prilejuit o mai obiectivă desbatere şi cunoaştere a problemelor naţionale.

Iată de ce, alături de vrednicul şi curajosul căpitan de mazili Vasile Florea, îndeplinim o datorie alea-

---

[1]) Vezi revista „Viaţa Basarabiei", anul VII, Nr. 11, din Noembrie 1938. Scrisorile, în original, se află la d-l Cezar Stoika, care le are dela mătuşa sa, Zinaida Şt. Stoika.

(Primit 27 Augustu)

DIRECȚIUNEA REVISTEI
„VIEAȚA"
Bulevardul Academiei No. 4

București, 17 Augustu 1894

Stimate dle Florea,

Vă trimetem odată cu acest [illegible] N-ii din „Vieața" sub bandă. Ce bucuroși am fi și noi să putem trimite (cît mai des) frăților de pe-acolo câte ce-va din literatura noastră, dar nu știm dacă guvernul nu îngădue această nevinovată corespondență. Răspundeți-ne dacă ați primit exemplarele ce vi s'au espediat azi, ca să știm dacă trebue să vă trimetem și pe celelalte. Plata abonamentului — lucru cu totul secundar în cazul de față — veți face-o la sfârșitul anului după ce veți fi primit toate numerile (52). Am dori să avem cît de mulți cititori pe-acolo. Cu plăcere am trimite gratuit revista noastră la un număr de adrese ce ni s'ar arăta, bine înțeles, dacă lucrul se permite de guvernul dvoastră. Revista noastră nu e politică, ci numai literară.

Cu toată stima

A. Vlahuță

Bulev. Academiei 4

București, 17 August 1894

Stimate D-le Florea

Vă trimetem odată cu asta trei Nr. din „Viața" sub bandă. Ce bucuroși am fi și noi să putem trimete cît mai des fraților de pe-acolo cîte ce-va din literatura noastră, dar nu știm dacă guvernul rus îngădue această nevinovată corespondență. Răspundeți-ne dacă ați primit exemplarele ce vi s'au expediat azi ca să știm dacă trebue să vă trimetem și pe celelalte.

Plata abonamentului—lucru cu totul secundar în cazul de față—veți face-o la sfârșitul anului după ce veți fi primit toate numerele (52). Am dori să avem cît de mulți cititori pe-aci.

Cu plăcere am tremite gratuit revista noastră la un număr de adrese ce ni s'ar arăta, bine înțeles dacă lucrul se permite de guvernul D-voastră. Revista noastră nu e politică, ci numai literară.

Cu toată stima

A. Vlahuță

Bulev. Academiei 4

să, cinstind memoria Generalului Ştefan Stoica.

Pentru lămurirea problemelor ce-i preocupau şi contribuţia fiecăruia la cauza naţională, vom da cuvânt scrisorilor Generalului Stoika şi ale lui Vasile Florea.

Ferma General Stoica — 10/23 Faur 1911
Urziceni — Villa—Zineta, Urziceni

Mult iubite frate Vasile Alexandru Florea.

„Iartă-mi lunga mea tăcere dar dela 22 Decembrie (ziua întâi Crăciun) până astăzi am zăcut fiind atins de o gripă generalizată (troahnă pe moldoveneşte) care m'a gătit, astăzi întrând în convalescenţă mă grăbesc a vă scrie aceste rânduri: sunt fericit de cele ce mi scrii, vă recomand să aveţi „Sus inimile, Credinţa în Dumnezeu şi Steaua noastră". Italia a fost 300 ani, ruptă, umilită, ingenunchiată, la 1861 a reînviat şi astăzi în anul 1911, îşi celebrează jubileul de 50 ani al unităţii sale, cu suflete ca al dumitale nu piere un neam. Te rog ia osteneala Dumneata şi fă următoarea socoteală: câte ruble coastă tiparul a 1000 exemplare din cartea părintelui Atanasie Gherman cu litere chirilice? Cât plăteşte muncă Dumitale? şi trimite-mi aceste date. Eu te poftesc să vii cu fratele Loghinescu la Iunie la noi în Urziceni, unde să staţi multe zile; vă trimit ca semn de dragoste şi iubire frăţească aláturatele broşuri care vă vor dovedi că şi noi gândim la fraţii noştri.

Până la revedere rămâi frate iubitor şi credincios
General Ştefan Stoika.

1912 20 Martie – 2 Aprilie — Villa Zineta, Urziceni

Iubite frate Vasile Florea.

„Te rog fii încă în aşteptare; totul se va face, nu crede că dormim, sufletele trăesc şi noi suntem Suflete! vă trimit de Sf. Sărbători aceste 7 cărţi poştale ilustrate cum şi o mică schiţă a scrierii Domnului Nicolae Iorga; am cunoscut aci pe un student Ilie Cătărău din Orhei, dânsul ca şi colegii

săi, fraţi din Basarabia lucrează din răsputeri, vor pleca de aci luminaţi şi oţeliţi.

Vă urez de Sf Sărbători ale Invierii: Cristos a Inviat! Dela Dumnezeu ca şi pentru fraţii de peste Prut să învieze şcoala şi Biserica Română, căci Unirea sufletească este singura temeinică.

Să auzim de bine frate iubitor
General St Stoika.»

„Mult stimate Domnule General Ştefan Stoica!

Scrisoarea D Voastre dela 14 Iunie, cu cele alăturate le-am primit, pentru cari Vă mulţumesc, şi Vă rog pentru scuzare, că am întârzieat cu răspunsul.

Locuitorii Basarabiei, la Jubileul dela 16 Mai, n'au avut onoarea de a-l primi pe însuş Ţarul Nicolae II. Dânsul a stat atunci cu toată familia şi suita sa la Livadia din Krimea.

Cu gramota către locuitorii Basarabiei, au fost înlocuit spre a o aduce, fostul gubernator în Basarabia Gofmaisterul Charuzin cu soţia sa. Dânşii au fost triumfalnic întâmpinaţi şi primiţi de lumea oficială şi de poporul din Kişinău.

Tot la 16 Maiu, la triumfătorul act jubiliar, în adunarea nobilimei, Gofmaisterul Charuzin au cetit înaltul rescript locuitorilor basarabieni şi răspunsul telegrafic al Ţarului la telegramă jubeliară salutară a comitetului.

După serbările jubeliare şi Basarabienii au avut obraz, ca să mulţumească Ţarului pentru gramota lui.

La 15 Iulie au fost trimisă la Petersburg deputaţiunea compusă din 32 înşi şi încă peste aceştiea 25 de preuţi, cari atunci se aflau acolo şi anume: de la nobilime – mareşalii districtuali, în cap cu împlinitorul locului mareşalului basarabean d. Leonard (trădătorul Krupensky au lipsit); dela cler – arhiepiscopul Kişinăului Serafim şi patru preuţi, din carii protoiereul Novacov reprezenta pe locuitorii Bulgari ai ţării, da Domentii Romanciuc reprezenta pe locuitorii rusini; dela Zemstvo—prezidentele zemscoi upravi a Basarabiei d. Aleinicov; toţi prezidenţii upravilor districtuale şi primarile al

oraşului Ismail d. Tulcianov; dela urbea Kişineu—onorabilul cetăţian al Kişineului, tovareşul Ministrului de interne Charuzin, primarele oraşului Kişineu d. Levinskyi şi deputatul

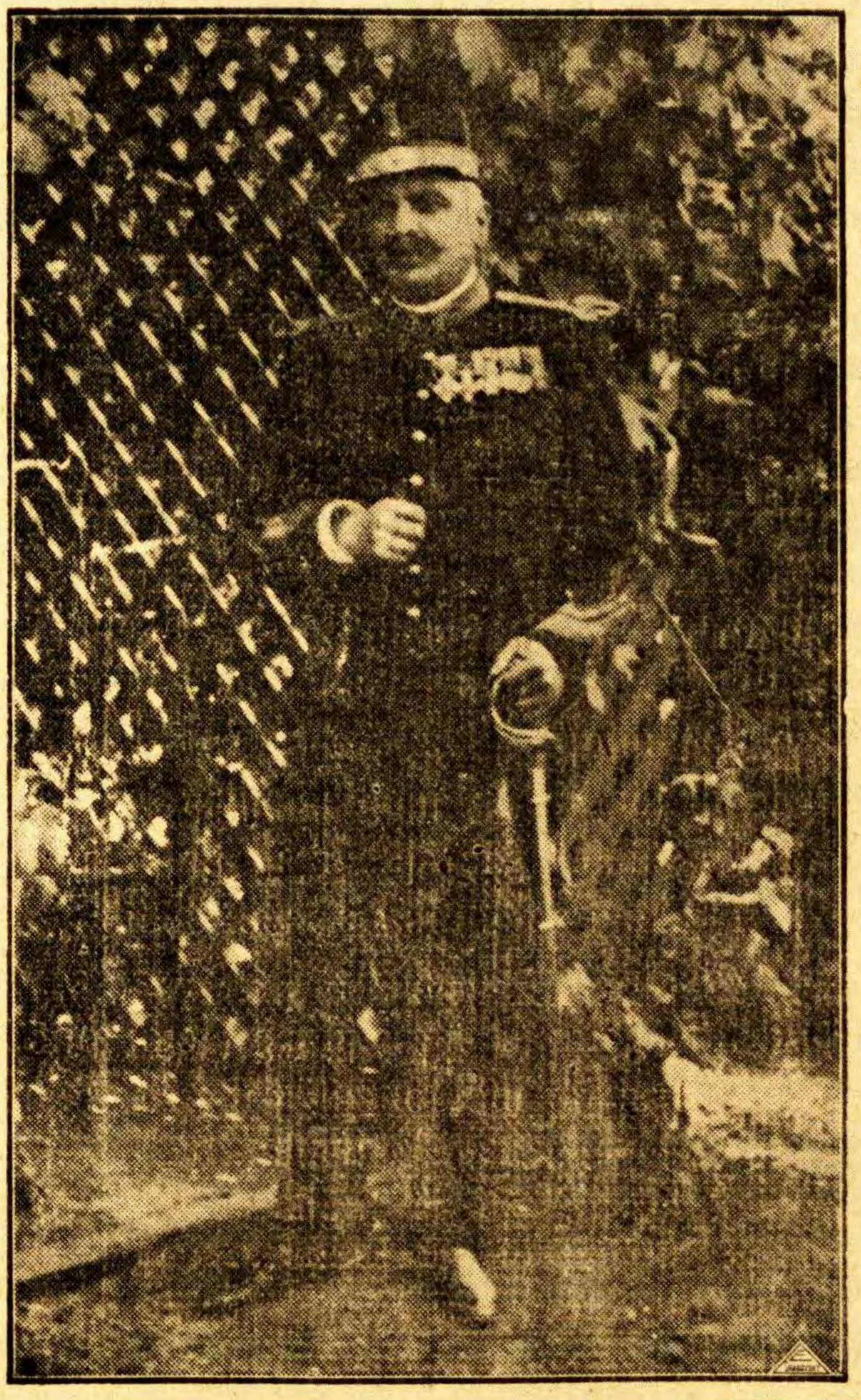

GENERALUL ŞTEFAN STOIKA
(1848 – 1924)

Dumei Imperiale Sinadino, el şi glasnoi la duma urbană a Kişineului. Şi dela locuitorii rurali—capitanii de mazili ai districtului Kişineu Eromicei şi Dodon şi 8 primari comunali ai guberniei Kişineului.

Deputaţiunea Basarabiană au depus M. S. I. Consemţimintele de credinţă şi supunere, cu ocazia împlinirei 100 de ani la 16 Maiu, dela ziua anexerii Basarabiei către Imperia Rosiei (Ertă-le D-ne, că nu sciu ce fac).

Tot în ziua de 16 Maiu a c., pe la sate au servit preutii liturgii şi Tedeuri oficiale. Poporul se ducea ca de Paşti la biserici să asculte cetirea broşurei al lui protoierei Laşcov despre scoaterea moldovenilor Basarabieni de supt jugu turcesc cel cumplit şi alte multe pologhii.

Au fost pela unele sate şi muzici şi danţuri.

Unde-s strămoşii noştri ce-i de supt jugul turcesc, ca să vadă pre fiii sei sub cnutul moscovicesc şi să facă comparaţiune, de bine sau de rău?

Mai înainte aţi promis, ca să mai trimiteţi nisce abecedare pentru copii.

Dacă binevoiţi, trimiteţi că este cerere.

Foarte bine ar fi, dacă liga culturală română mi-ar trimite câte ceva din literatură, pentru respîndire.

Complimentele mele cele mai sincere do'mnei Zinaidei şi D-Voastre

Vă doresc sănătate şi cele ce doriţi"

Cu toată stima

Vasile Florea

24 Iulie 1912
s. Rudi

După cum se vede din epistola aceasta, Vasile Florea, odată cu descrierea jubileului de 100 ani dela anexarea Basarabiei, n'a uitat să ceară abecedare şi cărţi de literatură, asigurând pe Ştefan Stoica că sunt cereri.

In scrisoarea din 23 Septembrie 1912, Vasile Florea se interesează de „Liga Culturală" şi întreabă dacă membrii ei se ocupă de chestiunile românilor sub stăpâniri streine, rugând să se faciliteze legăturile culturale în ambele părţi ale Prutului.

Tot Florea relevă procesul de rusificare a păturei conducătoare, sub stăpânirea ţaristă şi propune să se dea atenţie păturei de jos—„grosul ţării“. Ei au apărat ţara secole întregi şi deaceea e de datoria noastră să le reamintim de „istoria sa naţională şi bravurile de odinioară a lor“.

Iată textul scrisorii:

„Mult stimate Domnule General Stoika!

Când veţi primi scrisoare, care să vă afle în momentele cele mai fericite, dinpreună cu toată familiea D-Voastre; despre noi aflaţi că suntem bine.

Acuma Vă informez despre expediţiea sub bandă, trimisă din Bucureşti la poşta Ataki, adresată Do'mnei Zenaida Stoica la Rudi, pentru Vasile Florea, cum se vede dela vre-o librărie, care au greşit adresa me şi pentru aceea poşta dela Ataki, ce au fost trimis, au înapoeat, spre a îndrepta adresa cum se cuvine.

Vă rog, Domnule General, să binevoiţi a trimite la librăriea cării aţi făcut comanda pentru cărţile ce au fost trimise, să lipească pe plicul bandei, alăturata adresa mea, atunci vom fi siguri pentru primire.

Poşta defel nu s'au învoit a-mi da, din cauză ca să nu aibă vr'un scandal! Lăsăm aceasta. Se va regula şi expediea spre bine.

Aveţi „Liga Culturală“. Vă rog de a-mi explica: membrii acelei ligi ce scop au? Pentru cine dânşii se ocupă? Intră în cercul lor şi chestiune pentru românii, cari se află sub stăpâniri streine? Dacă da, atunci dacă va fi posibil, faceţi o propoziţie Ligei, ca să avem între ambele părţi relaţii culturale.

După cum sciţi, un secol întreg, care au trecut, românii noştri basarabeni au fost lipsiţi de cultura limbii sale.

Fruntaşii, boerii ţării, pe lângă dânşii şi clerul, treptat s'au dus spre rusificare şi au avut la aceea mare succes, dacă au lucrat cu energie.

Acuma nu întâlneşti casă boierească sau popească, unde între familia lor să nu vorbească ruseşte. Ba cei mai tineri

nici nu ştiu românește.

Nici odată nu-i bine să se lese, fiecare nație, ca să fie condusă de fruntașii sei, căci dânșii o conduc totdeauna spre perire. Aceasta o fac fiind înșelați de cei streini, carii li dau mâncarea de linte ș'apoi 'și bat joc de dânșii ca de niște mișei și trădători de patrie și națiune.

Acuma intrăm în vieață nouă, secol nou. Se'ncepe timpul cuviincios să dăm culturii avânt energic, se ne apucăm de bieții cei de jos, cum li se zice — grosul țării.

Aceștiea au apărat țara secoli întregi. La dânșii să avem speranță. Acolo-i puterea, da nu umbre trecătoare. Numai să li dăm cultură necesară, să-și reamintească istoria sa națională și bravurile de odinioară a lor.

Complimentele noastre D-nei Zenaida Stefanova și D-lui General Stoika.

Cu toată stima

Vasile Florea"

23 Septembrie 1912. Rudi

In scrisoarea lui din 28 Ianuarie 1913, Vasile Florea, într'o limbă frumoasă se plânge de politica țaristă de duplicitate față de moldoveni. Citează cazul episcopului rusificator Serafim care, la 28 Octombrie, în sala Eparhială, a dispus să se citească și să se cânte românește. A fost o mare manifestare națională. Moldovenii au ascultat cu evlavie slujba, în limba lor. Cât bine s'ar fi făcut bieților Moldoveni dacă aceste capricii răzlețe s'ar fi înmulțit! In scrisoarea, pe care o redăm, se vede cum Vasile Florea a știut să seziseze realitatea, având o minunată capacitate de pătrundere a faptelor.

„Mult stimate Domnule General Ștefan Stoica!

Vă dorim, în prima dată, dela bunul D-zeu har și sănătate. Despre noi aflați că suntem bine.

Cu ocazia scrisorii aceștiea, Vă comunic o noutate înte-

resantă, de la noi din Basarabia, cum asupritorii românilor noştri—ruşii—îşi fac la 100 de ani, politica cu două feţe, schimbăcioasă, către toţi românii de prin toate regiunile pământului.

Spre amintirea predării „Plevna", după împlinirea de 35 ani, trimit la Bucureşti la Măria Sa Regele României Carol I, pe marele duce Nicolae Mihailovici şi cu suita sa, spre a depune Regelui, pentru bravură, bastonul de feldmareşal al armatei rosieneşti şi tot odată prin şiretenie a atrage 'n partea sa o bună amiciţie şi o oarbă alianţă credincioasă pre vecina România şi altele, după cum ştiţi şi D-Voastre. Toate acestea au fost manifestate la 27—28 zile a lunei Noemvrie 1912 an.

D'apoi şi Inalt Preosf. Sa Arhiepiscopul Serafim, cu politica sa nu rămâne în urmă dela ceilalţi ruşi.

Şi dînsul lucrează şi se arată în ochii lumii, ca îi voitor de bine pentru românii basarabeni în cultura literară-religioasă.

In unicul jurnal bisericesc „Luminătoriul" din Kişineu, pe limba Moldovenească, în cartea XII, anul V, luna Decemvrie 1912, an, cu întâmplare am cetit următòrile:

Luminătoriul (jurnal bisericesc 1912).

Cetirile pentru credinţă pe limba moldovenească în casa „Eparhială".

„La 28 Octomvrie, în casa Eparhială, după deslegarea Preosf. Serafim, s'au făcut cetire pentru credinţa pe limba moldovenească.

Cetirea s'au făcut după aşa programmă: Deodată horu bisericii a Inălţării, supt povăţuirea psaltului D. Godoroja, au cântat „Impărate Ceresc" şi „Acum Slobozeşte".

După aceia pr. păr. Macarii Untul s'au suit pe cathedră şi au povestit vieaţa Sf. Marelui mucenic şi Izvorătoriul de mir Dimitrie, pomenirea căruia să face la 26 Octombrie.

Sf. Marele mucenic Dimitrie la noi, în Bessarabiea, este de mare cinste şi vieaţa lui este foarte mângăioasă şi folositoare pentru suflet.

Deosebita evlavie a moldovenilor către Sf. Dimitrie se

arată dintru aceia, că la noi contracturile şi acturile să închee la Sf. Dimitrie.

Afară de aceia, păr. Macarie are deosebit dar de învăţătură şi vorbeşte pe limba moldovenească foarte frumos şi lămurit. El au povestit cu adîncă simţire despre toate cele mai însemnate din vieaţa Sf. Dimitrie şi au fost ascultat cu toată luarea aminte.

După aceia păr. Macarie, dorind să dee deosebită învăţătură femeilor, au mai spus încă despre vieaţa muceniţăi Parascheva, pomenirea căreia se face la 28 Octomvrie (la 14 Octomvrie să pomeneşte altă Parascoviea, moaştele căreia se află în Iaşi). Mai la urmă păr. Macarie au spus despre aceia, cum noi, bărbaţii şi femeile, nefiind prigoniţi de păgîni, putem să ne potrivim sfinţilor mucenici şi să urmăm lor.

Cuvântul păr. Macarie atîta i-au pătruns pe ascultători, că unii dintrînşii ascultau făcându-şi cruce, horul au cântat moldoveneşte „Mila Păcii“. Mântuindu-se cântarea, s'au rădicat la cathedră păr. Ioanu Curbet, preotul dela biserica Sf. Troiţei şi au vorbit despre cinstirea sfinţilor.

Părintele Ioanu vorbeşte moldoveneşte frumos, lămurit şi aşijderea au fost ascultat cu luarea aminte.

După părintele Ioan, horul au cîntat „Pre Tine te lăudăm“, şi apoi păr. Ioanu dela biserica Inalţării au cetit din jurnalul „Luminătorul“, cu un glas foarte frumos şi lămurit o povestire despre o muceniţă din vremea noastră, care (povestire) au fost ascultată aşijderea cu mare interes.

Mai la urmă psaltul Godoroja cu tonu (?) horului, foarte frumos au cântat stihira Evangheliei a Glasului a cincilea. Moldovenii au arătat către cetire pe limba moldovenească foarte mare interes.

Ne căutând la aceia, că la 28 toată ziua au plouat, ascultători au fost foarte mulţi, adunându-se de prin toate marginile tîrgului.

Această arată că moldovenii au mare dragoste a asculta învăţături pe limba moldovenească, fiind că limba rusească oamenii cei proşti o înţeleg nu pre bine, alţii mai nici cacum.

Cetirea mult au fost înpodobită cu horu de băeţi şi de

copile dela şcoala „biserici a Sf. Inălţări", carii au fost trimeşi de nastoiatelul bisericii păr. Spiridon Muranevici.

Cu mare plăcere şi mulţămire au fost ascultată şi cetirea psaltului D. Godoroja, carele deosebit de frumos cântă moldoveneşte, având şi glas frumos şi ştiind foarte bine cântarea moldovenească.

Tragem nedejde, cetiri pe limba moldovenească vor fi şi mai înainte.

Dacă ar fi aşa împlinită promisiunea aceasta, din partea iniţiatorilor în frunte cu Arhiepiscopul Serafim—rus, bine ar fi. Numai raze ca aceste cam îs puţine pe la noi în Basarabia şi depind dela capriciul administraţiunei moscovite.

Bieţii români deprin suburbiile Kişineului numai aud cetiri şi cântări religioase nici prin bisericele dela Kişineu, nici pe la casele lor, măcar că dînşii, clericii, prea bine ştiu a servi şi pe moldoveneşte.

Cam îi schimbăcioasă politica la ruşi pentru românii din Basarabia. Manifestaţiile acestea fătarnice din partea guvernului moscovit sunt schimbăcioase.

Până la anul 1912 de ce nu se făcea unele ca acestea?

Cu toată stima
(ss) Vasile Florea.

Ianuarie 28
Anul 1913.

P. S. Complimentele mele Doamnei Zinaida, îi doresc sănătate şi mult bine.

Florea.

Din conţinutul celor două scrisori ale generalului Stoika şi scrisorii lui Vlăhuţă către Florea se vede că ele n'au fost primite incidental de către acesta, ci arată cum căpitanul de mazili era de mult în legături intime cu personalităţi de peste Prut.

Astfel, Al. Vlăhuţă începe scrisoarea sa: „vă trimitem odată cu asta 3 numere din „Viaţa". Este dela sine înţeles că nu i-ar fi trimis revista deodată, fără să fi intervenit între ei o prealabilă înţelegere. Al. Vlăhuţă se desinteresează de costul abonamentului şi

întreabă dacă n'ar putea trimite fraţilor din Basarabia „câte ceva din literatura noastră, dar nu ştim dacă guvernul rus îngăduie această nevinovată corespondenţă".

Tot din scrisoarea lui Vlăhuţă se desprinde o caracteristică a lui Florea care, neînţelegând să primească revista fără plată, întreabă de costul abonamentului. Poetul ţinând seamă de scopul urmărit, adică trezirea conştiinţei de neam, îi răspunde: „Plata abonamentului— lucru cu totul secundar. Cu plăcere am trimite gratuit revista noastră la un număr de adrese ce ni s'ar arăta".

O şi mai mare intimitate se vede între Florea şi generalul Stoika. Acesta îi scrie: „Mult iubite frate. Iartă-mi lunga mea tăcere, căci fiind bolnav n'am putut scrie". Ajuns în convalescenţă, îi comunică: „sunt fericit de cele ce mi scrii vă recomand să aveţi Sus inimele, Credinţa în Dumnezeu şi Steaua noastră". Vorbindu-i de Italia, care a stat 300 de ani îngenunchiată şi dezbinată, dar care a ajuns totuşi la 1911 să-şi celebreze jubileul de 50 ani, zice: „cu suflete ca al dumitale nu piere un neam". Ce vorbe profetice pentru timpul acela! Legăturile lor strânse au mers şi mai departe. Generalul a invitat pe Vasile Florea şi pe d-l Ion Loghinescu la Urziceni, pentru a sta de vorbă asupra problemelor ce îi interesează. In scrisoarea a doua din 20 Martie 1912, Generalul recomandă lui Florea puţină aşteptare: „nu crede că dormim. Sufletele trăesc şi noi toţi suntem Suflete!" Tot în acea scrisoare i-a comunicat, probabil ca pentru încurajare, că la Universitatea Bucureşti se pregătesc pentru rolul de apostolat câţiva studenţi basarabeni. Termină scrisoa-

rea cu cuvintele: „Dee Dumnezeu ca şi pentru fraţii de peste Prut să învieze Şcoala şi Biserica Română, căci unirea sufletească este singura temeinică. Să auzim de bine frate iubitor“. Fotografia generalului, ce o posedăm, este datată din 10/23 Iunie 1911 cu adresa: „Domnului Vasile Florea căpitan de mazâli. Satul Rudi (Basarabia)“, iar semnătura e precedată de cuvintele: „cu dragoste frăţească“.

Această prietenie dovedeşte un contact permanent între provincia noastră şi Vechiul Regat. Legăturile aceste i-au servit căpitanului de mazili ca îndrumare şi încurajare la luptă pe tărâmul naţional. Prima grijă a lui Florea a fost să-şi înjghebeze o bibliotecă, din care să se împărtăşească toţi cari vor simţi la fel cu dânsul.

Aceasta lămureşte de ce Vasile Florea era abonat la mai multe ziare şi reviste din Iaşi şi Bucureşti. In biblioteca lui se găsea tot ce s'a publicat în româneşte în Basarabia, ca: lucrările preoţimei basarabene; colecţia complectă a ziarelor: „Basarabia“, „Moldoveanul“ „Viaţa Basarabiei“, „Cuvântul Moldovenesc“, „Ardealul“, „Luminătorul“ şi „Sfatul Ţării“. Din biblioteca lui nu lipseau operele literaţilor noştri Vasile Alecsandri, Eminescu, Al. Vlăhuţă, Ion Creangă etc. Luptătorul C. Stere îi trimitea, regulat, „Viaţa Românească“, iar Vlăhuţă revista sa „Viaţa“. In afară de cărţile literare, se bucurau de o mare cinste şi cele ce se ocupau de istoria neamului. Printre acestea ţinem să amintim: „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia“ de Petru Maior, tipărită cu litere chirilice.

Prin stăruinţa lui Florea s'a format, la biserica satului Rughi, un cor românesc, pentru care a comandat dela

Iaşi partitura lui Muzicescu. A luptat pentru redeschiderea mânăstirii Rughi, înfiinţată de Alexandru Ghica. In această privinţă a avut sprijinul d-lui Ion Candiani, care a reuşit să determine „Comisiunea judeţeană de expropriere“ să recunoască drepturile vechi ale mânăstirii, deşi nu avea alt document, afară de înscripţia românească de pe frontispiciul ei.

In 1893, din iniţiativa lui Vasile Al. Florea şi cu sprijinul unor gospodari din Rughi, s'au comandat două icoane pentru biserica nouă a satului.[1]) Una din icoane înfăţişează pe Christos, blagoslovind pe copii, iar a doua pe martirii Panteleimon şi Haralampie.

Pictura acestor icoane, ce sunt foarte respectate de enoriaşii satului, a costat pe acele vremuri 120 ruble (cam 12.000 lei) şi a fost făcută de Gheorghe Stino. Executarea comenzii a durat 2 ani şi a fost supraveghiată de Vasile Florea.

Inima românească a căpitanului de mazîli, încântată de felul artistic al operei îndeplinite, l-a indemnat ca sub icoane să lase o urmă trainică a originei neamului său. Aşa au apărut, pe icoane, inscripţiile în limba română, cu litere latine.

La picioarele martirilor Panteleimon şi Haralampie s'au scris troparurile lor.

Pe icoana Mântuitorului s'au scris capitolele 14 şi 19 din Evanghelia Apostolului Matei. Apoi urmează înşirarea numelor de buni credincioşi, cari au dat obolul lor pentru desăvârşirea operei religioase, având acest cuprins:

Aceasta icoană'i construită de domnii Vasile Mun-

---

[1]) Din amintirile d-lui Teodor Rug, un iubitor al satului Rughi şi un cercetător al trecutului acestui sat.

teanu, Vasile Florea, Liaşanu, A. Cuculschi, D. Volinitchi, C. Nicoară, A. Vrânceanu, Teodor şi Ion Gherman, L. Rogu, Maria, Vasile, Nicolae, Timoftii, Iacov şi Nicolae Rughi; Zaharia, Grigorie, Vasile, Ion, Andrei, Zamfirachie şi Ion Sârbu; Mir Tcaci.

A pictat Gheorghe Stino Decemvrie XV zile, la anul M. D. C. E. C. X. E. S. S.“

Sfinţirea bisericii s'a făcut cu mare solemnitate, la 1896. Inscripţiile româneşti au fost observate de toată lumea şi mai cu seamă de către cler, stârnind mare vâlvă.

După o lungă conferinţă a clerului, s'a hotărît ca, pentru a preveni eventualele neplăceri din partea forurilor superioare bisericeşti şi a autorităţilor, să se acopere inscripţiile româneşti cu altele în limba slavonă.

Săvârşirea acestui lucru a fost încredinţată cântăreţului A. Verbiţchi, care era nu strein de aceste înscripţii. Verbiţchi era bun prieten cu Vasile Florea şi fusese crescut în dragostea pentru români, la şcoala căpitanului de mazîli. După multă chibzuială, cei doi complici au acoperit c'un strat de vopsea înscripţiile româneşti, înlocuindu-le cu cele slavone.

Nu mult după aceasta s'a văzut că vopseaua era făcută în aşa fel, încât în zilele cu soare se putea lesne citi inscripţiile româneşti.

A urmat inspecţia protopopului, care l-a făcut atent pe cântăreţul Verbiţchi că vopseaua este prea străvezie. Cântăreţul a făgăduit să îndrepte greşala, dar negrăbindu-se s'o facă, s'a pomenit mutat din sat.

Şi astăzi în biserica din Rughi, se pot vedea aceste inscripţii, al căror istoric îl cunosc sătenii. Ele sunt, mereu, prilej de pomenire a oamenilor de bine, a

acelora cari s'au trudit pentru triumful năzuinţelor românești.

Inimosul român Vasile Al. Florea s'a arătat şi mai îndrăzneţ, organizând o şcoală clandestină. A adus, din Regat, abecedare şi cărţi de cetire de curs primar şi, din propria iniţiativă, a învăţat, fără plată, copiii sătenilor. Mulţi tineri au învăţat la el carte românească. Stăpânirea, se înţelege, n'avea motive să fie mulţumită de atitudinea demnă a căpitanului de mazîli, iar atunci, când ţarismul s'a prăbuşit şi anarhia stăpânea satele basarabene, duşmanii lui s'au gândit că a sosit momentul să-l „sugrume pe românul din Rudi". In 1918, o bandă a pătruns în sat, căutându-l. Prevenit de prieteni, Florea s'a salvat, ascunzându-se, timp de 2 săptămâni, în toiul iernii, în pădurea Nistrului. In Ianuarie 1919, a scăpat dela moarte, refugiindu-se cu prietenul său, Doctorul Loghin, într'un beci din Otaci, unde a stat câteva zile. Numai în felul acesta, ceata condusă de Bărbuţă din Sofia şi Maevschi din Ucraina, i-a pierdut urma. Aceasta a fost soarta inimosului român Vasile Alexandru Florea, până la bătrâneţe. Pe lângă persecuţiile duşmanilor a fost crâncen încercat şi de durerea morţii copiilor săi, durere ce i-a grăbit moartea. A încetat subit din viaţă, la 24 Decembrie 1920. Cu Vasile Florea s'a dus din cei vii un caracter ales care, zeci de ani, a cinstit cu sfinţenie, păzit, răspândit şi apărat graiul moldovenesc în Basarabia. El a jertfit totul, fără să caute răsplătire. Strădania lui de luptător neînfricat a dat roade frumoase, iar astăzi, când se împlinesc 22 de ani dela Unire, socotim că, prin aceste rânduri, slujim o operă de adâncă dreptate şi omenie, omagiindu-i numele şi evocându-i amintirea.

Vasile Sacară

(1881—1938).

Vasile Sacară.

(6 Aprilie 1881—7 Octombrie 1938).

Alături de Vasile Florea, figura naţionalistului Vasile Sacară străluceşte, în toată măreţia, pe bolta istoriei de luptă românească în Basarabia de sub oblăduirea moscovită. Pomenim pe unul împreună cu cellalt, fiindcă datorită lui Florea s'a produs procesul psihologic de revenirea lui Vasile Sacară la sentimentele româneşti. Cu obişnuita lui sinceritate şi corectitudine, Sacară a recunoscut că a fost convertit la această nouă şi fericită credinţă de către căpitanul de mazîli Florea. Bineînţeles că acest proces n'ar fi fost cu putinţă dacă în vinele lui n'ar fi curs sânge neaoş românesc.

Conştiinţa lui Vasile Sacară, adormită pentru scurtă vreme, trezindu-se, a izbucnit impetuos, arătându-i calea de urmat şi ţelul de atins, în ciuda riscurilor şi a desconsideraţiei semenilor, invidioşi, răi şi făţarnici.

***

Vasile Sacară s'a născut la 6 Aprilie 1881, fiind fiul mazîlului Grigore I. Sacară şi a soţiei acestuia Agafia Ivanovna, născută Talmaţchi. Tatăl lui Vasile Sacară este urmaşul unei familii din centrul Moldovei. El a venit în judeţul nostru şi s'a căsătorit cu fiica proprietarului satului Grădinele (astăzi dispărut), care stăpânea întinderea de moşie ce face parte din satul Slobozia sau Tătăruşii-Noui şi satul Niorcani. Tradiţia arată că proprietarul acestor două sate avea 3 fiice,

dintre care una s'a căsătorit cu Grigore Sacară, a doua cu Gherman, iar a treia cu Ştiucă.

Satul de baştină a lui Vasile Sacară este Rughi. După amintirile sale, această aşezare se numea Rudă de Sus şi Rudă de Jos. Numele ar proveni dela un boer Rudă, denumit aşa, fiind înrudit de aproape cu Domnitorul ţării.

In familia lui Sacară au fost 7 fraţi: Vasile, Constantin, Ştefan, Petre, Nicolai, Alexei şi Ion. Se înţelege că întreţinerea unei familii aşa de numeroase implica mari greutăţi, deşi părinţii aveau 100 hectare. Deaceia, educaţia lui Vasile a fost făcută de bunicul său, Ion Talmaţchi, care era unul din puţinii ştiutori de carte. Acesta trăia la fiica lui, Agafia şi neavând grija zilei de mâine, s'a dedat cu totul educaţiei nepotului său, Vasile. Dragostea pentru luminarea copilului a fost sporită în sufletul bunicului de faptul că micul Vasile îşi însuşia, cu multă uşurinţă, cunoştinţele. Astfel, la vârsta de 5 ani, destoinicul elev cunoştea alfabetul şi putea să deseınneze literele în părţi şi cuvinte.

Vasile Sacară împlinise 8 ani, când a fost înscris la şcoala primară dela Arioneşti, unde se afla ca învăţătoare d-na Donscoi, iar mai pe urmă Lisiţin.

Prin laudele aduse lui Vasile, învăţătorii au hotărît pe părinţii lui să-l dea la şcoala medie din Soroca. A absolvit-o la 1896, căpătând certificatul Nr. 386.

Când s'a întors în satul natal Rughi, Vasile Sacară era complect rusificat, căci între anii 1880—1900 domnia întunericul în Basarabia. Copiii moldovenilor pierdeau în şcoli orice conştiinţă naţională, ajungând să le fie ruşine de a vorbi în limba părinţilor lor.

In legătură cu aceasta, Vasile Sacară ne-a poves-

tit următorul caz: „La o nuntă din Rughi a venit şi un boer moldovean, care a propus să recite oaspeţilor câteva poezii româneşti. Mazîlii şi răzeşii s'au împotrivit, luându-l în râs. Preotul satului, care se afla de faţă, a spus că încercările musafirului sunt „prostii“ şi a susţinut că în limba română nici nu se poate scri“.

Era firesc ca tânărul Vasile Sacară să cadă sub înrâurirea operei de rusificare.

Dar o întâmplare fericită l-a readus la matcă pe românul, rătăcit fără voe. Astfel, în cei doi ani (1897 şi 1898) cât a stat acasă, Sacară s'a împrietenit cu căpitanul de mazîli Vasile Florea, care l-a rugat să-l ajute la facerea recensământului. Vasile Sacară a consimţit şi în vreme ce se afla în casa lui Florea, a rămas foarte mirat de biblioteca cu cărţi tipărite cu litere latine. Intrebând gazda dacă ştie să citească latineşte, căpitanul de mazîli i-a spus că sunt cărţi româneşti. Surprinderea lui Sacară a fost foarte mare, iar Vasile Florea a priceput starea de lucruri şi i-a dat musafirului său să citească din cărţile cu slova şi graiul românesc.

Prima carte pe care a cetit-o Sacară a fost o scriere de Ion Creangă. Apoi, cu încetul, a citit aproape toate cărţile din biblioteca lui Florea.

In felul acesta, şcoala românească poate socoti pe Vasile Florea drept părintele naţionalismului din nordul judeţului.

Iniţiat în cartea neamului şi cu conştiinţa renăscută, Vasile Sacară a plecat, în 1898, la şcoala normală din Bairamcea, jud. Cetatea-Albă, de unde, după un an, a trecut la Institutul Pedagogic din Tiflis, căpătând diploma de învăţător Nr. 15741 din 24 Octombrie

1902, eliberată de Regiunea Instrucţiunii Publice a Caucazului.

Ca elev, Sacară a fost totdeauna primul pe clasă. Il preocupa structura şi frămîntările sociale, interesându-se, îndeosebi, de soarta Basarabiei. Odată cu luarea diplomei de învăţător, el se putea socoti deajuns de pregătit pentru viaţa socială.

Vasile Sacară a fost nevoit să fie învăţător timp de 2 ani (dela 1 Sept. 1901—1 Sept. 1903) în orăşelul Şulavera, din gubernia Tiflis.

Cei 4 ani, trăiţi în mijlocul caucazienilor, l-au hotărît şi mai mult pe Sacară să lupte pentru şcoala naţională. Contactul zilnic cu ţăranii simpli, georgieni şi armeni, îl silia să doriască, din tot sufletul, întoarcerea grabnică în Basarabia. Năzuia să vadă şi pe moldovenii lui, cetind gazete naţionale, aşa cum făceau caucazienii.

Deşi izbutise să-şi creieze o situaţie bună, însă fiind îndemnat de frumoasa chemare lăuntrică, Sacară s'a întors pe meleagurile natale, începând o temeinică activitate românească. Ignoranţa trona pretutindeni şi deaceia primele încercări erau destul de anevoioase. Propaganda naţională în mediul moldovenesc a fost primită cu scepticism, iar tânărul apostol luat în zeflemea şi adesea considerat nebun din pricina ideilor lui, ce se băteau cap în cap cu părerile pline de admiraţie faţă de literatura rusă.

Pentru îndrăzneala sa, inspectorul şcolar Levitchi l-a ţinut timp de 4 ani fără loc în învăţământ. Abia la 1 Septembrie 1908, Sacară a izbutit să fie numit învăţător la Ţarigrad, unde a funcţionat până la 1 Septembrie 1909. Dela Ţarigrad a trecut, pentru un an

(1 Sept. 1909—1 Sept. 1910), la gimnaziul particular al lui Taras Şic din Soroca.

După ce a mai fost învăţător un an (dela 1 Sept. 1910—1 Sept. 1911) la Arioneşti, Vasile Sacară a trecut la şcoala din Baxani, unde a funcţionat timp de 10 ani, până la 1921. Dela această dată până la 1 Noembrie 1924, a ocupat diferite demnităţi la Zemstva Soroca, terminându-şi cariera ca institutor la şcoala mixtă din Soroca.

Ca învăţător, Sacară a predat elevilor săi, pe lângă cartea oficială, şi cunoştinţe din istoria neamului, căpătate de el la şcoala moldovenească, clandestină, a lui Vasile Florea. Paralel cu cetirea în limba maternă, cum îi învăţa pe ascuns, elevii lui îşi cultivau şi sentimentele româneşti.

Această activitate a fost desfăşurată până la revoluţia rusă.

„Mă 'ncumetam şi mai mult, ne povestia Vasile Sacară. Am căutat să întru în legătură cu tineretul studios din licee şi universităţi, silindu-mă să-l convertesc la naţionalism.

Chiar şi Simeon Murafa s'a arătat, la început, refractar şi numai după o noapte de discuţii aprinse despre problema naţională, a început să activeze pentru triumful cauzei noastre. Bucuria mea n'avea margini, când Simeon Murafa dădea concerte româneşti în oraşul şi judeţul nostru. Eram mulţumit de acţiunea fanaticului luptător.

D-l avocat Petre Hriţcu, fost elev al lui Sacară, ne-a împărtăşit, despre dascălul său, aceste amintiri:

„Vasile Sacară mi-a fost învăţător la Baxani. Imi amintesc cum din prima zi de şcoală ni s'a prezintat

cu teancul de cărţi româneşti: Creangă, Odobescu, Alecsandri, Coşbuc şi alţii. Adeseaori, la lecţii, ne cetia din ele.

Atitudinea dascălului nostru era pentru noi o surpriză deosebit de plăcută. Pentru prima dată ni s'a prilejuit cunoaşterea literelor latine. Această purtare l-a pus rău pe Vasile Sacară cu inspectorul şcolar Goghiu, care îi făcea dese inspecţii inopinate. După fiecare inspecţie, denunţurile împotriva lui Sacară se înmulţiau.

Era socotit învăţător model, cu o vastă cultură, pe care şi-o desăvârşia printr'o lectură continuă. Avea o mare bibliotecă românească, pe care se silia s'o dosească de ochii prea vigilenţi ai stăpânirii.

Intreţinea legături ascunse cu Românii basarabeni dela Iaşi: Pan. Halippa, D. Bogos, Ion Pelivan, Frunză şi Constantin Stere.

Aceleaşi legături avea cu „Liga Culturală".

Primăvara, adeseori, dascălul nostru alegea mai mulţi elevi şi eşia cu noi la plimbare. In asemenea prilejuri se legau între noi convorbiri intime, dela suflet la suflet. Vasile Sacară se căznia să ne lămurească cine sunt moldovenii şi ne îndemna să nu ne uităm obârşia. Ne vorbia cu pasiune despre scriitorii Români, sfătuindu-ne să-i iubim, căci sunt cei mai apropiaţi de sufletul nostru. Cu toate acestea nu încerca să ne sădiască sentimente ostile faţă de literatura rusă. Nu odată ne cetia din Necrasov: „Sămănaţi tot ce este înţelept, bun şi etern." [1])

Vasile Sacară înfiera, cu toată energia, pe învăţătorii moldoveni rusificaţi. El spunea: „Socot ca îndrep-

---

[1]) „Seite razumnoe, dobroe, vecinoe"

tăţită atitudinea învăţătorilor ruşi, dar îmi repugnă purtarea învăţătorilor moldoveni, a căror exces de zel întrece orice graniţă".

Altă dată, cuprins de îngrijorare pentru necunoscutul ce învăluia neamul nostru, Sacară ne spunea: „Dragii mei, nădejduesc că veţi avea fericirea să vedeţi înfăptuit, ceea ce pentru mine e deocamdată numai vis. Eu nu sunt decât un umil pioner al românismului".

Aşa a înţeles să fie şi să activeze Vasile Sacară".

***

Activitatea politică naţională a fost începută cu intensitate de Vasile Sacară, după întoarcerea lui din Caucaz.

Vom cita din notele lui Sacară, scrise pe patul de suferinţă, despre contribuţia lui la renaşterea naţională a sorocenilor:

„La întoarcerea mea din Caucaz, în vara anului 1903, am găsit tronarea întunericului asupra conştiinţei naţionale în Basarabia. Toate încercările de a vorbi despre neam tineretului: seminariştilor, liceiştilor, studenţilor, erau zădarnice. Nimeni nu mă asculta, cei mai mulţi se considerau ruşi sadea şi disprefuiau pe părinţii lor.

Odată cu declanşarea revoluţiei ruse din 1905 a tresărit ceva în sufletul basarabenilor. S'a observat o deşteptare din somnul letargic al unor conştiinţe sbuciumate. Aşa a fost Emanuil Gavriliţă, care a cutreerat judeţul Soroca în lungul şi latul lui, propagând ideia naţională. S'a mişcat preoţimea la Chişinău, iar tineretul a izbutit să scoată primul ziar „Basarabia" în 1906. La 1913, apariţia „Cuvântului Moldovenesc" a

fost solul dosit al neamului nostru.

In judeţul Soroca se manifestau ca naţionalişti: proprietarul Dumitru Meleghi, învăţătorul Grăjdeanu şi d-na Catargi. Meleghi iubia poezia lui O. Goga şi o împărtăşia ţăranilor, la şezătorile organizate de el.

D-na Olga Catargi a cerut un învăţător moldovean pentru satul ei, Cobâlea. Ea avea o frumoasă bibliotecă românească. A fost protectoarea lui Iustin Frăţiman. Ea a izbutit să organizeze un cor moldovenesc la biserica din sat. După 1906, intunericul s'a întins din nou şi părea că lumina stinsă va ţine mult. Totuşi n'a fost astfel".

Despre timpurile de luptă eroică a lui Vasile Sacară, d-l învăţător pensionar S. Culică ne-a povestit acestea:

„După terminarea şcoalei normale dela Cetatea-Albă, am cutreerat întreaga Basarabie până m'am stabilit învăţător la Arioneşti. Aci am făcut cunoştinţă cu Vasile Sacară. Era în anul 1899. Sacară era un tânăr de 18 ani, cu faţa rumănă, frumos şi bine făcut. Deşi fire flegmatică, însă ca naţionalist era foarte înfocat. Folosia toate prilejurile ca să-şi manifeste naţionalismul, iar pentru vremurile celea asta era o ispravă mare. Ne-am împrietenit repede şi împreună am început să lucrăm pentru făurirea idealurilor noastre.

Vasile Sacară se ocupa foarte mult cu lectura şi mai ales cu istoria Românilor. El căuta să dovedească tuturor că numele de moldovan trebue purtat cu mândrie. In felul acesta, numele lui Sacară a ajuns în curând cunoscut în întregul judeţ.

Când veni revoluţia rusă din 1905, eu mă întâlniam, adeseaori, cu Vasile Sacară la *odaia* (ferma) lor din

Rughi. Până acolo se resimţea vremea nouă. Cercul basarabenilor creştea, iar primele începuturi de ziaristică românească s'au impus prin scoaterea ziarului „Basarabia“.

In casa lui dela Rughi, Vasile Sacară cu S. Culică au format, în 1906, un program politic, potrivit cu aspiraţiile basarabenilor. Problema unirei Basarabiei încă nu se punea pe atunci, pentru că era timpul unei vii reacţiuni a monarhiştilor ruşi. Tineretul se aştepta ca bătrână Europă, aşezată pe stâlpi putrezi, se va prăbuşi, iar după aceastã catastrofă se va ridica o Rusie tânără.

Naţionalismul românesc în Basarabia n'avea un caracter finalist; era mai mult o podoabă a tinerilor cu idei inaintate. Nici populaţia basarabeană nu cultiva acest naţionalism şi nici situaţia politică a Rusiei nu era prielnică pentru a îndreptăţi nădejdea apropiatei uniri a provinciei robite cu România.

D-l Culică a citat cazul unui student ucrainean naţionalist, care, vorbind despre basarabeni, spunea că „sunt adormiţi“. I s'a răspuns acestui student: „Noi, moldovenii din Basarabia, nu suntem 'ai dvs.; limba dvs. o cunoaştem şi o vorbim, dar suntem numai ai noştri“.

Unirea Basarabiei se prevedea, pe atunci, peste un timp foarte indelungat. Dar momentul istoric, copt pe neaşteptate, a destrămat firul împrejurărilor, adeverind vorbele lui Loghin că „istoria nu merge totdeauna în linie dreaptă, ci adesea în zigzag“. In această nouă fază de luptă, Vasile Sacară a fost la înălţime, punând la contribuţie toată energia şi entuziasmul românesc.

Revoluţia Rusă dela 1917 l'a găsit pe Sacară la

serviciul de aprovizionarea armatei, cu reşedinţa în satul Ţau. Departe de centru, el nici nu ştia că izbucnise revoluţia. Vestea aceasta a aflat-o abia de sărbătorile Paştelui, la familia lui dela Baxani.

Inteligenţa vie a lui Vasile Sacară a sesizat, îndată, însemnătatea noului curs al istoriei. El s'a grăbit să se înfăţişeze la întâiul congres al învăţătorilor din judeţul Soroca. Recunoscut de numeroşii lui colegi, a fost primit cu o furtună de aplauze şi proclamat preşedintele congresului.

In noua lui situaţie (după mărturia d-lui avocat P. Hriţcu), Sacară a pus în discuţie problema introducerii limbii române în şcolile primare.

Nu i-a fost lesne să-şi impună punctul de vedere, căci o mare parte din congresişti erau ruşi, iar mulţi dintre învăţătorii moldoveni mai „dormiau somnul de moarte".

Dar cu toate piedicele, s'a reuşit a se introduce limba neamului în Şcoala Normală din Soroca, încă în 1917. Astfel, elevii moldoveni au putut învăţa graiul strămoşilor lor. Numai profesorii, veniţi să predea, pot mărturisi câtă dragoste şi curiozitate au pus normaliştii la învăţarea limbii şi istoriei româneşti.

Intregul congres al învăţătorilor l-a ales pe Vasile Sacară, ca reprezentantul lor, în comitetul revoluţionar judeţean. Tot membrii acestui congres l-au delegat să-i reprezinte la adunarea învăţătorilor pentru întreaga Basarabie, ce avea să se ţină la Chişinău.

Din momentul acela, Vasile Sacară a părăsit serviciul de aprovizionare, consacrându-se numai problemelor de interes obştesc.

Prima organizaţie, promovată de el, a fost „Blocul

Moldovenesc", pe care s'a străduit să-l întăriască şi să-l transforme într'o instituţie capabilă să înfrunte, biruind, orice opreliști din cale.

Ca membru—reprezentant al dăscălimei—în comitetul revoluţionar judeţean, Sacară a trimis tuturor şcolilor primare din judeţ o circulară, prin care preconiza introducerea limbii române în învăţământul primar. Deasemeni, a fost de mai multe ori la Chişinău, de unde aducea teancuri de abecedare, pe care le răspândia între colegii învăţători, dornici să le folosiască.

La 28 Iunie 1917, s'a constituit, pe lângă Zemstva judeţeană, o eforie şcolară din care—afară de Vasile Sacară—făceau parte: P. S. Bocancea, T. Bârcă, An. Gudevici şi D. Meleghi. Această eforie, în şedinţa din 2 Septembrie 1917, a plănuit să tipăriască „Monitorul Judeţean", să deschidă cursuri pentru învăţători, cinematograf şi librării pe plăşi. Toate aceste hotărîri au fost motivate de necesitatea luminării norodului.

In urma stăruinţei lui Vasile Sacară şi a colegilor lui, adunarea Zemstvei a hotărît, în unanimitate, cu prilejul şedinţei din 8 Octombrie 1917, introducerea limbii române în şcolile din satele moldoveneşti, cu începerea anului şcolar 1918.[1])

Adunarea învăţătorilor din Soroca a hotărît, la 3 Ianuarie 1918, să înfiinţeze un sfat şcolar (şcolinâi soviet) compus din 40 persoane, din care 20 învăţători să fie: 12 din partea plăşilor, 5 din partea Zemstvei şi 3 din partea Primăriei oraşului.

Sfatul şcolar a mai hotărît formarea a 3 comisiuni şcolare naţionale, având însărcinarea specială de a studia şi referi asupra şcolilor naţionale: română, ucrai-

---

[1]) Dosarul Prefecturei Soroca № 82 din 1917.

neană şi evreiască. Conducerea sfatului a cerut Zemstvei o subvenţie de 15.000 ruble pentru întreţinerea celor 3 secretari şi a comisiunei plenare, compusă din 10 moldoveni, 3 ucraineni şi 2 evrei.

In toate aceste emanaţiuni ale revoluţiei ruse, Vasile Sacară era totdeauna prezent la datorie, gata de povaţă şi de faptă.

* * *

Paralel cu activitatea lui din judeţul Soroca, Vasile Sacară a lucrat intens şi la congresul învăţătorilor din Chişinău.

Sosit în capitala Basarabiei, îndârjitul luptător s'a pus în legătură cu d-l Pan. Halippa, care i-a făcut cunoscut că la redacţia „Cuvântului Moldovenesc" se formează comitetul central al partidului naţional-moldovenesc pentru întreaga Basarabie. Printre primii aderenţi, în afară de d-l Pan. Halippa, erau: Pavel Gore, Herţa, Antonina Gavriliţă, doctorul Ciuhureanu, Iancu, Ion Codreanu şi alţii. Vasile Sacară a primit, cu multă bucurie, această ştire şi a început să activeze pentru lărgirea cadrelor noului partid. In acest scop, a luat contact cu colegii învăţători, stăruind să-i iniţieze şi să-i convingă de necesitatea organizării lor în partid naţional.

In această atmosferă de frământări, s'a deschis întâiul congres al învăţătorilor din Basarabia. Din nefericire însă, minoritarii, cari s'au înfăţişat bine organizaţi, au reuşit lesne să înfrângă pe moldovenii, neîndeajuns de pregătiţi. Aşa se explică alegerea ca preşedinte a lui Schmidt, om abil, a cărui misiune era să zădărnicească toate încercările de manifestări naţionale.

Cu toate acestea, ziua de 10 Aprilie 1917 a adus

şi un început de victorie românească: învăţătorimea l-a ales pe Vasile Sacară vicepreşedinte al congresului.

„Un nume moldovenesc, doar, se rosteşte la constituirea biroului, unde între şi un Sacară—Vasile Sacară de mai târziu al partidului şi al Comisiei şcolare moldoveneşti, învăţătorul din Bacsanii Sorocii, cei cu moşioara şi mormântul lui Emanoil Gavriliţă".[1])

In atribuţiile de vicepreşedinte al congresului, Vasile Sacară a dus o luptă înverşunată cu conducătorii minoritari, iar în şedinţa din 16 Maiu a fost ales în subcomisia ce avea să se ocupe cu organizarea congresului învăţătorilor. Tot el a fost desemnat ca membru în comisiunea pentru organizarea cursurilor şi pregătirea învăţătorilor moldoveni.[2])

Vasile Sacară povestia că la acest congres s'a produs un mare scandal. Astfel, pe când d-l Pan. Halippa, Pavel Gore şi Herţa felicitau congresul, în numele partidului naţional-moldovenesc, ei au fost huiduiţi de minorităţile organizate.

„Mâhnirea mea, spunea Vasile Sacară, a fost mare. Tocmai în acel moment am zărit în sală o persoană străină. M'am interesat cine este şi nimeni nu mi-a putut lămuri. După terminarea congresului, l-am aşteptat afară, m'am prezentat şi am aflat că este profesorul Onisifor Ghibu, care a venit să vadă ce vor hotărî moldovenii în legătură cu naţionalizarea şcolii. Abătuţi şi descurajaţi, am constatat trista realitate că învăţătorii noştri nu sunt organizaţi, iar conştiinţa lor naţională trebue trezită."

Amândoui s'au dus la redacţia „Cuvântului Mol-

---

[1]) Romulus Cioflec: „Pe urmele Basarabiei". Pag. 147.

[2]) Op. cit pag. 165.

dovenesc“ unde, în urma discuţiilor, s'a hotărît, ca Vasile Sacară şi d-l Buzdugan să ridice, la congres, chestiunea învăţământului naţional în Basarabia.

Vasile Sacară, ajutat de mai mulţi învăţători din judeţul Soroca—între alţii Teodor Bologa—a cerut românizarea şcoalei, dar a fost combătut de învăţătorii streini. Aceştia susţineau că: „moldovenii, neavând o limbă destul de bogată, nu pot avea nici şcoală moldovenească“. Acest argument îl aducea şi directorul învăţământului primar din Basarabia, Sâromiatnicov, care a asemuit limba noastră cu cea a Laponilor.

Ion Buzdugan, vroind să-l combată, i-a arătat cărţi de şcoală, scrise de arhimandritul Gurie. Dar congresiştii, înfuriaţi, au început să răcniască: „Aceste cărţi sunt româneşti şi nu moldoveneşti. Nu vrem să învăţăm o limbă străină de poporul moldovenesc din Basarabia!“

Vasile Sacară i-a spus lui Sâromiatnicov că susţinerile sale nu corespund cu adevărul, ci sunt vorbe perfide ale unui cămătar care, după ce săräceşte pe împrumutător, îşi bate joc de acesta, fiindcă e nevoiaş şi prost îmbrăcat.

Zădarnică a fost strădania luptătorilor. Formula naţionalizării şcoalei n'a fost adoptată de congres şi străinii au eşit, deocamdată, biruitori.

In faţa realităţii se punea serios problema viitorului, constând din organizarea învăţătorimei noastre. In legătură cu momentele acestea de însemnătate capitală pentru românismul din Basarabia, lăsăm să ne vorbească d-l profesor Onisifor Ghibu:[1])

---

[1]) „In faţa mormântului lui V. Sacară“, de prof. On. Ghibu, in „Tribuna“, anul I, № 5, din Vineri 4-XI-1938.

„Se convocase, pe zilele de 11—14 Aprilie 1917, la Chişinău, congresul tuturor învăţătorilor din Basarabia, spre a-şi spune cuvântul cu privire la viitoarea organizare a statului rusesc şi la rolul pe care urmează să-l aibă, de aici înainte, şcoala şi învăţătorul.

Se adunaseră vre-o 500—600 învăţători.

M'am dus şi eu să văd această adunare, care se ţinea în vasta sală eparhială din Chişinău. Mare mi-a fost mirarea când, strecurându-mă printre rândurile ucitelilor, n'am auzit de nicăeri măcar o vorbă românească.

Dar, ce mare bucurie am avut când, în după amiaza primei zile, la redacţia gazetei „Cuvântul Moldovenesc", mă întâlni faţă în faţă cu unul din învăţătorii pe care-l văzusem dimineaţa la congres şi care, aflând că la Chişinău se găseşte un Român ardelean, s'a simţit dator să vie să-l salute.

Era Vasile Săcară.

Imi spuse scurt că-i pare bine că găseşte aci un ardelean, în vremuri atât de mari pentru Basarabia şi mă rugă să viu în ajutorul bieţilor moldoveni, cari n'au oameni de conducere.

M'am uitat adânc în ochii acestui om, în care nu mi-a fost prea greu să descopăr pe ţăranul român, cu întreg sufletul său mare, adânc şi chinuit.

N'am avut nici eu, nici el de vorbit multe. Ne-am strâns mâna ca nişte fraţi cari nu s'au mai văzut de multă vreme, şi ne-am înţeles să lucrăm din acel moment împreună pentru „treaba moldovenească".

A doua zi, congresul a hotărât înfiinţarea unei Asociaţii basarabene a tuturor învăţătorilor, care să fie o secţie a „Asociaţiei generale a învăţătorilor din întreaga Rusie".

Vasile Sacară, alarmat de noua stare de lucruri, s'a hotărît să ceară sfatul d-lui Onisifor Ghibu. D-sa i-a răspuns:

—„Adună la un loc pe toţi învăţătorii moldoveni, cari mai au în sufletul lor o scântee, oricât de mică,

de simţire naţională, şi vino cu ei aici, la Redacţie, să înjghebăm o Obşte separată a învăţătorilor moldoveni.

—„Sunt foarte puţini de ăştia, îmi răspunse el. Nici câte degete la cele două mâini.“

—„De-ar fi numai încă doi sau trei ca d-ta, şi lucrul nu este cu neputinţă de făcut“.

Trei zile şi trei nopţi a cutreerat toate părţile Chişinăului, pe unde locuiau congresiştii, convingându-i de necesitatea constituirei „Obştei invăţătorilor moldoveni pentru întreaga Basarabie.“ Cu greu a putut converti aproape 30 de inşi, pe cari i-a adus la redacţia „Cuvântului Moldovenesc“.

Aici s'au făcut prezentările de rigoare. D-l Onisifor Ghibu le-a vorbit despre limba şi istoria neamului, căutând să întrebuinţeze vorbe pe înţelesul moldovenilor. După el, într'o frumoasă limbă literară, d-l profesor Aslan le-a ţinut o cuvântare, cu multă înflăcărare. Dar învăţătorii, neînţelegând ce li se spune, se întrebau: „Şto, şto on govorit?“ (Ce zice?). Această ignoranţă a indurerat adânc pe d-l Onisifor Ghibu şi pe Vasile Sacară, făcându-i să plângă.

—„Am stat câteva ceasuri de vorbă. Le-am spus ce m'am priceput, despre poporul român, despre menirea lui, despre literatura lui, despre datoria intelectualilor de a se pune în fruntea poporului şi de a lupta până la moarte pentru ridicarea lui, mai ales acum când împrejurările, create de revoluţie, deschid posibilităţi noui de luptă. Se născu o atmosferă minunată.“[1])

Vasile Sacară, convins că în cele din urmă colegii săi au înţeles rostul lor, a propus constituirea imediată a „Obştei învăţătorilor“, cu un program maximal pen-

[1]) „In faţa mormântului lui Vasile Sacară“.

tru naţionalizarea integrală a învăţământului. D-l Onisifor Ghibu a alcătuit pe dată statutul nouei „Obştii“, care a fost aprobat.

Adunarea, păşind la organizarea societăţii, a cerut ca Vasile Sacară să ia conducerea ei. Dar el, neavând reşedinţa la Chişinău, iar prezenţa lui fiind reclamată la Soroca, a declinat cinstea de a fi preşedinte, acceptând pe cea de vice-preşedinte. Conducerea „Obştei“ a luat-o învăţătorul Suceveanu din Chişinău, secretar fiind Ion Buzdugan, iar d-ra Fedcenco casieră.

Chiar a doua zi, conducerea s'a adunat pentru a discuta şi hotărî unele chestiuni, în legătură cu noua situaţiune. A fost într'un ceas bun înfiinţarea „Obştei“, căci ea a demonstrat stăpânirii că Basarabenii s'au trezit din adormire şi cer drepturi la viaţă. Vasile Sacară a alcătuit un fel de proect de memoriu către Zemstva Gubernială a Basarabiei, arătând că naţiunea Moldovenească în Moldova dintre Prut şi Nistru, este dominantă, iar chestia naţionalizării şcoalei, la congresul general, a fost tratată pătimaş. Mai departe cerea convocarea unui alt congres al învăţătorilor moldoveni, în al cărui cadru de desbateri să se pue chestiunea românizării şcoalei şi organizarea de cursuri pedagogice pentru dascălii noştri, în vara anului 1917, socotind că din toamna aceluiaş an să se păşiască la naţionalizarea învăţământului primar din întreaga Basarabie.

După oarecari desbateri, proectul alcătuit de Vasile Sacară a fost aprobat de „Obştie“, hotărîndu-se să fie trimisă Zemstvei Guberniale, cu semnătura preşedintelui Suceveanu. Acesta, negrăbindu-se să-şi facă datoria, proectul a fost semnat de Vasile Sacară şi înmânat lui Manole, membru în delegaţia de conducere

a Zemstvei. Manole a făgăduit că va pune în desbatere memoriul prezentat, prin care „Obştia“ cerea ca Zemstva Gubernială să organizeze, neîntârziat, cursuri speciale pentru învăţători, cu o durată de 3 luni, spre a putea învăţa limba, istoria şi geografia.

Tot în acest memoriu s'a făcut cunoscută Zemstvei hotărîrea „Obştei“ de a scoate o revistă de specialitate, numită „Şcoala Moldovenească“ şi i se cerea cu insistenţă, să sprijine, cu toate mijloacele, naţionalizarea şcoalei.

Constrânsă de această ofensivă, Zemstva a cedat în faţa tuturor revendicărilor.

Astfel, la 10 Maiu 1917, a apărut prima revistă de specialitate „Şcoala Moldovenească“, al cărei iniţiator şi redactor vremelnic a fost Vasile Sacară.

Intâiul număr al revistei s'a tipărit cu litere chirilice, spre a fi pe placul unor anumite stări de lucruri. Revista se scotea lunar, fiind tipărită la redacţia „Cuvântului Moldovenesc“.[1])

Publicaţiunea avea de scop îndrumarea membrilor corpului didactic, de toate gradele spre a-i transforma în adevăraţi luminători ai satelor.

Reproducem „Cuvântul înainte“, publicat în primul număr al revistei, la care a lucrat, fără îndoială, şi Vasile Sacară. In aceste rânduri sunt schiţate punctele programatice, ce călăuziau pe iniţiatorii dela „Şcoala Moldovenească“:

„Iată venim înaintea voastră cu un jurnal pedagogic moldovenesc. Multora vi se va părea lucru de mirare încercarea noastră. Sânt atâtea jurnale ruseşti bune, încât, după părerea unora, nu mai e nici o nevoe şi de unul moldove-

[1]) H. Dăscălescu: „Revoluţia dela 1917 în Basarabia“.

nesc, căci învățătorii noștri găsesc în acelea toate sfaturile ce le trebuesc. Pe de altă parte învățătorii moldoveni, nefiind deprinși cu cititul în moldovenește, nici nu vor citi bucuros acest jurnal, la care nu va prea avea cine să scrie.

Se poate să aibă dreptate cei care vorbesc astfel, dar fără îndoială că și Obștea învățătorilor moldoveni a avut dreptate, când a hotărât ca, pentru nevoile noastre, să scoată un jurnal pedagogic deosebit. Căci în jurnalele rusești, ori cât de bune ar fi ele, nu găsim cea ce ne trebue nouă acum când voim să organizăm școli moldovenești de toate treptele. De aceia avem neapărată nevoe de un jurnal al nostru. Acesta va avea să desbată toate nevoile noastre; el va trebui să adune într'un gând pe toți învățătorii moldoveni dela școlile de toate treptele, îndrumându-i spre o cultură moldovenească, pentru a putea fi adevărați luminători ai neamului. De unde să dea ei norodului cultură moldovenească, dacă ei înșiși n-o au? Și de unde s-o aibă, dacă în școli ei au învățat tot lucruri de ale altora și nici odată lucruri de ale lor?

Jurnalul nostru va face tot ce-i stă în putință pentru a da învățătorilor, îndrumările trebuincioase în nouăle și fericitele împrejurări de viață, aduse de revoluția rusească.

Vechea stăpânire, care ne-a ținut în întuneric, s'a prăbușit. Din suflet dorim întărirea nouei stăpâniri democratice, care vrea să chezășluiască pentru totdeauna drepturile cetățenilor și ale neamurilor, la viața lor națională.

In jurnalul nostru, ideile cele nouă de cultură democratică și națională, vor găsi cel mai puternic sprijin. Nădăjduim că toți învățătorii moldoveni îl vor sprijini, citindu-l și scriind în el articole folositoare obștei și neamului.

Cu Dumnezeu înainte!"

Tot în numărul întâiu, Vasile Sacară a scris articolul „Vremea nouă și moldovenii". Il redăm în întregime, spre a se cunoaște cum vedea Sacară lucrurile în timpul de sbuciumate frământări pe tărâm național.

Vremea nouă și moldovenii.

Toate noroadele Rusiei s'au bucurat de revoluție, dar

nici unul nu s'a bucurat atât de mult ca Moldovenii. Ei au fost cei mai asupriţi în trecutul de peste 100 de ani, de când sânt alipiţi de Rusia, şi deci slobozeniile cele nouă ei le-au putut preţui mai mult decât alţii.

Incă din cele dintăi zile ale revoluţiei, Moldovenii s'au gândit să se apuce de înfăptuirea gândului lor vechiu de a-şi avea şcoalele lor în cari să se cultive în limba lor şi după nevoile lor. Partidul naţional moldovenesc, care s'a alcătuit pe la mijlocul lunei Martie, şi-a pus în programul său între alte puncte şi pe acela, că „în şcoalele de toate treptele, imba de predare să fie limba naţională a poporului; limba rusască se va învăţa în şcoală ca obiect de învăţământ (ca învăţătură deosebită). In toate satele şi oraşele, să se facă şcoale bune, cu mai mulţi ani de învăţătură, şi toţi copii să fie îndatoriţi a învăţa la acele şcoli, fără plată". Aşa dară: şcoli multe şi bune, şi moldoveneşti! Şi nu numai şcoli pentru norod, ci şi şcoli de mijloc, şi şcoli mai înalte moldoveneşti, pentru ca fiii neamului nostru să se poată cultiva în limba lor pentru orice breslă. Cum toate noroadele din lume se cultivă în limba lor, aşa vrem să ne cultivăm şi noi în limba noastră. Sub vechia stăpânire o astfel de dorinţă era socotită drept separatizm, dar sub noua stăpânire ia e socotită ca un lucru de dreptate, precum şi este în adevăr.

Vremurile nouă ne-au adus deci dreptatea de mult dorită. Acum noi avem datoria de a lucra din toate puterile pentru ca să putem avea un cât mai mare folos de pe urma revoluţiei. Invăţătorii moldoveni de toate treptele trebue să lucreze fără zăbavă pentru întocmirea cât mai bună a şcoalelor naţionale. De ei atârnă ca cultura moldovenească să ee cât mai curând un avânt puternic. Istoria îi va răsplăti cu lauda sa pe ostenitorii pentru şcoala moldovenească".[1])

Incepând cu numărul 2, revista s'a tipărit cu litere latine. Redactorul principal a fost d-l Onisifor Ghibu. Au apărut 8 numere, fiind prima revistă a „Socie-

---

[1]) „Şcoala Moldovenească", No. 1, pag. 11—12.

tăţii Culturale a Românilor din Basarabia".

Pe lângă însemnata contribuţie la scoaterea revistei, Vasile Sacară a fost unul dintre cei mai de seamă organizatori ai congresului învăţătorilor din 25—28 Maiu 1917. Cum am arătat în altă parte, naţionalistul sorocean a fost ales, în şedinţa dela 16 Mai 1917, în subcomisia pentru organizarea congresului învăţătorilor şi tot el a făcut parte din aubcomisia pentru organizarea cursurilor şi pregătirea învăţătorilor moldoveni.[1])

In ziua istorică a deschiderii congresului, din 25—28 Mai, Vasile Sacară se afla în primele rânduri de luptă. Ca vicepreşedinte al secţiei învăţământului, a făcut un raport „asupra direcţiei şcoalelor",[2]) stăruind îndeosebi asupra alfabetului latin. In acest raport, a adus, între altele, următoarea argumentare: „Om scoate noi alfabetu cu ştâcu (baioneta) dacă nu se poate altfel. Şcoala e a poporului şi nu a cinovnicilor".[3])

Despre atitudinea lui Vasile Sacară, d-l Onisifor Ghibu spune: „La congres şi la cursuri, Sacară s'a purtat cu o rară înţelepciune şi prevedere. Vorbea puţin, nu se îmbulzea niciodată la locurile de cinste, chibzuia îndelung şi lucra cât putea. De o cinste ireproşabilă, era omul pe care te puteai bizui mai ales în ceasurile grele, cari n'au fost deloc puţine în acele vremuri apocaliptice".[4])

Iată şi raportul lui Vasile Sacara asupra „Ocârmuirei învăţământului moldovenesc", aşa cum a fost consemnat în şedinţa VII a primului congres al învăţătorilor moldoveni din Basarabia, din 25—28 Mai 1917:

---

[1]) Romulus Cioflec: „Pe urmele Basarabiei", pag. 166.
[2]) P. Cazacu: „Moldova dintre Prut şi Nistru", 1812—1918, pag. 191.
[3]) Romulus Cioflec: „Pe urmele Basarabiei", pag 171.
[4]) Onisifor Ghibu: „Tribuna", anul I № 5, Vineri 4—XI—1938. Cluj.

„1. In viitor toată conducerea şi supravegherea şcolilor moldoveneşti să se facă de către Moldoveni, şi în limba moldovenească.

2. In fruntea şcolilor moldoveneşti să stea un sfat democratic cu un comisar, ca delegat al său.

3. Fiecare ţinut să aibă un sfat ţinutal şi câte un instructor ca ajutor.

4. Conducătorii şi instructorii şcolilor moldoveneşti să fie pregătiţi în chip deosebit pentru şcoală şi singura lor grijă să fie şcoala.

5. Aceştia să nu atârne de alte organe, decât de ale vieţii şcolare.

6. Invăţătorii moldoveni să fie organizaţi în societăţi ţinutale cari să fie întrunite în Societatea învăţătorilor moldoveni din întreaga Basarabia.

7. Pentru şcolile de altă limbă să fie numiţi instructori deosebiţi".[1])

Aşa a conceput Vasile Sacară organizarea învăţământului în Basarabia, în primele momente de renaştere naţională.

Datorită acţiunei partidului naţional moldovenesc, a congreselor învăţătorilor din 11—14 Aprilie şi 25—28 Mai, a congresului studenţesc din 20 Mai 1917, precum şi activităţii Comitetului ostăşesc, în special al celui depe frontul român,—s'a întrunit, tot la Chişinău, la 20 Octombrie 1917, un congres al tuturor moldovenilor din Rusia. Acest congres a mers mult mai departe decât primele, în ce priveşte „bazele viitoare a acestei ţări".[2])

Hotărîrile lui cuprindeau:

---

[1]) „Şcoala Moldovenească" No. 2—4, pag. 72—73.
[2]) P Cazacu: „Moldova dintre Prut şi Nistru", 1812—1918, pag. 227

1. Organizarea republicei federative moldoveneşti.
2. Autonomia teritorială şi politică a Basarabiei.
3. Naţionalizarea armatelor moldoveneşti. Constituirea cohortelor moldoveneşti.
4. Constituirea Sfatului Ţării din 120 deputaţi, din cari 84 deputaţi moldoveni.
5. Rezolvarea chestiunei agrare prin distribuirea pământului ţăranilor, de către Constituanta basarabeană.
6. Naţionalizarea învăţământului.
7. Organizarea învăţământului extra-şcolar pe baze naţionale.
8. Moldovenilor din Ucraina, Caucaz, Siberia să li se dea drepturi.
9. Crearea unui fond naţional. Garantarea drepturilor minorităţilor etnice.[1])

Concluziile bogate ale congresului au fost scoase în urma numeroaselor cuvântări, rostite de reprezentanţii tuturor curentelor.

In numele învăţătorilor moldoveni, a vorbit Vasile Sacară, susţinând cu îndârjire şi bogată documentare cauza românească.

* * *

Cum am relevat în altă parte, contribuţia lui Vasile Sacară la înflorirea năzuinţelor româneşti în judeţul Soroca a fost foarte însemnată. El a prezidat întâiul congres al învăţătorilor din Soroca şi a fost delegatul dăscălimei în comitetul revoluţionar judeţean.

Dacă rolul jucat de Sacară între luptătorii naţionalişti din Chişinău a fost mare, cu atât mai rodnic a fost acest rol în oraşul—capitală a judeţului natal. Re-

---

[1]) P. Cazacu: „Moldova dintre Prut şi Nistru" pag. 228–230

nunţând la preşedinţia „Obştei învăţătorilor moldoveni“ din Chişinău, Vasile Sacară s'a întors la Soroca, reluându-şi frumoasa activitate şi fiind animatorul de seamă al înfăptuirilor din 1917 şi 1918.

Ca urmare la revendicările primului congres învăţătoresc din Chişinău dela 25 Mai şi datorită „Obştei învăţătorilor moldoveni“, Zemstva Gubernială a hotărît organizarea de cursuri pentru învăţători la Chişinău, Bălţi şi într'un centru din sudul Basarabiei.

Mulţumită străduinţelor dârze ale lui Sacară, s'au organizat astfel de cursuri nu numai la centrele fixate, ci şi la Soroca.[1]) Sub influenţa lui V. Sacară, Zemstva Soroca a cerut ca cei 150 de învăţători, cari după hotărîrea Zemstvei Guberniale, urmau să plece la cursurile din Bălţi, să aibă asemenea cursuri la Soroca.

In vederea organizării cursurilor, naţionalistul sorocean a plecat la Chişinău, la începutul lui Octombrie 1917.

Inceperea cursurilor a fost stabilită pentru 15 Octombrie 1917, iar conducerea lor s'a încredinţat d-lui profesor Onisifor Ghibu.

Deschiderea acestor cursuri a întâmpinat greutăţi neprevăzute. Căci, pe când Vasile Sacară se afla la Chişinău, Zemstva Soroca a comunicat, telegrafic, Zemstvei Guberniale hotărîrea ei de a amâna cursurile pentru vara viitoare.

Vasile Sacară, împuternicitul Comitetului central al soldaţilor moldoveni pentru a lua măsurile necesare de organizarea cursurilor învăţătoreşti, a izbutit să de-

---

[1]) „Solidaritatea“ № 3 din 1933: „Amintiri din timpul reînvierii Basarabiei“, de Gheorghe B. Boeriu. Pag. 13 şi următoarele.
„Şcoala Moldovenească“: Cursurile dela Soroca, de Andrei Oţetea. Pag. 197 şi următoarele.

termine Zemstva Gubernială ca să telegrafieze celei dela Soroca să păşiască imediat la înfăptuirea cursurilor.[1])

Cităm dintr'un articol al d-lui prof. Ghibu:

„N'o să uit niciodată concursul pe care mi l-a dat în Octomvrie 1917, când, cu autorizaţia Zemstvei Guberniale din Chişinău, m'am dus, întovărăşit de el (V. Sacară) la Soroca, spre a organiza şi conduce cursurile de învăţători moldoveni din acel judeţ".[2])

Prin chibzuita strădanie a lui Vasile Sacară, au fost înlăturate toate piedicele din calea organizării cursurilor, realizându-se „un capitol important din istoria redeşteptării Basarabiei".

Pentru a chezăşui bunul mers al cursurilor, Vasile Sacară, în înţelegere cu d-l Onisifor Ghibu, au format pe lângă Zemstva judeţului, o comisie şcolară moldovenească, care avea să se ocupe de aproape de învăţământul şi românizarea şcoalei din satele moldoveneşti.

Comisia s'a constituit sub conducerea lui Teodosie Bârcă, având colaboratori pe: N. Soltuz, Petre Codreanu, C. Grigoraş, Şt. Macovei, P. Gegiu, preotul V. Bulancea, diaconul Grosu, V. Sacară.

Invăţătorii au fost chemaţi la cursuri cu telefonograme iscălite de V. Sacară şi Teodosie Bârcă.

Inaugurarea cursurilor a prilejuit o frumoasă solemnitate, ce s'a desfăşurat în faţa Zemstvei. După oficierea slujbei religioase, Vasile Sacară a rostit o însufleţită cuvântare, arătând că revoluţia rusă a deschis larg porţile şi pentru moldovenii din Basarabia, care

---

[1]) Vezi „Şcoala Moldovenească": „Cursurile dela Soroca", de Andrei Otetea, pag. 197—205 şi „Solidaritatea": „Amintiri din timpul reînvierii Basarabiei" № 3, din Martie 1933, pag. 17—25

[2]) „Tribuna" anul I, № 5, din 4—XI—1938, de Onisifor Ghibu

vor avea libertatea „de a învăţa şi a se lumina în limba dulce moldovenească". Mai departe el a lămurit că în urma hotărîrii Comitetului soldaţilor moldoveni şi a Zemstvei Guberniale urmează ca, începând cu anul şcolar 1917—1918, „învăţământul în toate şcoalele începătoare să se facă în limba moldovenească".

„Rostul cursurilor pe care le deschidem azi cu cheltuiala Zemstvei Guberniale—a spus Vasile Sacară—e ca învăţătorii să capete cunoştinţele necesare, ca de aci înainte să poată învăţa moldoveneşte pe copiii Moldovenilor".[1])

Cursurile s'au ţinut la cinematograful „Iluzion" şi la liceul de fete. Programa cursurilor a fost identică cu cea dela cursurile din Chişinău. Cartea de căpetenie a fost abecedarul mitropolitului Gurie. S'a început cu învăţarea alfabetului latin, predându-se şi istoria şi geografia României, istoria literaturei, cântul şi dansurile naţionale.

Durata cursurilor se plănuise pentru 4 săptămâni, dar din pricina alegerilor pentru constituantă, ele s'au încheiat, printr'o serbare, la 10 Noembrie.

Manifestaţia naţional-culturală s'a făcut în localul fostului club. Sala era tixită de lume. Serbarea s'a ţinut într'o atmosferă de însufleţire şi înfrăţire obştească.

„Cu tot timpul scurt ce l-am avut la dispoziţie, serbarea de încheere a cursurilor a fost chiar şi pentru streini o adevărată manifestaţie naţională românească.

Această serbare, niciodată nu o vor putea uita cei cari au fost de faţă, învăţătorii despărţindu-se ast-

---

[1]) „Amintiri din timpul reînvierii Basarabiei", de Boeriu, în „Solidaritatea" № 3, anul 1933.

fel într'o atmosferă de caldă însufleţire şi cordialitate".[1])

Cursurile învăţătoreşti au încurajat pe elevii moldoveni dela Şcoala Normală şi dela liceu, cari au început să ia parte la lecţiile predate.

Sub imboldul lui Vasile Sacară, comisia şcolară a stăruit şi a reuşit, învingând multe obstacole, să introducă limba română la liceu, în ziua de 24 Octombrie, iar la Şcoala Normală la 25 Octombrie. Entuziasmul era foarte mare printre elevi, cari, în ziua de 5 Noembrie, au constituit o „Societate culturală", ce a purtat numele marelui luptător pentru cauza naţională „Simeon Murafa".[2])

Un alt fapt cultural important, realizat de Comisia Şcolară, al cărei motor era V. Sacară şi mai ales datorită stăruinţelor d-lui Onisifor Ghibu, a fost deschiderea bibliotecii la Soroca în ziua de 15 Octombrie 1917. Cu acest prilej, toţi cei de faţă au semnat un act comemorativ, al cărui conţinut îl vom înfăţişa cetitorilor, spre a vedea câtă frumoasă şi sinceră simţire românească se desprinde din sufletul acestor luptători:

„Astăzi, Duminecă în 15 Octomvrie 1917, s'a deschis în faţa celor mai jos iscăliţi, biblioteca românească a Comisiunei şcolare moldoveneşti depe lângă Zemstva ţinutală din Soroca.

Fie ca această bibliotecă, în care stau alături toţi marii scriitori ai neamului nostru, să fie un nesecat izvor de lumină naţională pentru Moldovenii din acest ţinut; fie ca ea să trezească în toţi dragostea de limba, de literatura şi de istoria noastră; fie ca ea să fa-

---

[1]) „Solidaritatea" № 3, anul 1933, pag. 18 şi 19.
[2]) „Cursurile dela Soroca", de Andrei Oţetea, în „Şcoala Moldovenească", pag. 205.

că din fiecare Moldovan un fiu conştient al neamului nostru atât de greu încercat până acum.

Basarabia noastră a dormit vreme de peste o sută de ani un somn adânc. Prin cultura naţională ea se renaşte acum la o viaţă nouă. Ţara care a dat neamului nostru scriitori ca Alecu Donici, Constantin Stamati, Alecu Russo, Ioan Sârbu, B. P. Haşdeu, Dimitrie Moruzzi, ş. a., putându-se adăpa de aici încolo din nou la izvorul sfânt al luminei naţionale, nădăjduim că va ajunge un stâlp puternic al neamului şi a omenirei întregi.

Binecuvântat să fie ceasul, în care prin această bibliotecă, se pune temelia nouă, naţională, vieţii noastre moldoveneşti. Binecuvântaţi să fie toţi aceia cari se vor apropia cu evlavie de această bibliotecă, pentru a se îndulci de binefacerile ei".[1])

Un alt merit al lui Vasile Sacară a fost iniţiativa lui ca Societatea culturală judeţeană să editeze un ziar românesc.

Astfel, pe atunci Zemstva judeţului scotea, pe socoteala ei, gazeta săptămânală „Vestnic Sorocscago Zemstva" (Curierul Zemstvei Soroca).

Vasile Sacară, împreună cu d-l Boeriu, au convenit ca, în locul acestei gazete, să scoată un ziar românesc, numit „Deşteptarea". Apoi, de acord cu comitetul societăţii culturale, s'a hotărît ca ziarul să apară de două ori pe săptămână, Miercurea şi Duminica, tipărindu-se cu litere ruseşti, întrucât altele nu se aflau la Soroca. Ziarul „Deşteptarea", tipărit pe cheltuiala Zemstvei, urma să fie organul judeţean de propagandă culturală şi naţională.

---

[1]) „Şcoala Moldovenească" pag. 206.

Comitetul de redacţie al gazetei a fost compus din V. Sacară, V. Caisân şi I. Coşciug. Redactarea ei s'a încredinţat d-lui Boeriu, iar „Vestnic Sorocscago Zemstva“ şi-a încetat apariţia.[1])

Primul număr al „Deşteptării“ a fost scos la 10 Maiu 1918, având în frunte articolul „Cuvântul nostru“, care lămuria programa nouei publicaţiuni. La început ziarul apărea în 4 pagini, dar pe urmă a sporit la 6 pagini. Avea articole de propagandă culturală şi naţională, ştiri de tot felul dela Românii de pretutindeni, informaţii locale şi din judeţ. Din fiecare număr nu lipsiau poezii patriotice şi pagini glorioase din istoria neamului.

Ne pare rău că din anumite împrejurări nu s'au păstrat numerele primei gazete, care a fost, fără îndoială, întâia afirmaţie a slovei româneşti în judeţul Soroca.

Avem, însă, mângâierea că s'au găsit oameni de bine care au preţuit, în adevărata lor valoare, sforţările şi acţiunea desinteresată, pe tărâmul naţional, a luptătorilor soroceni.

In legătură cu felul cum a fost redactată „Deşteptarea“, ziarul „Cuvântul Moldovenesc“ scria:

„In oraşul Soroca a început să iasă, dela 10 Mai, o nouă gazetă românească (moldovenească), cu numele „Deşteptarea“, ca foaie de propovedanie a îndemnurilor societăţii culturale din judeţul Soroca.

Numărul cel dintâiu se înfăţişează bine şi are planuri frumoase de muncă. Vrea să facă pe fraţii Moldoveni să îndrăgească limba noastră moldovenească-românească, şi să-i ajute la cât mai repede a lor luminare.

---

[1]) „Solidaritatea“ Nr. 3, anul 1933, pag. 21.

Are şi un adaus rusesc cu publicaţiunile oficiale. Se tipăreşte deocamdată cu slove ruseşti, până când va avea litera latinească (românească). Ii dorim noroc şi spor! "

Deasemeni, ziarul „Neamul Românesc" al d-lui N. Iorga, ce apărea la Iaşi, spunea, între altele:

„La Soroca apare un nou ziar românesc, cu litere chirilice, „Deşteptarea", al societăţii culturale din judeţul Soroca.

Acolo fiecare ziar nou înseamnă un ajutor pentru neam, iar nu o întrigă ori întreprindere de câştig necinstit".[1])

Pe lângă rodnica lui activitate culturală, Vasile Sacară a muncit cu folos, în momentele cele mai grele şi pe ogorul politic din judeţul Soroca. Ca reprezentant, ales de primul congres învăţătoresc din judeţul Soroca, în comitetul revoluţionar judeţean, el şi-a închinat toată energia şi priceperea treburilor publice.

In această privinţă vom încerca să schiţăm contribuţia lui Sacară, aşa cum rezultă din puţinele dosare, păstrate din întâmplare, la Prefectura judeţului. Astfel, din dosarul Nr. 82 din 1917, desprindem că în şedinţa Zemstvei din 28 Iunie 1917, adică după activitatea desfăşurată la Chişinău, Vasile Sacară este ales în „Comisia şcolară" din care mai făceau parte: P. S. Bocancea, T. Bârcă, An. Gudevici şi D. Meleghi.

Comisia şcolară, începându-şi activitatea, a tipărit „Monitorul Oficial al judeţului". Sub îndemnul acestei comisii, Zemstva a păşit pe calea cea bună, corespunzătoare noului ritm al vremei.

La 25 Septembrie 1917 a apărut primul număr al

---

[1]) **Citatele sunt luate din „Solidaritatea" Nr. 3, anul 1933, pag. 22—23.**

ziarului„ Vestnic Sorocscago Zemstva“, pe care comisia şcolară, bine intenţionată, a căutat să-l răspândiască printre săteni. Căci, deşi scris în ruseşte, această foaie tindea să lămuriască şi să pregătiască spiritele în vederea marilor prefaceri.

Redăm, în traducere, un pasagiu din „Vestnic Sorocscago Zemstva“, ce oglindeşte scopul ţintit de comisia şcolară:

„Lupta cu anarhia şi cu consecinţele triste ale manifestaţiunilor ei în judeţul nostru, ai căror martori suntem, este rezultatul ignoranţei masselor ţărăneşti, ignoranţă menţinută intenţionat de regimul ţarist.

Luminarea acestor masse este scopul urmărit de comisia şcolară“.[1])

Potrivit planului de lucru, comisia şcolară a stăruit să deschidă la Soroca un cinematograf şi să înfiinţeze o bibliotecă.

Tot din dosarele dela Prefectură se pot vedea şi celelalte înfăptuiri, pomenite mai demult: introducerea limbei române în satele moldoveneşti, naţionalizarea şcoalei, înfiinţarea unui mare număr de şcoli noui moldoveneşti, crearea „Consiliului Pedagogic“ compus din 3 comisiuni naţionale şi altele. La realizarea tuturor acestor opere frumoase de închegarea românismului în judeţul Soroca şi chiar în Basarabia, Vasile Sacară a avut o menire de frunte, îndeplinită cu toată vrednicia.

Ca funcţiune administrativă, pe temeiul ordinului Ministerului de Interne din 30 Septembrie 1917,[2]) Vasile Sacară a preluat, vremelnic, la 27 Ianuarie 1918, atribuţia de comisar al judeţului, fiind confirmat la 6 Februarie 1918.

---

[1]) Dosarul din 13 Martie 1918, pag. 291.
[2]) Cu Nr. 5158, publicat în Monitorul Oficial Nr. 180, din 1917.

In această funcţiune, Sacară a fost până la 6 Mai 1918, [1]) depunând o muncă fără preget. El a trebuit să se îngrijiască de paza averei şi vieţei cetăţenilor şi să ia măsuri de lichidarea averei Ministerului de răz-boi, pe plăşi. Tot în atribuţia lui întra şi eliberarea de paşapoarte cetăţenilor ruşi, dornici să părăsiască Basarabia.

In Ianuarie 1918, când oraşul Soroca a trăit zile de teroare, provocate de pogromuri şi devastări, fostul comisar al judeţului a avut nevoe de mult tact ca să poată stăpâni situaţia.

Dar peste toate acestea, Vasile Sacară a fost pururi preocupat de problemele naţionale, activând din răsputeri pentru netezirea terenului. „Blocul Moldovenesc“ organizat de el, sporia zilnic, cucerind noui aderenţi, intelectuali, soldaţi şi ţărani.

Neamul românesc datoreşte, în cea mai mare parte, lui Vasile Sacară ziua istorică de 13 Martie 1918 a judeţului Soroca.

Adunarea Zemstvei fusese anunţată pentru 15 Februarie 1918, dar în urma intervenţiei lui Vasile Sacară ea a fost amânată pentru 1 Martie şi apoi pentru 13 Martie 1918.[2])

Este interesant de arătat că ordinea de zi a adunării, convocată pentru 13 Martie, nu cuprindea „Unirea Basarabiei“. Cuprindea, însă, la punctul 24: „Organizarea comitetului moldovenesc“, iar la punctul 54: „Intreţinerea comisiunilor culturale naţionale“.

Şi cu toate acestea, actul măreţ al Unirii s'a înfăptuit la 13 Martie, datorită acţiunei înţelepte a lui

---

[1]) Ordinul Ministerului de Interne din Basarabia № 9
[2]) Ordinul Ministerulut de Interne № 817.

Vasile Sacară, care a pregătit din vreme pe membrii adunării. Astfel, în calitatea lui oficială de comisar al judeţului[1]), el a chemat la Prefectură (actualul local P. T. T.) pe reprezentanţii celor 12 plăşi, convingându-i de imperioasa necesitate a Unirii Basarabiei cu Patria Mumă. Acelaş lucru l-a făcut şi cu consilierii judeţeni şi numai după această pregătire şi înţelegere frăţească au plecat cu toţii dela Prefectură la Zemstva judeţului (actualul palat administrativ). Numărul reprezentanţilor judeţului trecea de 200.

După ce s'a săvârşit slujba divină, a vorbit preşedintele Zemstvei, Vasile G. Bârcă, care a subliniat însemnătatea momentului şi a cerut să se voteze realipirea Basarabiei la România.

D-l Nicolae Soltuz a îndemnat consiliul să ia pildă dela judeţul Bălţi şi să voteze Unirea.

In acelaş sens au vorbit: Ganea, consilier comunal, Grosu şi Groapă, consilieri judeţeni.

D-l Vrânceanu, membru în „Sfatul Ţării", a relevat grozăviile războiului, conchizând că pentru salvarea provinciei noastre se impune, neapărat, revenirea ei la Patria Mumă.

In numele proprietarilor din judeţ, a vorbit D. Meleghi, care, deasemeni, s'a unit cu propunerea celorlalţi cuvântători.

Colonelul Gaicu, vădit emoţionat, a felicitat adunarea pentru împrejurarea unică şi sfântă în care a fost chemată să delibereze, a înfăţişat istoricul Basarabiei, evidenţând că ea a făcut parte timp de 20 secole din trupul Moldovei, dela care a fost deslipită numai de 106 ani şi a încheiat arătând că a sosit ceasul, când

---

1) Din amintirile d-lui Engen Sârbu.

această provincie trebue să reia vechea legătură, ruptă vremelnic.

La urmă a luat cuvântul Vasile Sacară, care a citit limpede şi răspicat moţiunea pregătită de el şi votată cu unanimitate de adunare.

Reproducem, cuvânt cu cuvânt, textul moţiunii [1]):

„Adunarea Generală a Zemstvei din districtul Soroca, născută din alegerile regionale din Decemvrie 1917, fiind convocată pentru astăzi 13 Martie 1918, spre a-şi alege Preşedintele, a vota bugetele şi a lua măsurile necesare bunului mers al administraţiei şi vieţei economice din această regiune; după ce şi-a ales preşedintele şi înainte de orice lucrare, a discutat, împreună cu micii şi marii proprietari ai districtului, cu membrii comunei Soroca, cu membrii clerului, cu membrii învăţământului şi cu toţi cetăţenii, care au fost prezenţi şi au votat în unanimitate următoarea moţiune:

„Poporul Moldovenesc înfiinţat de aproape 20 veacuri, de către Strămunii Romani şi deosebit apoi între Nistru şi Prut de fraţii săi, rezemat pe principiile mareі revoluţii a popoarelor fostului imperiu a tuturor Ruşilor, care odată cu libertatea şi egalitatea tuturor indivizilor în faţa legilor, a proclamat în primul rând: libertatea naţionalităţilor de a dispune singure de soarta şi aşezămintele lor prezente şi viitoare, a proclamat în ziua de 2 Decemvrie 1917 Basarabia ca Republică Moldovenească independentă şi de sine stătătoare.

Ţinând seama că viaţa şi propăşirea economică şi culturală a unui popor este în raport direct cu forţa vie şi aptitudinile, cu care Dumnezeu le-a hărăzit, că în unire stă puterea şi că unde-s doi puterea creşte;

---

1) Luată din „Moldova dintre Prut şi Nistru", de P. Cazacu. pag. 308-309

Ţinând seamă că în timp de 19 veacuri, Basarabia a fost totdeauna un trup cu Moldova de pe dreapta Prutului, şi că soarta ei a fost deapururea legată de aceia a Principatelor Dunărene, cu care a îndurat aceleaşi suferinţe, gustând aceleaşi bucurii şi avînd aceleaşi nevoi;

Ţinând seamă că în anul 1812, în urma sângeroaselor frământări ale tuturor popoarelor Europene, Basarabia a fost smulsă, fără consimţământul ei, dela trunchiul politic şi etnografic al naţiunei sale de origină;

Ţinînd seamă de înălţătoarea pildă dată de tînărul Regat al României în scurtul timp de cînd a fost recunoscut ca Stat independent, atrăgîndu-şi prin muncă, prin ordine, admiraţiunea şi iubirea tuturor popoarelor din lume şi chiar respectul duşmanului comun;

Proclamăm astăzi în mod solemn şi în faţa lui Dumnezeu şi a întregei omeniri, că declarăm unirea Basarabiei cu Regatul României şi sub al cărui regim constituţional şi sub ocrotirea legilor căruia de monarhie democratică, vedem siguranţa existenţei noastre naţionale şi propăşirea economică şi culturală.

Facem apel la Sfatul Ţării şi la toate adunările constituite din întreaga Basarabie, dela Hotin până la Ismail, să se unească prin votul lor la moţiunea noastră şi să trimeată delegaţiuni cu reprezentanţi din toate adunările regionale şi proprietare pentru a depune la picioarele Tronului Romîniei omagiile noastre de devotament şi credinţă către Regele Ferdinand I-iu, Rege al tuturor Romînilor.

Alegem ca delegaţi pe d-nii Mija, Rusu, Sacară, Coşciug, Ganea, Topală, Soltuz, Meleghi, Bandac, Butmii de Catzman, Hergiu, Safonov, Kaisân, Braunştein,

Varlan, Vizitiu, Bersan, Cernăuţeanu, Grosu şi Protopopul Kotiujinschi.“ [1])

Ca unul din cei mai pregătiţi pentru momentele istorice, din perioada de închegarea neamului, Vasile Sacară a ştiut să determine votul dela 13 Martie 1918. El a fost misionarul care a îndeplinit porunca istoriei, prin redactarea şi apoi votarea moţiunei citate. După unire, el a continuat să conducă judeţul, în funcţiunea de comisar, până la 11 Aprilie 1918, când, prin Decretul Regal No. 853 din 9 Aprilie 1918, comunicat cu Decizia Directoratului de Interne Chişinău din 6 Mai 1918 sub No. 16, a fost confirmat prefect al judeţului. A fost o numire bine aleasă. Vasile Sacară, cunoscător de oameni şi al nevoilor judeţului, a ştiut să corespundă cu destoinicie şi cinste chemării. El a luat măsurile dictate de timpurile de tranziţie: primele măsuri de naţionalizarea administraţiei. Lucrul nu era uşor, dat fiind lipsa oamenilor cunoscători ai limbei.

El a adus ca funcţionari pe Boeriu, Neacşoi şi Nicolau, cari au avut îndatorirea să înveţe a ceti şi scrie româneşte pe funcţionarii Zemstvei.

Vasile Sacară a înlesnit eliberarea de paşapoarte cetăţenilor ruşi dornici să plece în Rusia. La 20 Mai 1918 au plecat toţi profesorii ruşi dela şcoala normală.

Intrucât pe atunci mişunau în judeţ resturile din armatele austriace şi poloneze, care tulburau liniştea populaţiei, Sacară a trebuit, cu ajutorul miliţiei, să depună mari sforţări pentru a face faţă împrejurărilor.

Pătruns de multă grijă pentru românizarea şcoalei, neostenitul luptător s'a interesat de pregătirea intelectualilor soroceni, stăruind să capete cât mai multe

---

1) Urmează iscăliturile reprezentanţilor judeţului şi oraşului.

burse pentru studenţii din judeţ, aflaţi la Iaşi şi Bucureşti.

Toate aceste măsuri, Vasile Sacară le-a luat, între 11 Aprilie 1918 şi 1 Septembrie 1918, fiind primul prefect al judeţului Soroca.

Prin Inaltul Decret Regal Nr. 3292/1918, a fost numit subprefect al plăşii Bădiceni, deţinând această funcţiune până la 5 Iunie 1919, când, prin Decret Regal Nr. 2130, a fost numit preşedinte al Zemstvei.

La alegerile parlamentare din Noembrie 1919 pentru primul parlament al României Mari, Vasile Sacară şi-a pus candidatura şi a avut mulţumirea sufletească să fie ales deputat al partidului Ţărănesc, cu 32.857 voturi.

Deasemeni, în alegerile parlamentare din Mai 1920, el a candidat iarăşi din partea partidului ţărănesc basarabean, fiind ales de asta dată cu 33292.

Prin Decretul Regal Nr. 1025 din 13 Martie 1923, a fost numit, pentru a doua oară, prefect al judeţului, ocupând această demnitate până la 17 Septembrie 1924.

Deoarece, din cauza instabilităţii autorităţilor comunale, administraţia judeţului lăsa mult de dorit, prefectul Vasile Sacară a făcut un memoriu către primul ministru, cerând ca până la întroducerea legii administrative în Basarabia, să se procedeze de urgenţă la formarea comunelor provizorii.

Numai după multe intervenţii şi pe răspunderea personală a lui V. Sacară, fostul ministru Văitoianu a aprobat înfiinţarea comunelor şi alegerea consilierilor comunali.

La sfârşitul anului 1923 şi la începutul lui 1924

s'au făcut primele alegeri administrative în judeţul Soroca. In felul acesta, cele 66 comune, înfiinţate de V. Sacară, au căpătat primarii şi delegaţii lor. Această încercare de organizare a judeţului, a fost considerată de unii ca temerară şi chiar periculoasă ordinei publice. Totuşi roadele ei dovedindu-se bune, Văitoianu le-a extins asupra întregii Basarabii.

Cariera lui de administrator, Vasile Sacară a încheiat-o ca preşedinte al Comisiei Interimare a Zemstvei, numit prin Decretul Regal No. 3919/924.

In toate funcţiunile ce le-a ocupat, Vasile Sacară a rămas omul idealist, fără prihană. Modestia lui făcea să fie crezut că era omul trecutului, rătăcit în zilele noastre. Dar, în realitate, el era stăpânit de desgustul ce i l-au provocat practicele post-belice. Moravurile, ce adesea ori veneau în contrazicere cu morala, l-au făcut să protesteze cu toată energia.

Indignat de cele ce bunul lui simţ nu putea admite, Vasile Sacară a trimis un memoriu şefului guvernului I. I. C. Brătianu, prin care cerea măsuri speciale pentru Basarabia.

Pentru lămurirea stării sufleteşti a lui V. Sacară, vom cita un pasagiu[1]) din articolul dedicat memoriei lui:

„Onoarea de a fi prefectul unui judeţ, pentru care s'a jertfit în toată puterea cuvântului, pentru Sacară n'a fost un prilej de bucurie şi cu atât mai puţin de îmbogăţire. Dimpotrivă, el se manifesta şi în politică cu aceleaşi însuşiri de ţăran dârz, care nu cunoaşte tranzacţii. Uluit de practice pe cari partidele le-au în-

---

[1]) „In faţa mormântului lui Vasile Sacară", de Onis. Ghibu, în „Tribuna" No. 5, din 4—XI—1938.

trodus în viaţa publică, simplă şi curată a Moldovenilor, Sacară a aşternut pe hârtie, într'un lung memoriu adresat şefului guvernului de pe atunci, I. I. C. Brătianu, tot ceeace mintea sa limpede şi sufletul său cinstit îl îndemna să aducă la cunoştinţa cârmuitorului principal al destinelor ţării. Prefectul Sacară dela Soroca îi cerea primului ministru Brătianu să înţeleagă sufletul Basarabiei şi să-l ajute după firea şi după nevoile lui".

Memoriul a fost înmânat de Sacară lui Brătianu, care i-a făgăduit că-l va ceti şi-i va da satisfacţie. Cu această nădejde el s'a întors la Soroca, aşteptând răspunsul primului ministru. Dar aşteptarea fiind zadarnică, Vasile Sacară şi-a dat demisia irevocabilă din demnitatea de prefect.

Aşa a ştiut să reacţioneze firea cinstită a lui Sacară împotriva unei mentalităţi neîndreptăţite. El a plecat „modest, tăcut şi sărac, cum a fost toată viaţa lui", reîntorcându-se la postul de învăţător.

După un an, naţionalistul sorocean a trimis un exemplar din acest memoriu d-lui Ghibu, care mărturiseşte:[1])

„L-am citit şi am rămas profund impresionat de tonul şi de cuprinsul lui. Erau pagini admirabile de politică naţională basarabeană, cum nu-mi aduc aminte să fi cetit din condeiul vre-unui alt basarabean.

Sunt convins că atunci când cineva îşi va lua osteneala să facă în mod obiectiv şi documentat istoria celei dintăi decade de viaţă românească a Basarabiei, dând peste articolele lui Sacară, le va acorda o

---

[1]) „In faţa mormântului lui Vasile Sacară", de O. Ghibu, în „Tribuna" Nr. 5 din 4—XI—1938

deosebită atenţiune".[1])

Meritele lui Sacară au fost recunoscute de forurile competente. Astfel, în urma raportului Ministrului de Externe Nr. 77799 din 1 Martie 1930, institutorul Vasile Sacară din Soroca a fost încadrat „membru al Ordinului Coroana României în gradul de Cavaler".

Pentru conlucrarea acestui dârz naţionalist în corpul voluntarilor Ardeleni-Bucovineni şi în Legiunile din războiul pentru întregirea Neamului, 1916—1918, i s'a conferit, la 30 Maiu 1932, medalia „Ferdinand I" cu spade şi panglică.

Retras mai mult timp din vâltoarea politică, Vasile Sacară s'a ocupat cu gospodăria. Cetia foarte mult; în special îi plăcea studiul ştiinţelor economice, pe care le asimila cu uşurinţă.

După 1930, el a activat în cadrele partidului d-lui Gheorghe Brătianu, dându-şi toate silinţele să lumineze ţărănimea şi să fie de folos satelor.

Colecţia ziarului „Chemarea Noastră", organul judeţean al fostului partid liberal-georgist, „stă mărturie de această trecută acţiune politică şi de puterea spirituală a lui Vasile Sacară".[2])

Izbutind să cuceriască un loc de cinste în societate, Sacară a ştiut—fără să urmăriască aceasta, ci numai prin felul său de fi modest şi cinstit—să se facă stimat de colegii săi institutori, cari l-au ales preşedintele cercului cultural din Soroca.

Pururi setos de muncă folositoare, s'a ataşat cu

---

[2]) Memoriul lui Sacară a fost publicat de d-l Ghibu în 4 numere din „România Nouă".

[2]) „Mişcarea", anul XXIX, Nr. 1959, din 1 Noembrie 1938: „Moartea lui Vasile Sacară".

tot sufletul mişcării culturale a Atheneului Popular din Soroca, iar la 1936, când s'a constituit căminul cultural central orăşenesc, a fost ales membru în sfatul lui.

Cu prilejul constituirii căminului, a fost între acei cari au stăruit şi izbutit să dea acestui aşezământ de cultură numele martirului basarabean Simeon Murafa.

Când în ţară s'a pornit însufleţita mişcare antirevizionistă, Vasile Sacară, fiind cel mai indicat să prezideze liga judeţeană, şi-a spus cu hotărîre cuvântul autorizat despre păstrarea, cu sfinţenie, a intangibilităţii hotarelor firesti ale României.

Timp de 12 ani, până în cea din urmă clipă a vieţii, Sacară a fost membru în comitetul şcolar al liceului „A. D. Xenopol" şi deputat eparhial.

In ziua de 6 Octombrie 1938, Vasile Sacară—bradul de om care şi-a purtat, sus şi senin, fruntea, prin vijelia vremei—răpus fiind de o boală grea şi necruţătoare, pe care a suferit-o c'un rar stoicism, şi-a dat obştescul sfârşit.

Toată intelectualitatea şi populaţia oraşului a ţinut să ia parte la înmormântarea lui, într'o înfrăţire a durerii, ca semn de meritat omagiu memoriei marelui naţionalist sorocean.

Pe catafalc s'au depus numeroase coroane, iar fanfara liceului „A. D. Xenopol" a întonat, în tot timpul procesiunii, marşul funebru.

Lângă şcoala primară Nr. 2, la care răposatul a fost învăţător, a vorbit d-l institutor Gh. Buga, care a arătat că: „este condus la locul de veci primul prefect al judeţului, bradul între brazi, neînfrânt de nici o furtună, omul care şi-a închinat viaţa naţionalismului şi a pus temelie în şcoală limbei româneşti."

In faţa palatului administrativ, a luat cuvântul d-l A. C. I. Popovici, directorul prefecturii, care a făcut portretul lui Sacară şi, în numele funcţionarilor administrativi, foşti cândva subalternii marelui dispărut, a exprimat condoleanţe mult îndureratei familii.

La scurtul popas din faţa clădirei „Asociaţiei Învăţătorilor", fostul revizor şcolar I. Cuţulab, cu glasul înecat de emoţie, a spus că: „Vasile Sacară a fost un apostol al românismului din judeţul nostru, făcând mare cinste învăţătorimii şi va rămâne neuitat din generaţie în generaţie".

In piaţa „Unirii", unde nu odată, cu prilejul sărbătorilor naţionale, a răsunat glasul lui Vasile Sacară, a cuvântat d-l avocat Petre Hriţcu, fost elev al decedatului, care a evocat unele amintiri din viaţa de neînfrânt naţionalism a fostului său dascăl şi a spus între altele:

„Pe când oamenii politici de după războiu şi-au rotunjit averile, Vasile Sacară a rămas omul modest, cinstit şi chiar sărăcit. In dorinţa de a aduce bine populaţiei judeţului nostru, el şi-a vândut moşia strămoşească, trăindu-şi restul zilelor în căsuţa lui modestă din mijlocul unei viişoare, pe care o îngrijia singur, cu dragostea de bun gospodar".

La mormânt a vorbit d-l Ion Candiani, fost prieten intim al răposatului, relevând personalitatea şi meritele celui plecat dintre vii.

„Populaţia oraşului şi judeţului—scria în continuare ziarul „Timpul", cu prilejul morţii lui Sacară—deplânge pierderea acestui brav naţionalist, român neaoş, luptător tenace, om cinstit, moldovean îndrăgostit de pământul şi limba strămoşească.

Toată viaţa lui a urmat, fără abateri, drumul naţionalismului. Ochii săi căpătau lumini scânteetoare, când vorbia de România, şi nu era basarabean care să cunoască mai temeinic istoria neamului şi literatura românească.

Deşi sărac—ca orice om cinstit—pe masa lui se găsia totdeauna ultima carte apărută".[1])

In ziua de 13 Noemvrie 1938, cu prilejul adunării sfatului căminului cultural „Simeon Murafa", s'a făcut comemorarea lui Vasile Sacară.

Preşedintele căminului, d-l Ion Candiani, evocând figura marelui dispărut, a spus între altele:

„Vasile Sacară a fost unul dintre primii veterani şi dintre cei mai stimaţi ai vieţei culturale sorocene. El a făcut parte, chiar dela început, din cohorta noastră de ateneişti. Inainte de Unire, Vasile Sacară a dat, printr'o activitate neobosită, impuls naţionalizării şcoalei primare în Basarabia şi îndeosebi în judeţul Soroca.

In calitate de prefect, a stăruit să distribue cât mai multe burse studenţilor nevoiaşi dela universităţile româneşti, iar în judeţ a pornit o campanie intensă de construcţii de localuri, pentru şcolile primare.

Vasile Sacară a fost profund cunoscător al firei omeneşti şi al nevoilor sociale de tot felul. Zilnic găsiai la dânsul oameni din toate straturile sociale, îndeosebi colegi învăţători, veniţi după sfaturi în legătură cu şcoala şi chestiuni culturale diferite.

Oriunde activa, Vasile Sacară era robul principiilor sale.

Amintirea lui trebue să fie veşnică în societatea noastră. Gândindu-ne astăzi la el, să trimitem sufletu-

[1]) „Inmormântarea lui Vasile Sacară", ziarul „Timpul" din Oct. 1938.

lui său nobil recunoştinţa noastră".

După un minut de reculegere, sfatul căminului a hotărît să trimită încercatei familii această scrisoare de omagiu:

„Prea onorată Doamnă,

„In şedinţa dela 13 Noembrie 1938 a comitetului de conducere al căminului orăşenesc „Simeon Murafa", membrii acestui comitet, au comemorat întreaga activitate, pe care mult regretatul Domniei Voastră soţ a desfăşurat-o în cursul vieţei sale, devotându-se cu atâta înţelepciune operelor culturale în mijlocul nostru.

Nimeni din noi nu va uita aprigul său patriotism şi nemărginita sa dragoste de ţară, ce a dovedit-o cu vorba şi fapta în toate împrejurările vieţei sale publice şi private.

Amintirile ne-au înălţat duios spre anii trecuţi, spre viaţa trăită, clipă cu clipă, împreună; spiritele noastre s'au legat reînviind acele momente comune trăite cu toată intensitatea laolaltă.

Spiritul său a fost desigur între noi la şedinţa solemnă, când i-am cerut să ne ajute şi în viitor, aşa după cum a făcut-o în viaţa pământească, sprijinind cu largheţă realizările noastre culturale.

Preşedintele sfatului a amintit cu evlavie toată contribuţia lui Vasile Sacară la aceste realizări. El speră că aceste amintiri frumoase vă vor mângâia viaţa, ce soarta v'a hărăzit-o.

Primiţi, vă rugăm, stimată Doamnă, omagiile de devotament ale Sfatului căminului, în frunte cu preşedintele său".

Vasile Sacară a fost un temerar şi cinstit apărător al iubitei lui Basarabii şi împreună cu ea al Patriei

Întregite. Se opunea, cu toată înverşunarea, nedreptăţilor—indiferent dela cine ar fi provenit—făcute provinciei natale.

Nu oricine ar fi avut curajul să scrie şi să înmâneze primului ministru al ţării un memoriu în care să arate greşelile săvârşite de guvern faţă de Basarabia şi să ceară înlăturarea lor, aşa cum a scris şi a cerut Vasile Sacară.

Datorită sincerităţii, corectitudinei şi spiritului de sacrificiu, de care a dat dovadă când au cerut-o interesele sociale, Sacară a fost înfrânt politiceşte, locul lui fiind ocupat de politicianii mărunţi, îndemânatici în slujirea intereselor lor de procopsire şi formaţi la şcoala materialistă post-belică.

Istoria obiectivă va desprinde, de bună seamă, figura morală a lui Vasile Sacară şi nimbul său de luptător neînfricat pentru Patrie, aşezându-l în rândul adevăraţilor oameni de frunte ai neamului.

Iar gloria, ce aureolează chipul acestui mare fiu al Sorocii, plecat în impărăţia umbrelor, se va resfrânge ca o lumină nepieritoare, cinstind judeţul nostru şi întreaga provincie, cuprinsă între ţărmurile Prutului şi ale Nistrului....

Constantin Th. Cazimir
(1860—1910)

Constantin Th. Cazimir

(1860—1910).

Pe iconostasul figurilor de seamă ale judeţului nostru se află, fără îndoială, la loc de cinste şi Constantin Th. Cazimir, un humanist şi filantrop desăvârşit.

Prin moartea lui au rămas în părăsire o sumedenie de bursieri orfani, lipsiţi de orice reazim; pentru aceştia Constantin Cazimir fusese cel mai bun prieten, un părinte plin de dragoste şi cel mai viu simbol al cinstei şi al nobleţei sufleteşti.

El nu era un Cresus, bogătaşul legendar, fiind întrecut de foarte mulţi prin averile lor; dar a fost unul din puţinii oameni de înaltă valoare morală, care a înţeles ce întrebuinţare să dea bogăţiei lui.

Era socotit de unii straniu, de alţii chiar nebun, pentru că împărţia, anual, peste 100 mii ruble aur unor bursieri necunoscuţi.

Duşmanii lui, în neputinţa de a se hotărî să-i urmeze pilda măreaţă, îi doriau tot răul şi se bucurau de neplăcerile ce se iviau acestui făcător de bine. Dar nimic n'a putut înrâuri asupra lui Constantin Cazimir, care a mers până la sfârşitul vieţii pe drumul faptelor bune şi a iubirii pentru semenii lui.

Credem că figura lui e vrednică să fie amintită generaţiei noastre, crescută la şcoala materialistă postbelică. Fie ca exemplul lui să fie imitat cel puţin spiritualiceşte şi încă multe suferinţe omeneşti se vor putea alina.

Fiindcă familia Cazimir îşi are origina încă din

secolul XV şi a dat neamului nostru multe personalităţi de vază, ne vom opri asupra istoricului ei. Acest lucru ne este uşurat de d. Gh. Bezveconâi, cercetătorul pasionat al trecutului nostru. [1])

Familia Cazimir se trage din Kazimir-Kazimirski; e originară din Polonia şi a emigrat în Moldova, la 1662.

Tradiţia familială susţine că boerii Cazimir se trag dela regele Kazimir cel Mare,[2]) şi anume din legăturile lui cu o castelană a Ţeţihovului.

Genealogistul Adam Boniecki găseşte că origina familiei este în legătură cu procesul lui Adam Kazimirski, împreună cu sora soţiei sale Clara, contra unui Sbâşec.

Blazonul familiei,—un corn de cerb,—e cel al lui Biberstein, care are legătură cu boerii moldoveni.

Genealogiştii Paprocki, Ion Bobrowicz, Boniecki, găsesc obârşia conţilor din Silezia, iar unii din Elveţia.

Primul Kazimirski, amintit de Boniecki, este Adam, al cărui fiu Iacuş, apare la 1432 ca martor la ridicarea la rangul de boerie al lui Luca Waldorf.

Pavel Kazimirski semnează în 1439 confederaţia lui Spâtek din Melştin. [3]) Tot în secolul XV sunt fraţii: militarul Petru şi deputatul Nicolai, în 1575 şi Hristofor, episcopul Kievului (1602).

Alţi trei Kazimirski: Kazimir, Stanislav şi Toma, iau parte activă la alegerea regelui Ion Kazimir în 1648.

---

[1]) „Din trecutul nostru", anul III Nr. 17—20, Februarie—Mai 1935, Gheorghe Gh. Bezveconnâi. Chişinău—Tipografia Uniunii Clericilor Ortodocşi din Basarabia.

[2]) Gheorghe Bezveconnâi: „Din trecutul nostru" anul III, Nr. 17—20 Februarie—Mai 1935.

[3]) Din „Herbazz Polski Kaspra Niesieckiego. W. Lipscu 1839", citat de d-l Gh. Bezveconâi în „Din trecutul nostru".

Acest Kazimir Kazimirski poate fi identic cu acel ce a imigrat în Moldova la 1662.

D-l Bezveconâi redă, în „Din trecutul nostru“, părerile d-lui V. S. Illiaşenco în următoarea versiune:

„La 31 Mai 1339 regele Kazimir cel Mare confirmă hrisovul prin care se recunoaşte Ciudçăi, fiica lui Pelka castelanul Sieciechowski (Ţeţihovski) şi soţia sa Margareta opt moşii ca zestre la căsătoria ei cu Niemierza z Golczy (Golecky).

După genealogiştii O. Balzer şi A. Bonecki, legătura intimă a lui Kazimir cel Mare cu Ciudca a început în curând, căci la 1342 se naşte primul fiu, Pelka. Acesta ar fi strămoşul familiei Cazimir.

Paharnicul C. Sion în „Arhondologia Moldovei“, scrisă între anii 1844—1850, vorbeşte de Panait şi Petrache Cazimir, ca fii ai boerinaşului Grigoraş din Onesti, ţinutul Sucevei. Deoarece tatăl lor s'a stins de timpuriu, ei au fost crescuţi în casa vistiernicului Balş (†1809). Ei au ajuns la ranguri de spatari. Panaite a locuit pe strada Golia, iar Petrache pe a Academiei din Iaşi.

După 1812, majoritatea Cazimireştilor s'au aşezat în Basarabia, unde Panait poseda moşiile: Palade, Rujniţa, Oneşti, Ohrincea, Malu-Tohatinului, Vadu-lui-Vodă, Lohăneşti, Mărtineşti, Negrileşti, Tartaul etc.

La 23 Ianuarie 1814, spatarul Panait a cerut Divanului să confirme drepturile lui în Basarabia, unde se aşezase definitiv şi se bucură de o mare trecere pe lângă boerimea locală.

Astfel, la 7 Martie 1819, printr'un ucaz al ţarului, a fost ridicat la rangul de consilier colegial, iar între 1822—25 ales deputat în Sfatul Suprem.

Fiul lui Panait, căminarul Iordache, a rămas în Moldova; a avut mai multe proprietăţi în jud. Vaslui. Fiul lui cel mic, Panaite, a fost cunoscutul om politic din 1848 când, împreună cu Al. Cuza, C. Negri, V. Alecsandri şi Vârnav, a trebuit să pribegească, cu 2 veri, în Bucovina.

Intors în ţară, a ocupat funcţiuni înalte: pe timpul lui Sturdza a fost căminar; Grigorie Ghica l-a ridicat, la 1853, la rangul de agă, iar Vogoride, în 1858, l-a numit vornic.

A făcut parte din Divanul Unirei. Ca deputat, a căutat să mute Curtea de Casaţie dela Focşani la Iaşi.

A fost deputat, senator, prefect de Dorohoi, vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor şi a murit fiind senator.

Petrache Cazimir, proprietar din jud. Vaslui şi Basarabia, a avut 6 copii: Răducanu, Costache, Teodor, Antiţa Ioniţa-Coroi, Aniţa Criticos şi Eupraxia.

Răducanu Cazimir a fost căminar, spatar, postelnic; viaţa i-a fost curmată de moarte silnică. A lăsat mai mulţi copii: Petre Cazimir, care a urmat liceul la Athena, iar universitatea la Berlin, unde, în 1845, şi-a luat doctoratul.

Teodor a lui Petrache Cazimir s'a căsălorit cu Elena Kogălniceanu şi a avut doi fii: colonelul Emil (1841—1918), aghiotantul Regelui Carol I şi Neculai, doctor în drept al universităţii din Berlin.

Colonelul Emil Cazimir vorbeşte despre unchiul său Costache Cazimir care, la luarea Basarabiei, s'a aşezat la Mileşti, în jud. Bălţi.

Costache Cazimir, la rândul său, a avut pe Petrache, care s'a însurat cu fiica unui general rus.

In Basarabia, jud. Hotin, a fost o ramură a Cazimireştilor. La Vascăuţi a trăit Ioan (Teodor). Acesta a avut pe Costea, Fedea (mort) şi pe Victor, naturalizat francez.

La Ienăuţi trăia Alecu Cazimir, al cărui unic fiu s'a înecat în iazul depe moşia lui.

Familia Cazimir, ce ne interesează în deaproape, se trage dela fiul al doilea al căminarului Costache, care s'a născut la 1801. A făcut vaste studii agricole şi le-a aplicat pe moşia sa din Mileşti, unde a fost înmormântat la 1882. Până la ultima clipă a vieţii, a fost un înfocat filo-român. Naţionalismul lui şi al fiului său, studentul Petrache, se vede dintr'un raport al generalului P. Kotzebue, general-gubernatorul Novorosiei, care a scris din Odessa, gubernatorului din Basarabia: că printre boerii basarabeni este un partid, ce visează la restabilirea moldovenilor în drepturile lor.

„In fruntea acestui partid stau: secretarul adunării deputaţilor nobilimii, Alexandru Cotruţă, fratele său, judecătorul ţinutului Chişinău şi Orhei, Carol Cotruţă, doi fraţi Casso (fiii lui Ştefan Casso), fraţii Constantin şi Ioan Cristi, Constantin Cazimir şi fiul său, studentul Petrache".

O altă ramură a familiei Cazimir din Basarabia, înrudită cu prima, se coboară din vtorîi paharnic Costache.

Fiul său Ioan, născut la 1778, a fost proprietarul moşiei din Vascăuţi. A fost înmormântat lângă biserica satului, în impozantul cavou cu o placă de marmoră albă, cu următoarea înscripţie românească, mărturie a sentimentelor naţionale ale membrilor familiei:

„Supt această piatră vârtoasă

Sânt ascunsă multe oasă
La doi fraţi şi trii surori
Aceste-s numele lor:
Lascar, Iancu, Porfiria
Anastasia şi Maria . . .
Dumnezeu să-i pomenească
Intru împărăţia cerească.
Lângă dânşii nu de mult
S'au îngropat în mormânt
A lor părinte iubit
Care aşa au poruncit
Să-l punem lângă ai săi fii
Ca să şază în vecii"

Ioan Cazimir s'au săvârşit în anul 1827 Genvarie 30.

Ioan Cazimir a fost însurat cu Ecaterina, fiica pitarului Chiriac Borş. Din această căsătorie au rezultat mai mulţi copii: Feodor (1811—1890), Sandu (Alexandru 1814—1882), Ana, născută în 1816, Costache (1819—1874) şi Alexei, care s'a călugărit sub numele de Anfim.

Fiul mai mare Feodor Ivanovici, om de rară bunătate, a fost, prin anii 1853—60, epitropul liceului din Chişinău (azi Hajdău), înzestrând acest aşezământ şcolar cu o bibliotecă românească.[1])

Ca fruntaş al vieţii publice, a ajuns consilier de stat efectiv şi în 1856 s'a prezintat ţarului cu o plângere, în numele nobilimei.

Ca proprietar s'a purtat cu dărnicia unui adevărat om de bine.

---

1) Ştefan Ciobanu: „Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă", Chişinău 1923.

Din căsătoria lui cu Varvara Vasilievna Melnicova († 1910), a avut pe Feodor, fruntaş al Zemstvei şi ctitorul bisericii din Vascăuţi, pe Constantin, Alexandru, Vladimir, dr. Victor, Elena S. M. Cerchez, Eliza I. L. Lisovski şi Ecaterina.

Constantin Cazimir, al doilea fiu al lui Feodor Ivanovici, s'a născut la 1860. Incă din frageda copilărie a avut prilejul să tragă învăţăminte folositoare din bunele însuşiri ale părinţilor lui. Trăind în mijlocul poporului, a învăţat să-i cunoască sufletul obidit şi traiul plin de lipsuri. Fire impresionabilă şi foarte bună, micul Constantin a înmagazinat în suflet o mulţime de imagini ale suferinţei omeneşti şi s'a hotărît să devină un făcător pe bine pentru cei mulţi şi umili.

Primele clase de liceu le-a făcut la Camenet-Podolsc, iar în 1874 s'a transferat în clasa IV a liceului Real din Chişinău, pe care l-a terminat la 1878. A fost un elev modest, sociabil şi sârguincios la studii, fiind promovat în clasa V cu media 10 la toate obiectele şi înscris pe tabla de aur a liceului.

In clasa VI a arătat un deosebit interes pentru ştiinţă şi literatura rusă şi cea streină, în cunoaşterea cărora a întrecut mult pe toţi colegii lui.

In clasa VII a început pregătirea specială pentru examenul de concurs la Academia agricolă din Moscova şi astfel munca lui s'a concentrat şi mai mult în cercetarea ştiinţelor pozitive.

Dela sosirea lui în Chişinău, a locuit cu fratele său Vladimir la aceiaşi gazdă. S'a ocupat de gospodăria lor, potrivind de minune budgetul.

Ca elev serios, conştiincios şi bun la suflet, a reuşit să cuceriască repede stima, apoi dragostea colegilor.

Prieteni îşi alegea din mijlocul acelora cari ştiau să-i câştige încrederea şi să se arate cinstiţi şi sinceri.

Izbânzile şi pregătirea intelectuală îl situau mai presus de ceilalţi elevi, dar niciodată n'a fost mândru de sine. Faţă de colegi era foarte prietenos şi gata totdeauna să-i ajute cu sfatul şi cu fapta.

Un exemplu de solidaritate faţă de clasă îl constitue faptul că deşi venea oricând cu lecţia pregătită totuşi dacă hotăra clasa să nu răspundă nimeni la lecţie, el era primul care se alătura acestei propuneri şi scăpa colegii din încurcătură.

Bunătatea lui o folosiau ca diversiune la lecţiile de fizică, al cărei propunător era însăşi directorul liceului. Pe acesta, Cazimir îl antrena în discuţii ore întregi şi lecţiile nu se mai ţineau... Acelaş procedeu era folosit şi la lecţiile de franceză.

De pe băncile liceale căuta să-şi ajute materialiceşte colegii săraci. Ii împrumuta cu bani şi le căuta meditaţii. El, personal, ducea o viaţă modestă şi nu-şi îngăduia nimic peste nevoile obişnuite.

Vara întreagă, după terminarea liceului, s'a pregătit foarte temeinic pentru examenul de concurs.

Ca student al Academiei agricole din Moscova, a căutat să menţină legăturile cu foştii colegi, interesându-se de soarta lor. In trecere prin centrele universitare, avea grijă să-i viziteze pe unde se aflau şi să reînoade vechea prietenie. Nu se jena să stea cu ei de vorbă prin mansarde, pe la marginile oraşului, şi în felul acesta a izbutit să cunoască toată mizeria şi lipsurile în care se sbăteau colegii lui. Aceasta i-a întărit convingerea că o mulţime de elemente, dotate cu însuşiri rare, se pierd fără rost în lupta grea pentru

viaţă. Aşa s'a născut în sufletul lui hotărîrea de a sprijini pe toţi cei capabili şi dornici de lumina ştiinţei, îndeplinind ideia selecţionării valorilor omeneşti şi a pregătirii lor pentru ridicarea culturală a masselor. Şi astfel, Cazimir a început să susţină bursieri la universităţi.

Numărul acestora creştea din an în an şi erau răspândiţi prin toate centrele universitare ruseşti şi străine. Către sfârşitul vieţii lui, numărul bursierilor ajunsese peste 500.

Singurul criteriu după care făcea alegerea bursierilor era lipsa lor materială. Nu-l interesa sexul, rasa, confesiunea, ci-l preocupa aptitudinea celui nevoiaş şi convingerea că va putea face din ei oameni folositori semenilor.

Pentru armata lui de bursieri, Cazimir cheltuia anual peste 100.000 ruble. Nu da niciodată banii cu aere de filantrop, ci înfăptuia discret o operă izvorîtă din convingere. De îndată ce-şi alegea protejatul, căuta să-l cunoască de aproape şi să-l indemne să se pregătiască pentru vocaţia lui firească. Stăruia să-l înscrie la facultatea cea mai potrivită şi apoi îi da bani, nu numai pentru taxe, ci şi pentru viaţă.

Inzestrat sufleteşte dela natură şi posedând un mare bagaj de cunoştinţi, el sfătuia pe protejaţii lui să viziteze teatrele, expoziţiile şi mai ales să nu piardă nici o ocazie de a participa la excursii, pe cari le considera foarte instructive şi educative.

„Căutaţi de nu vă mulţumiţi numai cu cunoştinţi, folosiţi orice împrejurare pentru a vă îmbogăţi cu impresii neuitate din viaţa oamenilor superiori. Numai în cazul acesta,—le zicea Cazimir bursierilor,—veţi putea

fi adevăraţii purtători ai ştiinţii şi ai înaltelor tendinţi".

Tot el îi sfătuia să studieze conştiincios, iar la sfârşitul anului cerceta notele, luând măsurile cuvenite pentru îmbunătăţirea rezultatului.

La Cernoleuca avea o cancelarie specială pentru bursierii săi. Zilnic, până la 2 noaptea, le răspundea tuturor la scrisorile primite. Dacă vreunul se îmbolnăvea, lăsa toate grijile gospodăriei, se ducea la bolnav, îi căuta medic. Dacă sănătatea nu-i permitea să-şi continue învăţătura, îl sfătuia să-şi întrerupă studiile până la complecta însănătoşire, neîncetând să-i trimită bani.

Niciodată nu lăsa de înţeles bursierilor că-i ajută din milă. Avea grijă de ei şi după terminarea studiilor, stăruind să le găsiască servicii, iar până atunci le da banii pentru existenţă.

Obsedat de grija de a nu nedreptăţi cumva pe unul care, în adevăr, ar avea nevoe de sprijinul său, Cazimir era darnic cu toată lumea, nerefuzând ajutorul său nimănui.

„Mai bine să ajut şi pe acei cari s'ar putea lipsi de banii mei, decât—în faţa întrebării dacă are sau nu nevoe de ajutorul meu—să refuz sprijinul unuia care ar fi cu adevărat nevoiaş".

Tot ce dorea şi le cerea protejaţilor săi, era să nu-şi uite niciodată obligaţiunile lor faţă de societate.

„Nu trebue să ne despărţim decât cu conştiinţa clară a obligaţiunilor reciproce ce ne leagă faţă de interesul comun al propăşirii societăţii; aceasta o voiu dovedi prin modestia şi râvna în îndeplinirea îndatoririlor faţă de societate.

Mulţumirea lui era mare când izbutia să dea ob-

ştiei oameni utili.

„Eu nu vă cer nici-o răsplată; mulţumirea şi plata dvs. va fi atunci, când vă vom vedea lucrători utili şi conştiincioşi masselor populare“.

De mare atenţie şi sprijin se bucura tineretul feminin şi cel evreesc.

„Femeile, spunea el, neavând drepturi, sunt date uitării. Se impune educarea lor ca elemente de valoare indispensabile societăţii, în care femeia este mult ignorată“.

„Tineretul evreesc trebue să fie ajutat pentru că el nu poate primi bursă dela stat“.

Era natural că, prin purtarea lui faţă de bursieri, Cazimir să fie iubit şi stimat de ei ca un adevărat părinte. Ba mai mult, chiar legăturile erau atât de nobile şi sincere, încât atunci când s'a aflat că este bolnav, toată armata lui intelectuală s'a pornit în drum spre patul său de suferinţi.

Văscăuţii, moşia părintească, unde zăcea Cazimir, a fost invadată de bursierii lui, veniţi să-l viziteze. Unii au amanetat până şi pernele de sub cap, numai să poată vedea pe mecena şi binefăcătorul lor.

Numeroşii lui protejaţi erau agenţii de răspândire a luminii, ştiinţei şi muncii conştiincioase, spre folosul şi fericirea oamenilor.

Următorul caz va ilustra şi mai bine caracteristica acestui om cu vederi largi. Astfel, studenţii din Odessa s'au pus în grevă. Zemstva gubernială din Chişinău a hotărît să le tae bursele.

Cazimir, fiind membru al Zemstvei, a fost singurul care s'a opus acestei măsuri: „Invaţă sau sunt în grevă, studenţii au nevoe de hrană zilnică. Ce vreţi,

au şi ei obişnuinţa rea de a mânca“...

Nobleţa, delicateţa şi bunătatea sa îl făcea ca niciodată să nu impună elevilor părerile lui politice. Îi plăcea avântul şi sinceritatea ce însufleţia pe aceşti tineri, făcându-i capabili să promoveze idei nobile în societate.

„Eu îl preţuesc pe acel om care din timp în timp este în stare să descopere ceva bun în caracterul său“.

Popularitatea lui a trecut peste graniţele Basarabiei şi chiar a Rusiei. A pus spre fructificare mai mult de un milion ruble, din dobânda cărora sprijinea pe toţi cari doriau şi nu puteau, din lipsa mijloacelor, să se dedice progresului societăţii.

Cu două săptămâni înainte de moarte, stând de vorbă cu bunul său prieten, directorul institutului de medicină experimentală V. V. Podvâsoţchi, s'a înţeles să pună spre fructificare 6000 ruble, din venitul cărora să premieze două lucrări cu privire la patologia experimentală: prima despre cura cancerului şi a doua despre patologia pelagrei. Cu 2 zile înainte de moartea lui Cazimir, Podvâsoţchi a fost înştiinţat de către direcţia Băncii Statului că s'au depus banii.

Era un filantrop sincer şi lipsit de fariseism. Se interesa, cu multă căldură, ca banii daţi să aibă o cât mai folositoare destinaţie.

In acţiuni filantropice el îşi consacra o bună parte din preocupările şi munca lui. Deaceea, foarte mult din ceea ce era început de cultură în Basarabia, lui i-se datoreşte.

Cazimir n'a izbutit să lase testament. Văzând că desnodământul fatal îl pândeşte, a scris mamei: „Scumpă mamă, dacă aceasta este moartea, vă rog să mă

iertaţi pentru neplăcerea şi păcatele pricinuite".

In scrisoarea către rude şi moştenitori, i-a conjurat să aibă grija bursierilor săi:

„In numele Tatălui, Fiului şi Sfântului Duh, Vă rog, moştenitorii mei, duceţi la capăt educaţia bursierilor. Despre altceva nu vă pot ruga".

Iată dece ziua fatală de 12 Iunie 1910, a adus la Vascăuţi o lume imensă de peste 10.000 oameni. Această masă de adoratori şi fii sufleteşti, în ziua înmormântării, în toate limbele, s'au închinat, cu evlavie, în faţa rămăşiţelor pământeşti ale lui Cazimir.

Mulţi, cu preţul ultimului ban, au procurat coroane cu inscripţii: „Părinte, cui ne laşi".

Moartea lui Cazimir a fost o catastrofă pentru sute şi mii de oameni. El nu s'a bucurat de familie proprie, însă a lăsat peste 500 de orfani sufleteşti cari au plâns cu durere dispariţia lui dintre cei vii.

***

Adânc cunoscător al popoarelor, stăpân desăvârşit al ştiinţei agricole, Cazimir îşi dădea perfect de bine seama despre ignoranţa populaţiei basarabene. Pentru stimularea ei a activat în direcţia şcoalei şi gospodăriei. Cu toată energia s'a pus în slujba nobilă a instituţiilor de lumină. Nu cruţa nici un fel de mijloace pentru ridicarea nivelului cultural. Deaceia da atenţie mare satului Cernoleuca, unde îi plăcea să stea cât mai mult, în mijlocul sătenilor, cari, datorită conduitei lui binevoitoare faţă de ei, îl respectau şi-l iubiau. Mai cu seamă avea mult la inimă şcoala din Cernoleuca, construită şi întreţinută de el.

Această şcoală s'a bucurat de sprijinul 'său nelimitat. Ca preşedinte al comitetului şcolar, a condus-o,

dela întemeerea ei, până la moartea lui. Se interesa de corpul didactic al şcolii şi de succesele elevilor. Adesea asista la examen şi inima lui găsea cea mai mare plăcere şi fericire, când izbutia să descopere talente între fiii sătenilor săi.

Tot în Cernoleuca a organizat grădini de copii. De sărbători, pe banii lui, se confecţionau rochii pentru fetele dela şcoală. Grija lui n'a cunoscut margini. Astfel, chiar depe patul suferinţii, se interesa de copiii dela şcoala din satul său.

S'a îngrijit nu numai de culturalizarea satului, ci şi de sănătatea sătenilor. In acest scop a construit spitale la Cernoleuca şi Vascăuţi. Nu precupeţia mijloace pentru întreţinerea lor, dar mai ales al spitalului dela Cernoleuca.

Stima şi dragostea de care se bucura în mijlocul norodului i s'a arătat prin alegerea lui de judecător de pace; deasemeni a fost persoană influentă în comitetul şcolar judeţean al Hotinului şi Sorocei şi a condus, ca preşedinte, comitetele a peste 20 de şcoli primare şi secundare. Şcoala dela Grinăuţi era şi ea aproape de sufletul său, de agronom luminat.

Edineţii s'au bucurat şi ei de atenţia lui Cazimir: casa obştească şi biblioteca sunt înfăptuirile lui. Din înşirarea operelor obşteşti ale lui Cazimir, putem deduce dorinţa sinceră de ridicarea nivelului cultural şi social al Basarabiei.

Propăşirea populaţiei nu o vedea numai prin înmulţirea şcoalelor. Era omul realităţilor. Cunoştea că lumina se întovărăşeşte de minune cu starea materială prosperă a masselor populare. Iată dece a căutat să fie pildă vie pentru sătenii săi în ce priveşte organi-

zarea şi conducerea gospodăriei lui.

Acest lucru îl făcea, fiind convins că nu numai oamenii sunt şi pot fi iubiţi, ci acest sentiment îl putem avea şi faţă de natură, sol, animale, pomi. Deaceea se deda, cu toată râvna, conducerii gospodăriei, ce-i prilejuia uitarea decepţiilor pricinuite de răutatea şi nerecunoştinţa oamenilor.

Frumuseţile naturii erau aproape de sufletul său nobil şi concorda cu temeinica lui pregătire ştiinţifică.

Pe lângă pregătirea lui multilaterală, fiind poet şi pictor, era şi un gospodar practic. Înclinaţiunile sale altruiste îl costau foarte scump, căci pentru satisfacerea lor era silit să cheltuiască fără încetare. Era gata să piardă cât de mult, numai să ştie că tot ce va rodi de pe urma străduaniei lui să fie frumos şi util societăţii.

Dorind să aibă cai frumoşi, de lucru, a cumparat reproducători scumpi şi a stăruit ca, prin încrucişări, să scoată o specie aleasă şi rezistentă la muncile agricole. După multă cheltuială şi muncă, izbuti să aibă cai puternici. Îi privia cu multă plăcere, atunci când ei, cu uşurinţă, răscoliau solul dătător de atâtea bogăţii. A reuşit să capete specii foarte bune nu numai pentru tracţiune, ci şi pentru armată.

Ţăranii depe moşiile sale şi împrejurimi au ajuns şi ei să aibă asemenea specii de cai. La expoziţiile, organizate de Cazimir, poporul se prezenta şi el în număr mare, făcând să-i crească inima de bucurie.

Cazimir s'a ingrijit şi de celelalte specii de animale. Astfel, a adus reproducători de oi karakuli din Buhara, porci de rasă. În ce priveşte vitele cornute, era de părere că cele locale sunt bune, dar trebuie

să fie selecţionate. El izbuti să dea exemplare alese, care puteau înfrumuseţa orice expoziţie.

Precum se vede, bunătatea lui se întindea şi asupra animalelor. Îngrijia ca locuinţele lor şi ale păsărilor de curte să aibă tot ce trebue unui trai, corespunzător ultimelor cerinţe ale ştiinţei. Ori de câte ori avea ocazie, se interesa în deaproape la vizitii, ciobani, despre toate întâmplările în turme. Dragostea lui faţă de animale o exprima prin vorbe dulci, adresate lor ca şi oamenilor.

Iubia natura. Parcurile şi florăriile lui dela Cernoleuca şi Vascăuţi erau exemplare de o frumuseţe rară. Aleile lui erau vestite în întreaga Basarabie. Bun cunoscător al botanicei, era foarte mulţumit dacă putea lămuri pe numeroşii săi vizitători, asupra numirilor şi varietăţilor rare.

La obiecţiunile prietenilor săi, că nu face să sădim pomi, căci nu se ştie cine se va folosi de roade, Cazimir le răspundea cu bunătatea caracteristică: „Săditi şi nu vă gândiţi la viitor. Faceţi la fel ca mine şi nu vă amintiţi de moarte. Prin aceasta veţi face bine semenilor voştri".

Bun cu oamenii şi cu animalele, era bun şi cu natura înconjurătoare şi avea mare dragoste pentru roadele pământului. Toată silinţa lui era concentrată să nu stoarcă prea mult vlaga solului.

Urmărea cu atenţie progresul ştiinţei, ale cărei rezultate căuta să le pună în practică. Se bucura din toată inima de roadele ştiinţei experimentate de el. Ba a căutat să convingă şi pe alţii să facă la fel. Prin toate mijloacele a stimulat pe ţărani să ia exemplu, urmărind prin aceasta ridicarea standardului de

viaţă. A căutat să demonstreze, practic, necesitatea pluriculturale a plantelor, prin o agricultură intensivă.

Tot urmărind acest ţel, a fost iniţiatorul organizării expoziţiilor agro-zootechnice la Edineţi, expoziţii ce au constituit un stimulent binefăcător pentru toată lumea.

Timp de 15 ani a fost preşedintele comitetului şcoalei din Grinăuţi. In acest timp a pus multă muncă şi pricepere pentru bunul mers al şcoalei. El participa regulat la alcătuirea programei şi distribuia elevilor nevoiaşi burse, cerându-le în schimb numai muncă conştiincioasă.

Membrii personalului de serviciu se bucura de o atenţie deosebită; între altele, el le punea la îndemâna sămânţa selecţionată, iar familiile lor se folosiau de binefacerile băiei şi spitalului. Nu le plătea leafă mare, în schimb căuta să le înmulţească privilegiile: punea la dispoziţia lor locuinţe higienice cu grădină şi livadă s. a. Stăruia să-i organizeze în societăţi de asigurare şi nu cruţa nimic pentru a îmbunătăţi traiul lor.

Acelaş lucru îl făcea şi pentru ţărani. Pe o mulţime din ei i-a împroprietărit şi îi îndruma mereu, căci grija lui faţă de răscolitorii gliei n'avea limită.

E natural, deci, ca astăzi să vedem cum sătenii lui înstăriţi îşi cultivă cu dragoste ogoarele. Gospodăriile lor sistematizate, cu maşini agricole, cu sămânţă aleasă, cu rase de animale bune, dovedesc hărnicia şi hotărîrea unor agricultori, apţi de progres.

Scrutând trecutul lor, se va găsi, fără îndoială, în toate aceste manifestaţiuni ale lor, urmările binefăcătoare ale gospodarului model Cazimir, care a trăit mai mult pentru semenii lui decât pentru el.

În ultimii ani, desgustat de ordinea din stat, cu care nu se putea împăca, a căutat să contribue cât mai mult la dezvoltarea ştiinţei agricole. Fiind preşedinte al societăţii de ştiinţe naturale, a întemeiat revista „Besarabscoe seliscoe hoziaistvo“, (Revista Basarabiei de gospodărie). Se ocupă mult de ea, căutând s'o facă accesibilă masselor.

***

Om de o cultură vastă, cunoscător de ţări şi popoare, deţinător de mare avere şi mai cu seamă însufleţit de idei democratice şi progresive,—Cazimir a activat cu râvnă, în sensul vederilor sale pe terenul vieţii obşteşti. Astfel, dela 1885, în calitate de consilier al Zemstvei, s'a încadrat grupului progresist.

Personalitatea lui, caracterizată printr'o bunătate excesivă, se completa cu o sumă de principii, dela cari niciodată nu se abătea. Cu cât lupta era mai grea, cu atât devenia mai atent faţă de el şi prieteni.

Străin de ambiţii personale şi totdeauna desinteresat, Cazimir lupta pentru triumful principiilor lui. Ştia să le apere în situaţiile cele mai delicate, fără a-le sacrifica. Deaceea, cuvântul lui era foarte ascultat. Aproape un sfert de secol şi-a îndeplinit obligaţiunile de consilier şi în tot acest timp a ştiut să impună o atmosferă academică în discuţii. Lui se datoresc multe înfăptuiri ale zemstvei pe tărâmul învăţământului, al medicinei populare şi al agriculturii. Problemele acestea făceau parte din specialitatea lui. Era oricând în curent cu ultimul cuvânt al ştiinţei, în această privinţă şi nu scăpa nici un prilej, ca să nu vorbească în adunare, propunând soluţii practice.

În problema învăţământului, cuvântul lui, ca al

unuia care a sacrificat muncă şi bani pentru selecţionarea valorilor, era hotărîtor. În cadrul zemstvei, ca şi la Cernoleuca şi Vascăuţi, a luptat contra ignoranţei populare, cerând, cu insistenţă, ca zemstva să contribue serios la îmbunătăţirea învăţământului primar. Atunci când zemstva gubernială a hotărît ca învăţământul primar să fie lăsat pe seama judeţelor, el a combătut-o şi a dovedit că în felul acesta nu se va putea realiza vre-un progres, fiind cu neputinţă a se face faţă cheltuelilor. In faţa argumentărilor lui Cazimir, zemstva gubernială a cedat

Cunoscând din proprie experienţă că o mulţime de talente se pierd, din lipsa de mijloace, a cerut şcoli bine inzestrate pentru popor.

În 1898 s'a ridicat, cu vehemenţă, împotriva curentului pentru şcoala ieftină, la care ţineau simandicoşii consilieri. „Fiecare şcoală are nevoe de personal didactic bine pregătit şi bine plătit, de manuale şi local higienic. Dacă ne abatem dela aceste elementare reguli—vă spun la sigur că mai bine să le închidem".

În afară de aceasta, pe Cazimir îl preocupau cele mai mărunte nevoi ale şcolii; se interesa de tabloul manualelor, organiza bibioteci şi căuta să vadă dacă sunt potrivite şi corespundeau nevoilor locale. Pentru a fi la curent cu toată problema, a ţinut contact cu învăţătorii şi a participat regulat la toate adunările profesionale.

Problema medicinei populare a fost fericit rezolvată de Cazimir. În această privinţă, nu numai judeţul Soroca, ci chiar întreaga Basarabie, îi datorează recunoştinţă, căci el a stăruit pentru o raţională organizare sanitară.

Astfel, la 1895 a cerut zemstvei să ia măsuri urgente pentru distrugerea focarelor de boli molipsitoare. În 1898 a cerut să se pună la dispoziţia zemstvelor judeţene mijloace şi medici necesari combaterii cu succes a epidemiilor. În vederea coordonării tuturor lucrărilor, a cerut înfiinţarea unui post de medic gubernial.

Pentru ca spitalele judeţene să fie la înălţime, Cazimir a preconizat ca ele să se bucure de autonomia medicilor, cât şi a personalului medical.

E dela sine înţeles, că pentru acele vremuri, atitudinea şi propunerile arărate erau socotite cu totul revoluţionare.

Cunoscând la perfecţie starea agriculturii şi fiind convins că numai prin îmbunătăţirea ei se va putea ridica starea materială a poporului, Cazimir, care era consilier gubernial, a căutat, pe toate căile, să realizeze lucruri folositoare pe acest tărâm. Astfel, încă din 1888, în zemstva din Hotin, a susţinut, cu multă căldură, organizarea creditului agricol pentru ţărani. Dacă şi în ziua de azi sunt mulţi din acei care se opun, cu toată energia, înfiinţării unei astfel de instituţii de salvarea agriculturii, putem să ne dăm seama lesne de valoarea şi insistenţa sfaturilor lui Cazimir.

Inovator a fost el şi atunci când a cerut înfiinţarea unui post de agronom gubernial şi a câmpurilor de experienţă, consacrate de marea noastră reforma agrară. Cu părere de rău, multe din aceste câmpuri de experienţa în loc de ferme model, sunt astăzi transformate în bălării.

În persoana lui, Institutul gubernial l-a avut pe Cazimir drept cel mai bun sprijinitor al său, iar agro-

nomii i-au fost cei mai buni prieteni, întreţinându-se împreună cu plăcere despre chestiuni de specialitate.

La adunări, lua cuvântul numai în chestiunile cunoscute; pleda sincer şi cu toată căldura sufletului său nobil. Dacă nu izbutea întotdeauna să-şi impună părerile, aceasta se datora adversarilor săi, cu cari trebuia să ducă lupta. Totuşi multe a realizat, iar meritul lui a fost mare.

Educat, instruit, independent materialiceşte, altruist şi desinteresat, Cazimir a fost unul dintre cei mai bine pregătiţi pentru viaţa obştească.

Această pregătire şi-a început-o în sat, în sânul familiei lui. Tatăl său, deşi a fost mareşalul nobilimei basarabene, se ocupa bucuros cu agricultura, iar mama cu educaţia copiilor.

Membrii familiei şi cei mai apropiaţi de ea, erau oameni culţi şi, ca atare, între ei şi ţărani existau legături strânse, bazate pe respect şi dragoste. Mediul acesta l-a legat de sat, de locuitorii lui, de nevoile şi interesele sătenilor.

Inclinaţiunile sale naturale şi le-a cultivat şi perfecţionat în şcoală unde, după cum s'a amintit, studia cu nesaţiu. După terminarea studiilor universitare, s'a perfecţionat câţiva ani în străinătate. Înarmat cu cunoştinţi variate, cunoscător al provinciei sale natale, al Rusiei şi ţărilor apusene, tânăr şi plin de sănătate, s'a întors acasă cu gândul de a munci spre binele obştesc. Acasă a găsit terenul virgin, în deplinătatea puterii cuvântului.

A început o muncă grea de punerea pe noui temelii a treburilor obşteşti. A fost o luptă de uriaş, dusă împotriva tuturor colegilor din zemstvă, cari luau

în seamă numai preocupările lor şi stăruiau să promoveze numai chestiunile ce se legau de interesele lor.

Sprijin nu putea avea de nicăeri, căci zemstvele judeţene şi mai ales cea gubernială, n'aveau reprezentanţi de ai ţăranilor, cari să-i apere. Lupta se dădea între două partide, nu pentru principii, ci pentru „scoală tu ca să şed eu". Atitudinea lor faţă da massă era ca şi faţă de un izvor viu de muncă, asemănător animalelor de tracţiune.

Ce-i adevărat, aveau grijă ca aceste animale să nu îndure foamea şi să fie îngrijite în caz de boală, ca să-le aibă oricând pentru lucru. La atâta se mărginia mărinimia lor...

Nici prin gând nu le trecea să stăruie pentru luminarea lor, pentru deşteptarea conştiinţii şi individualităţii lor. Aceste calităţi le considerau de prisos şi chiar periculoase ordinei existente în stat.

Aceasta era situaţia, când a intrat în luptă Cazimir şi deaceia colegii l-au primit cu răceală. Totuşi, el îşi dădea seama că nu exista altă instituţie de educaţia massei şi iată-l în vâltoarea luptei.

Izolat în mijlocul colegilor săi nobili, al căror conducător a refuzat să fie, spre a nu fi nevoit să slujească numai lor, Cazimir a realizat totul numai datorită posibilităţilor sale morale şi materiale. Conştient de sine, n'avea linişte, fiind veşnic preocupat să pună în practică puterea de muncă, priceperea şi mijloacele sale materiale.

Formându-şi convingerea că sărăcia şi primitivitatea poporului se datoreşte ignoranţei generale, care dă posibilitatea tuturor nepregătiţilor să conducă societatea,—el s'a aruncat, cu tot avântul tineresc, pentru în-

lăturarea acestui neajuns. In acest scop a semănat şcoli şi a ajutat pe alţii să-le deschidă; a căutat să descopere pe cei mai capabili din massa anonimă şi i-a îndreptat spre şcoli. Îi urmăria cum învaţă, căuta să-i influenţeze, pas cu pas, pentru buna lor pregătire şi pentru formarea spiritului lor. Cu ei se bucura şi suferia.

Nu odată se plângea că societatea duce lipsă de oameni instruiţi şi bine intenţionaţi. Atitudinea aceasta progresistă l-a îndepărtat de guvern.

În schimb, societatea recunoscătoare l-a ales în Dumă, la 1906. Cazimir s'a ataşat partidului democrat. După dizolvarea Dumei s'a retras la moşie, unde s'a ocupat de gospodărie. Înţelegând că pasivitatea nu este folositoare societăţii şi cu credinţa în triumful ideilor liberale, a intrat în zemstva soroceană. A pus la cale tipărirea unei reviste progresiste. Nevoia unei agriculturi raţionale l-a făcut să stăruie la înfiinţarea unei secţii agricole în cadrul „Societăţii naturaliştilor din Basarabia". Ca iniţiator al ei, i-a fost şi conducătorul necontestat până la sfârşitul vieţii lui.

Pretutindeni unde apărea, Cazimir era purtătorul iniţiativelor frumoase şi răspânditorul ideilor binefăcătoare, născute din încrederea în semenii săi şi dorinţa de a-i face fericiţi.

Era firesc că acest suflet mare să aibă mulţi adoratori, dar şi numeroşi duşmani. Liberal şi democrat prin convingere, el a rămas până la sfârşitul vieţii cavalerul spiritului şi întruparea nobleţei.

Intre cei mulţi, ajutaţi de Cazimir, se află şi un moşier, aristocrat prin naştere. Bunătatea marelui filantrop se resfrângea asupra oricui.

Acestei figuri măreţe nu i-a fost dat să-şi ducă opera până la capăt, fiind răpus înainte de vreme de diabetul ereditar de care suferia. Zadarnice au fost îngrijirile prietenului său, medicul A. G. Ianşec şi operaţia făcută, la 10 Iunie 1910, de nepoata sa d-na Lisevschi, conducatoarea spitalului din Vascăuţi.

Toate încercările au fost de prisos, căci Cazimir şi-a dat obştescul sfârşit la 12 Iunie 1910, în vârsta de 50 ani.

Deşi dispărut de mult, amintirea lui Constantin Cazimir stăruie luminoasă în inimile tuturor acelora pe cari i-a ajutat şi îndrumat pe calea propăşirii. Pomenirea lui se va face cu sfinţenie şi de generaţiile viitoare. Spiritul lui va anima şi călăuzi pe cei buni, iar pilduitoarele sale înfăptuiri—mărturie a vredniciei şi bunătăţii lui—vor fi o chezăşie de progres pentru urmaşi.

ERRATA.

In volumul de faţă constatăm cu regret că s'au strecurat câteva greşeli de tipar. Unele erori pot fi uşor corectate de cititori.

Rugăm pe cititori să corecteze greşelile după cum urmează:

Pagina 17, rândul 6, a se citi: „Basarabeanu“, în loc de „Basarabescul“.

Pagina 168, rândul 8, a se citi: „Goghin“, în loc de „Goghiu“.

Pagina 183, rândul 8, a se citi: „subcomisia“, în loc de „aubcomisia“.